

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Josef Rais

Jan Volek

Poslední syn krále z rodu Přemyslovců

John the Bullock

The last son of the king of the Přemyslid dynasty

Praha 2024

Vedoucí práce: prof. PhDr. Lenka Bobková, CSc.

Na tomto místě bych rád poděkoval paní prof. PhDr. Lence Bobkové, CSc. za její odbornou pomoc při psaní práce a pevné nervy při jejím dokončování. Dále bych chtěl poděkovat svým rodičům, své sestře Veronice a všem, kteří mě při psaní podporovali a pomohli mi s jejím dokončením.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne10.5.....2024.....

Josef Rais

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce se věnuje významné osobnosti českých dějin první poloviny 14. století, Janu Volkovi (kol. 1290–1351), nemanželskému synu krále Václava II. Tematicky navazuje na autorovu bakalářskou práci, která se zabývala vybranými aspekty ze života a z aktivit tohoto Přemyslovce do roku 1334. Cílem této práce je zhodnotit a analyzovat Volkovy aktivity v roli olomouckého biskupa, a to jak uvnitř diecéze, tak i mimo ni. V kontextu tohoto cíle se práce zaměřuje i na působení Jana Volka v oblasti reprezentace a mecenášství. Zvláštní důraz je kladen na založení benediktinského kláštera v Pustiměři. Dalším tématem práce je pokus o zasazení Jana Volka do kontextu dalších Přemyslovců působících v první polovině 14. století. Speciální pozornost je kladena na vztah mezi Janem Volkem a Eliškou Přemyslovnou a Mikulášem II. Opavským.

Klíčová slova: Jan Volek; královský levoboček; Přemyslovci; olomoucké biskupství; Olomouc; 14. století; Jan Lucemburský; Mikuláš II. Opavský; Karel IV.; klášter Pustiměř; hrad Melice; Eliška Přemyslovna.

Abstract

The presented master's thesis focuses on a significant figure in Czech history from the first half of the 14th century, Jan Volek (approx. 1290–1351), the illegitimate son of King Wenceslaus II. Thematically, it follows the author's bachelor's thesis, which dealt with selected aspects of the life and activities of this Přemyslid until the year 1334. The aim of this thesis is to evaluate and analyze Volek's activities in his role as the Bishop of Olomouc, both within and outside the diocese. In the context of this goal, the work also focuses on Jan Volek's influence in the areas of representation and the patronage of the arts. Special emphasis is placed on the founding of the Benedictine monastery in Pustiměř. Another theme of the thesis is an attempt to place Jan Volek in the context of other Přemyslids active in the first half of the 14th century. Particular attention is paid to the relationship between Jan Volek and Elisabeth of Bohemia and Nicholas II of Opava.

Keywords: Jan Volek; royal bastard; Přemyslids; Bishopric of Olomouc; Olomouc; 14th century; John of Luxembourg; Nicholas II of Opava; Charles IV; Pustiměř Monastery; Melice Castle; Elisabeth of Bohemia.

Obsah

ÚVOD.....	8
1. ROZBOR POUŽITÝCH PRAMENŮ, ZÁKLADNÍ LITERATURY A METODOLOGICKÝCH VÝCHODISEK	10
1.1. PRAMENY.....	10
1.2. LITERATURA A METODOLOGIE	12
2. ŽIVOT PANOVNICKÉHO LEVOBOČKA NA PŘELOMU 13. A 14. STOLETÍ NA PŘÍKLADĚ JANA VOLKA	17
2.1. OBECNÉ VYHLÍDKY PANOVNICKÝCH LEVOBOČKŮ	17
2.2. PROBOŠT, BRATR, PŘEMYSLOVEC JAN VOLEK.....	21
3. VE SLUŽBÁCH CÍRKVE A LUCEMBURKŮ	29
3.1. OLOMOUCKÉ BISKUPSTVÍ NA PŘELOMU 13. A 14. STOLETÍ.....	29
3.2. DLOUHÁ CESTA K BISKUPSKÉ MITŘE.....	33
3.3. BISKUP NA PŘELOMU EPOCH.....	36
3.4. ARCIBISKUP PRAŽSKÝ A TEN DRUHÝ.....	40
3.5. BISKUP VE SLUŽBÁCH DIPLOMACIE.....	45
4. JAN VOLEK JAKO ZAKLADATEL A MECENÁŠ	53
4.1. PUSTIMĚŘSKÝ KLÁŠTER.....	53
4.2. DALŠÍ SAKRÁLNÍ STAVBY JANA VOLKA.....	65
4.3. BISKUPSKÉ HRADY.....	67
4.4. DALŠÍ UMĚLECKÁ DÍLA	69
5. JAN VOLEK MEZI PŘEMYSLOVCI 14. STOLETÍ	72

5.1.	POSLEDNÍ KRÁL	72
5.2.	KORUNA V POHYBU	76
5.3.	KRÁLOVNA A ABATYŠE.....	84
5.4.	KRÁLOVNIN KANCLÉŘ	88
5.5.	POSLEDNÍ SYN KRÁLE Z RODU PŘEMYSLOVCŮ.....	93
ZÁVĚR.....		99
SEZNAM ZKRATEK.....		102
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY		103
	PRAMENY A EDICE.....	103
	LITERATURA	105
	ONLINE DATABÁZE	115
PŘÍLOHY		116
	PŘÍLOHA I.	116
	PŘÍLOHA II.	117
	PŘÍLOHA III.	118
	PŘÍLOHA IV.....	119
	PŘÍLOHA V.....	120
	PŘÍLOHA VI.....	121
	PŘÍLOHA VII.	122
	PŘÍLOHA VIII.....	123

Úvod

Jan Volek, nemanželský syn krále Václava II., bratr královny Elišky Přemyslovny a významný český prelát první poloviny 14. století, byl v české historiografii dlouho poněkud přehlíženou osobností. Přesto v nedávné době, mimo jiné, díky pracím Zdeňky Hledíkové, Ivo Hlobila nebo Boženy Kopiczkové došlo k nárůstu badatelského zájmu o tohoto Přemyslovce. Byl to také jeden z důvodů, proč jsem si vybral právě jeho jako téma svého výzkumu již při psaní bakalářské práce a proč na toto téma navazuji i prací diplomovou. Původní myšlenkou bakalářské práce bylo vytvořit kompletní Volkovu biografii, nicméně záhy se ukázalo, že to byl příliš ambiciózní cíl. Při zpracovávání tohoto tématu jsem zjistil, jak komplikovanou a vlivnou osobností Jan Volek vlastně byl, a témat, která by si zasloužila samostatné zpracování, tak neustále přibývalo. Jako příklad mohu uvést to, jak chápat osobnost Jana Volka v kontextu mnoha dalších Přemyslovců, kteří v průběhu 14. století ovládali vysoké a vlivné úřady. Proto jsem se také po úvaze rozhodl v bakalářské práci soustředit pouze na první polovinu jeho života, kdy působil jako vyšehradský probošt.

V předkládané diplomové práci bych proto rád na toto navázal a zároveň prozkoumal druhou polovinu života Jana Volka, konkrétně období mezi lety 1334 až 1351, kdy zastával funkci olomouckého biskupa, a zároveň se zaměřil na klíčové otázky spojené s tímto obdobím. Cílem mého výzkumu je objasnit význam a dopad jeho působení v biskupském úřadě v době, která byla z mnoha hledisek přelomová. V průběhu jeho episkopátu došlo nejen k povýšení pražského biskupství na arcibiskupství, ale také k formulaci konceptu České koruny. Volkovo jméno se objevuje na řadě dokumentů, svědčících o jeho osobní účasti na důležitých událostech středoevropské historie, jako například jednání ve Visegrádu v roce 1335. Vzhledem k rozsáhlému množství dostupných pramenů se budu v práci primárně soustředit na konkrétní osobní přínos Jana Volka a méně se budu věnovat tématům spojeným s olomouckou diecézí jako celkem.

Jako biskup Jan Volek nejenže pečoval o duchovní záležitosti, ale také se věnoval kulturním a reprezentačním aktivitám. Jeho jméno je často spojováno s benediktinským klášterem v Pustiměři a hradem v Melicích. Přestože dnes můžeme tyto stavby obdivovat

jen coby ruiny, představovaly ve své době zásadní prvky moravské kulturní krajiny. Ve své práci se proto také zaměřím na analýzu vlivu a významu těchto a dalších stavebních projektů spojených s Janem Volkem, přičemž zhodnotím i možnost, že jejich účel mohl mít i širší symbolický význam. Rovněž se budu věnovat zlatnickým pracím, které jsou významnou součástí uměleckého odkazu spojeného s tímto významným prelátem.

Poslední kapitola se věnuje začlenění Jana Volka mezi ostatní příslušníky dynastie Přemyslovců, kteří se významně uplatnili v první polovině 14. století. Ačkoliv se může zdát, že s Václavem III. tento rod mizí z české historie, tak realita je jiná. V širším historickém povědomí pak z významných osobností rodu Přemysla Oráče ve 14. století zůstává především Eliška Přemyslovna, která je často vnímána v opozici k jejímu manželovi, „králi cizinci,“ jakožto poslední Přemyslovna. Nicméně, vliv Přemyslovců v tomto století je mnohem rozsáhlejší, což dobře ilustruje právě příklad Jana Volka. Jestliže chceme vytvořit kompletní obrázek Volkovy osobnosti je třeba zohlednit nejen jeho politické a duchovní působení, ale i jeho přemyslovské kořeny. Proto je také třeba jej posuzovat i ve vztahu k Anně Přemyslovně, Kunhutě Přemyslovně nebo Mikuláši II. Opavskému, se kterými budu v tomto kontextu rovněž pracovat.

Předkládaná diplomová práce je strukturována do několika dílčích kapitol, které postupně rozkrývají různé aspekty zvolené badatelské otázky. V první z nich bych rád představil užitou pramennou základnu, použitou metodologii, a také stěžejní odbornou literaturu, se kterou jsem při psaní pracoval. Druhá kapitola rekapituluje zjištění z mé bakalářské práce, mapující Volkův život od roku 1290 do 1334, a zasazuje je do kontextu středověkých levobočků. Na tuto kapitolu navazuji oddílem, který se vypořádává s otázkou, jak se Jan Volek projevoval jako olomoucký biskup. S ohledem na šíři tohoto tématu jsem pojednání rozdělil na několik podkapitol, které popisují stručnou historii olomoucké diecéze, Volkovu cestu na olomoucký biskupský stolec, vlastní působení v roli biskupa a Volkovy aktivity na poli diplomacie. Čtvrtá kapitola se soustředí na Volkovy přínosy v oblasti reprezentace a umění, s důrazem na založení kláštera v Pustiměři, biskupské hrady, zlatnické práce a další relevantní objekty. Závěrečná kapitola analyzuje osobnost Jana Volka v kontextu ostatních Přemyslovců působících v průběhu první poloviny 14. století.

1. Rozbor použitých pramenů, základní literatury a metodologických východisek

1.1. Prameny

Při psaní této diplomové práce jsem použil tištěné edice pramenů z českých, moravských i evropských archivů. Na prvním místě je třeba zmínit ediční řadu *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, která posloužila jako základní bod, ze kterého jsem při pátrání po listinách, které s Janem Volkem spojujeme, vycházel.¹ Pro detailnější informace jsem použil ediční řadu listů a listin *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, které jsou pro výzkum dějin středověké Moravy naprosto zásadní.² Okrajově jsem pak využil i *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*³ a *Codex diplomaticus Silesiae*.⁴ S ohledem k tomu, že se práce z velké části věnuje církevním dějinám, bylo třeba využít i edice papežských listů a listin, byť v případě Jana Volka se zde nachází omezené množství informací.⁵ Díky tomu, že se práce rovněž věnuje

¹ Josef EMLER (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Pars III, 1311–1333, Praha 1890; Josef EMLER (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Pars IV, 1333–1346, Praha 1892; Josef EMLER (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Pars II, 1253–1310, Praha 1882.

² Antonín BOČEK (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. Tomus secundus. Ab annis 1200–1240, Olomouc 1839; Antonín BOČEK – Josef CHYTIL (edd.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. Tomus V, 1294–1306, Brno 1850; Petr CHLUMECKÝ Jiří – Josef CHYTIL (edd.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae: Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens*. Sechster Band., Vom Jahre 1307–1333, Brno 1854; Vincenc BRANDL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens*. Siebenten Bandes, (1334–1349), Brno 1864; Vincenc BRANDL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens*. Achter Band, Vom Jahre 1350–1355, Brno 1874; Vincenc BRANDL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens im Auftrage des mährischen Landes-Ausschusses*. Neunter Band, vom Jahre 1356–1366, Brno 1875.

³ Gustav FRIEDRICH (ed.), *Codex Diplomaticus et Epistolaris Regni Bohemiae*. Tomus I, inde ab a. DCCCXV. usque ad a. MCXCVII, Praha 1904; Gustav FRIEDRICH (ed.), *Codex Diplomaticus et Epistolaris Regni Bohemiae*, Tomus II, inde ab a. MCXCVIII ad a. MCCXXX, Praha 1912; Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ (edd.), *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae*. Tomi IV, fasciculus primus, Inde ab a. MCCXLI usque ad a. MCCLIII, Praha 1962; Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ (edd.), *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae*. Tomi V, fasciculus primus, Inde ab a. MCCLIII usque ad a. MCCLXVI, Praha 1974.

⁴ Colmar GRÜNHAGEN – Konrad WUTKE (edd.), *Codex diplomaticus Silesiae*. Bd. 16, Regesten zur Schlesischen Geschichte: 1301–1315, Wrocław 1892; Konrad WUTKE – Erich RANDT – Hans BELLÉE (edd.), *Codex Diplomaticus Silesiae*. Bd. 29, Regesten zur schlesischen Geschichte: 1334–1337, Wrocław 1923.

⁵ Ladislav KLICMAN (ed.), *Acta Clementis VI: pontificis romani, 1342–1352*, Praha 1903; Zdeňka HLEDÍKOVÁ (ed.), *Acta pontificum Romanorum: Clementis V. 1305–1314, Johannis XXII. 1316–1334*,

i majetkovým záležitostem, bylo třeba využít edice moravských zemských desek jak pro Olomouc, tak pro Brno.⁶ V souvislosti s biskupstvím v Olomouci je také třeba zmínit edici přehledu moravských biskupů, tzv. *Granum catalogi praesulum Moraviae*.⁷

Z narativních pramenů jsem využíval především kroniky české provenience, především pak *Zbraslavskou kroniku Petra Žitavského*, která jako jediná poskytuje k Janu Volkovi soudobé informace.⁸ Nicméně, díky tomu, že je kronika ukončena rokem 1337, zde nenacházíme k danému období v životě Jana Volka příliš informací. Navíc, je třeba vnímat zaujatost kroniky, respektive jejího autora, ve prospěch narativu, který idealizuje královnu Elišku Přemyslovnu a její spolupracovníky, jako byl právě Jan Volek.⁹ Dále předkládaná práce pracuje s tzv. kronikami doby Karla IV., pro které je ovšem Jan Volek okrajovou postavou a příliš informací v nich nenalezneme.¹⁰ Díky tomu, že se práce snaží všimnout si otázek spjatých s visehradským kongresem roku 1335 a křížovou výpravou Jana Lucemburského do Prus roku 1337, jsou zde využity i některé soudobé uherské kroniky¹¹

Benedicti XII 1335–1342, Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia tomus prodromus, Praha 2003.

⁶ Petr CHLUMECKÝ – Josef CHYTILOV – Karel DEMUTH – Adolf WOLFSKRON (edd.), *Moravské zemské desky (Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren). I. sv. řady olomoucké 1348–1466*, Brno 1856; Petr CHLUMECKÝ – Josef CHYTILOV – Karel DEMUTH – Adolf WOLFSKRON (edd.), *Moravské zemské desky (Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren). I. sv. řady brněnské 1348–1466*, Brno 1856.

⁷ Johann LOSERTH (ed.), *Das Granum catalogi praesulum Moraviae: nach der Handschriften des Olmützer Domcapitelarchivs*, Wien 1892. Rozbor tohoto pramene viz David KALHOUS, *Granum catalogi praesulum Moraviae jako pramen k dějinám Moravy v 10. století?*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* 11, Praha 2007, s. 23–38.

⁸ *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, ed. Josef EMLER, in: *Fontes rerum Bohemicarum*, Tom. IV. = *Prameny dějin českých. Svazek IV*, Praha 1884. Překlad František HEŘMANSKÝ (ed.), *Kronika Zbraslavská*, překlad, Praha 1952.

⁹ K tomuto tématu Jakub RAZIM, *Jindřich Korutanský – rex tyrannus: realita a fikce na stránkách Zbraslavské kroniky*, in: *Drugie polsko-czeskie forum młodych mediewistów. Materiały z konferencji naukowej Gniezno 25-28 września 2007 roku*, Poznań 2009, s. 163–171; Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Petr Žitavský a mýtus poslední Přemyslovny*, in: *HOP 3/2*, Praha 2011, s. 41–53; Robert ANTONÍN, *Könige und königliche Macht in der Königsaal Chronik*, in: *Chronicon Aulae regiae – Die Königsaal Chronik. Eine Bestandsaufnahme Forschungen zu Geschichte und Kultur der böhmischen Länder*, Mnichov 2013, s. 123–144. Obecně k osobě Petra Žitavského viz Běla MARANI-MORAVOVÁ, *Peter von Zittau: Abt, Diplomat und Chronist der Luxemburger*, Ostfildern 2019.

¹⁰ *Kronika Beneše Krabice z Veitmile*, ed. Josef EMLER, in: *Fontes rerum Bohemicarum*, Tom. IV. = *Prameny dějin českých. Svazek IV*, Praha 1884; *Kronika Františka Pražského*, ed. Josef EMLER, in: *Fontes rerum Bohemicarum*, Tom. IV. = *Prameny dějin českých. Svazek IV*, Praha 1884; *Kronika Přibíka Pulkavy z Radenína*, ed. Josef EMLER – Jan GEBAUER, in: *Fontes rerum Bohemicarum*, Tom. V. = *Prameny dějin českých. Svazek V*, Praha 1893; Překlady Marie BLÁHOVÁ – Jakub PAVEL – Jana ZACHOVÁ (edd.), *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987.

¹¹ *Chronicon Dubnicense*, ed. Mátyás FLÓRIÁN, in: *Historiae Hungaricae fontes domestici III, Quinque-Ecclesiis* 1884; Július SOPKO, *Kronika uhorských kráľov zvaná Dubnická: historické rozprávania*

i kroniky spojené s řádem německých rytířů.¹² Díky tomu, že se práce zaměřuje na Přemyslovce na počátku 14. století, bylo třeba zohlednit kroniky Ottokara Štýrského a Jana z Viktringu, které české dějiny v této době také interpretují, byť značně odlišně, než jak je tomu běžné v našem prostředí.¹³ Speciální kategorií představuje tzv. *Vita Caroli*, která je zajímavým pramenem, který nahlíží na danou dobu optikou Karla IV., byť dnes existují otázky, zdali byl tento panovník jediným autorem díla.¹⁴

1.2. Literatura a metodologie

Jan Volek, jako jeden z významných církevních činitelů v Čechách v první polovině 14. století, má poměrně skromné zastoupení v české historiografii. Do dnešního dne se nedočkal vlastní monografie, byť některá témata spojená s ním, si našla své zastoupení v bakalářských nebo diplomových pracích.¹⁵ Z poslední doby se mu více ve svých pracích věnovali, byť povětšinou nepřímo, Zdeňka Hledíková¹⁶ a Ivo Hlobil.¹⁷ Janu

neznámého autora o minulosti Uhorského královstva od výbojov Hunov do Európy až po sobáš Mateja Korvína s Beatricou, ed. Július SOPKO, Budmerice 2004.

¹² *Die Chronik Wigands von Marburg. Originalfragmente*, ed. Theodor HIRSCH, in: *Scriptores rerum Prussicarum* II, Leipzig 1863; Caspar WAITZ, *Historia rerum Prussicarum*, Lipsko 1599; *Martini Continuatio Brabantia*, ed. Georg SCHÜTZ, in: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores* 24, Hannover 1879.

¹³ *Ottokars Österreichische Reimchronik. Teil 2*, ed. Joseph SEEMÜLLER, in: *Monumenta Germaniae Historica. Deutsche Chroniken* 5,2. Hannover 1890; *Iohannis abbatis Victoriensis Liber certrarum*, ed. Fedorus SCHNEIDER, in: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi* 36,1, Hannover – Leipzig 1909.

¹⁴ *Život císaře Karla IV.*, ed. Josef EMLER, in: *Fontes rerum Bohemicarum*, Tom. III. = *Prameny dějin českých*. Svazek III, Praha 1882.

¹⁵ Michaela KOSAŘOVÁ, *Založení kláštera v Pustiměři*, bakalářská práce, Historický ústav, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2011; Josef RAIS, *Jan Volek. Přemyslovec v lucemburských službách*, bakalářská práce, Ústav českých dějin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2021; Martin VOJTAS, *Sakrální stavby olomouckého biskupa Jana Volka v kontextu vrcholně gotické architektury na Moravě*, bakalářská práce, Historický ústav, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2011; David MIKEŠ, *Přemyslovští levobočci*, diplomová práce, Katedra dějin a didaktiky dějepisu, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2021, s. 63–88.

¹⁶ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství a české země*, Praha 2013; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Statuta vyšehradské kapituly z roku 1317*, in: *Královský Vyšehrad 4.: sborník příspěvků ze semináře 940 let Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*, ed. Bořivoj NECHVÁTAL, Praha 2012, s. 134–165; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské proboštství a české kancléřství v první polovině 14. století*, in: *Královský Vyšehrad 2.: sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla*, ed. Bořivoj NECHVÁTAL, Kostelní Vydří 2001, s. 126–127.

¹⁷ Ivo HLOBIL, *Poslední Přemyslovci a počátky kultu sv. Anny v Českých zemích. Nejstarší příklady ikonografie sv. Anny Saměřetí*, in: *Časopis Národního muzea v Praze. Řada historická* 152/1–2, Praha

Volkovi se, v rámci dobového kontextu, rovněž ve svých pracích *Jan Lucemburský, otec slavného syna* a *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 4/a., 1310–1402* věnovala prof. Lenka Bobková.¹⁸ Podobným způsobem na Jana Volka nahlížel i Jaroslav Mezník.¹⁹ Ze starších děl se dále jedná o knihy Josefa Šusty a Jiřího Spěváčka.²⁰

Díky tomu, že jádro práce leží ve zpracování druhé poloviny života Jana Volka, které bylo bezesbytku vyplněno jeho působením na olomouckém biskupském stolci, bylo zapotřebí využít literatury, která se zabývá obecnou historií této diecéze.²¹ Podobně bylo zapotřebí si všimnout obecného kontextu ve vývoji, jakým procházela v této době katolická církev, v čemž mi byla obzvláště nápomocná kniha *Čtvrtý lateránský koncil a české země ve 13. a 14. století*.²² Konkrétní aplikaci na olomoucké biskupství pak nabídla publikace *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku*.²³ Za účelem rozklíčování role Jana Volka bylo zároveň nutné porozumět osobnostem dvou jeho „kolegů“, Jana IV. z Dražic a Arnošta z Pardubic.²⁴ Pro pochopení často velmi spleťtých pojmů v církevním právu byl použit *Slovník církevního práva*.²⁵ S ohledem, že velká část Volkových aktivit v biskupském úřadě byla orientována na činnosti spojené s diplomacií, bylo nutné

1983, s. 27–34; Ivo HLOBIL, *Přemyslovec Jan Volek (zemřel 1351): rodopisné, heraldické a sfragistické otázky*, in: *Umění* 35/6, 1987, s. 478–482.

¹⁸ Lenka BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský: otec slavného syna*, Praha 2018; Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 4/a., 1310–1402*, Praha 2003.

¹⁹ Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava: 1310–1423*, Praha 1999.

²⁰ Josef ŠUSTA, *České dějiny: Dílu II. část 1, Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha 1935; Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha druhá, počátky lucemburské. 1308–1320*, Praha 1919; ŠUSTA Josef, *České dějiny, Dílu II. část 3: Karel IV. Otec a syn: 1333–1346*, Praha 1946; Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba (1296–1346): k prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha 1994; Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV: život a dílo: (1316–1378)*, Praha 1980.

²¹ Václav MEDEK, *Osudy moravské církve do konce 14. věku. Dějiny olomoucké arcidiecéze. 1. díl*, Praha 1971.

²² Robert ANTONÍN a kol., *Čtvrtý lateránský koncil a české země ve 13. a 14. století*, Praha 2020.

²³ Pavel KRAFL, *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku*, 2., dopl. vyd., Praha 2014. Dále pak Pavel KRAFL, *Církevní právo ve středověké olomoucké diecézi*, in: *Średniowiecze polskie i powszechnie*, Katowice 1999, s. 118–133.

²⁴ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic (1301–1343)*, Praha 1991; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic: arcibiskup, zakladatel, rádce*, Praha 2008.

²⁵ Zábaj HORÁK – Rajmund Jiří TRETERA, *Slovník církevního práva*, Praha 2011.

zohlednit literaturu, která se pojí s jednotlivými diplomatickými misemi.²⁶ V tomto kontextu je třeba na prvním místě zmínit jednání v uherském Visegrádu roku 1335, kterému se také věnuje největší množství literatury.²⁷ Pozornost, a to jak z české tak z polské strany, byla věnována zisku Ratibořska Mikulášem II. Opavským.²⁸

Další velký blok literatury přímo souvisí s aktivitami Jana Volka na poli umění a kultury. Díky tomu, že nejzásadnější stavební dílo, které s tímto biskupem spojujeme, je benediktinský klášter v Pustiměři, respektive nedaleko stojící hrad Melice, pracuje tato diplomová práce s kunsthistorickými²⁹ a archeologickými³⁰ studiiemi a rovněž i s texty, které se zaměřují na regionální historii Pustiměře a Vyškovska obecně.³¹ Pro zlepšení místopisné orientace, kterou komplikují proměny místopisných označení a zánik

²⁶ Jiří SPĚVÁČEK, *Papežové a kardinálové v politice předních Lucemburků*, in: Muzejní a vlastivědná práce: Časopis Společnosti přátel starožitností 34/1, Praha 1996, s. 53–55; Franz MELTZER, *Die Ostraupolitik König Johanns von Böhmen: Ein Beitrag zur Ostraupfrage im 14. Jahrhundert*, Jena 1940.

²⁷ Lenka BOBKOVÁ, *Die Verhandlungen in Trentschin und Visegrad zwischen Böhmen, Polen, Deutschen Orden und Ungarn im Jahre 1335*, in: Akteure mittelalterlicher Außenpolitik. Das Beispiel Ostmitteleuropas edd. Norbert KERSKEN – Stephan FLEMMIG, Marburg 2017, s. 93–112; György RÁCZ (ed.), *Visegrad 1335*, Bratislava 2009; György RÁCZ, *The Congress of Visegrad in 1335*, in: Central European Papers 3/2, Opava 2015, s. 8–19; György RÁCZ, *The Congress of Visegrad in 1335: Diplomacy and Representation*, in: The Hungarian Historical Review 2/2, Budapest 2013, s. 261–287.

²⁸ Norbert MIKA, *Przejęcie księstwa raciborskiego przez władcę opawskiego Mikołaja II.*, in: Opava: sborník k dějinám města 2, Kravaře 2000, s. 11–13; Jaroslav BAKALA, *Problematická integrace Opavska s Ratibořskem ve světle listin Jana Lucemburského*, in: Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka: sborník příspěvků, Brno 2000, s. 69–77.

²⁹ Rudolf CHADRABA, *Dějiny českého výtvarného umění. I/1-2, Od počátku do konce středověku*, Praha 1984; František Václav PEŘINKA, *Zrušení kláštera panen benediktinek v Pustiměři*, in: Sborník historického kroužku 6/4, 1905, s. 34–40, 102–109, 246–249; František Václav PEŘINKA, *Zrušení kláštera panen benediktinek v Pustiměři (Dokončení)*, in: Sborník historického kroužku 7/1–2, 1906, s. 32–38.

³⁰ Lubomír Jan KONEČNÝ, *Výsledky stavebně-historického a archeologického průzkumu rotundy sv. Pantaleona v Pustiměři 1977–78*, in: Archaeologia historica: sborník příspěvků přednesených na XVII. celostátní konferenci k problematice historické archeologie s hlavním zaměřením na památky středověké architektury ve světle archeologických výzkumů, Olomouc 30. září–4. října 1985, Brno 1986, s. 329–358; Vojtěch PROCHÁZKA, *Románská rotunda v Pustiměři*, Vyškov 1933; Čeněk STAŇA, *Archeologický výzkum pohřebiště při románské rotundě v Pustiměři*, in: Přehled výzkumů 1977, Brno 1980, s. 83–85; Čeněk STAŇA, *Pustiměřský hrad*, in: Archaeologia historica 18/1, Brno 1993, s. 181–197; Jan ZHÁNĚL, *Biskupský hrad Melice. 1. Část*, in: Zprávy Vlastivědného muzea ve Vyškově 1967/71, Vyškov 1967; Jan ZHÁNĚL, *Biskupský hrad Melice. 2. Část*, in: Zprávy Vlastivědného muzea ve Vyškově 1967/72, Vyškov 1967.

³¹ Pavel BOLINA, *Pustiměř – průsečík několika problémů moravské historie*, in: Sborník Společnosti přátel starožitností, Praha 1996, s. 91–98; Kolektiv, *Pustiměř v proměnách času*, Brno 2011; Vladimír NEKUDA, *Vyškovsko*, Brno 1965; Eva PROCHÁZKOVÁ, *Pustiměř. Od úsvitu dějin po současnost*, Pustiměř 1995.

některých lokalit, bylo využito dvousvazkové dílo *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*.³² Ze stejného důvodu práce využívá série *Umělecké památky Prahy*, díky které je možné dohledat některé pražské objekty spojené s Janem Volkem. Především pak ty, které bychom dnes na mapě Prahy hledali marně.³³ Pro orientaci ve velkém množství zlatnických děl, která vznikla v průběhu 14. století, tato práce využila dizertační práci Lucie Kодиšové, která v tomto ohledu nabízí výborný přehled a katalogizaci jednotlivých předmětů.³⁴

Ke zpracování posledního tématu této práce, zařazení Jana Volka do kontextu Přemyslovců 14. století, bylo zapotřebí prostudovat životní osudy jednotlivých aktérů. Naštěstí většina z těchto osobností již vlastním životopisem disponuje.³⁵ V současnosti existuje jen velmi málo děl, která by se zaměřovala na spolupráci mezi těmito Přemyslovci, byť již zmíněný životopis Elišky Přemyslovny od Boženy Kopičkové tento prvek obsahuje.³⁶ Zpracování se však dočkaly některé jejich aktivity vedoucí k uchování přemyslovské tradice v lucemburském období.³⁷ Rovněž zásadní jsou ovšem

³² Ladislav HOSÁK – Rudolf ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku. Sv. 1. A–L*, Praha 1970; Ladislav HOSÁK – Rudolf ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku. Sv. 2. M–Ž*, Praha 1980.

³³ Růžena BAŤKOVÁ a kol., *Umělecké památky Prahy: Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1)*, Praha 1998; Pavel VLČEK a kol., *Umělecké památky Prahy: Staré Město, Josefov*, Praha 1996; Pavel VLČEK, *Umělecké památky Prahy: Malá Strana*, Praha 1999.

³⁴ Lucie KODIŠOVÁ, *Materiály ke zlatnictví na dvoře Karla IV.: zlatnické práce v zahraničí*, dizertační práce, Ústav dějin křesťanského umění, Katolická teologická fakulta Univerzity Karlova, Praha 2019.

³⁵ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Alžběta, dcera Václava III.*, in: MHB 8, 2001, s. 43–50; Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna: královna česká 1292–1330*, Praha 2008; Karel MARÁZ, *Václav III. (1289–1306). Poslední Přemyslovec na českém trůně*, České Budějovice 2007; Kateřina TELNAROVÁ, *"Anna, královna česká": nejstarší dcera Václava II. a její osudy*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* 13/1, 2010, s. 77–110; VILIKOVSKÝ Jan, *Abatyše Kunhuta*, in: *Řád: revue pro kulturu a život* 5/3, Praha 1939, s. 148–163; Martin WIHODA, *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, in: *ČČH* 99/2, 2001, s. 209–230.

³⁶ Dále pak např. Petr KUBÍN, *Anežka a Eliška Přemyslovny. Pokus o svatořečení v královské rodině*, in: *Ve znamení zemí Koruny české: sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.*, Praha 2006, s. 186–197.

³⁷ Klára BENEŠOVSKÁ, *Eliška Přemyslovna a Vyšehrad*, in: *Umění* 39/3, Praha 1991, s. 214–222; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Závět' Elišky Přemyslovny*, in: *Královský Vyšehrad 3.: sborník příspěvků ze semináře Vyšehrad a Přemyslovci*, ed. Bořivoj NECHVÁTAL, Kostelní Vydří 2007, s. 128–143; Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Václav II.: král český a polský*, Praha 2007; Renáta MODRÁKOVÁ, *Přemyslovský kult v rukopisech Kunhuty, abatyše svatojiřského kláštera*, in: *Panovnická reprezentace v písemné kultuře ve středověku: sborník prací k životnímu jubileu profesora Ivana Hlaváčka*, Praha 2021, s. 40–50.

genealogické studie, a to jak vlastní dynastie Přemyslovců, tak jejich opavské sekundogenitury.³⁸

V průběhu výzkumu osudů Jana Volka jsem se zaměřil na deskriptivní přístup, který byl podložen důkladnou analýzou a interpretací dostupných historických pramenů. Dále byly využívány metody komparace a prosopografie, které umožnily domýšlet některé detaily jeho života ve srovnání s životními poutěmi některých jeho současníků. Přihlížel jsem též k postupům historické antropologie a sociologie, především v otázkách fungování rodinných vztahů.³⁹ Jako metodologický vzor mi rovněž sloužila práce moravského historika Ondřeje Schmita, *Jan z Moravy*, která se rovněž vypořádává s osudy urozeného levobočka v církevních službách, a která si mnohdy kladla podobné otázky.⁴⁰

³⁸ David KALHOUS – Petr KOPAL – Irena MORAVCOVÁ – Luboš POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu*, in: Přemyslovci. Budování českého státu, edd. Petr SOMMER – Dušan TŘEŠTÍK – Josef ŽEMLIČKA, Praha 2009, s. 541–573; Jana KONVIČNÁ, *Dynastické počátky opavských Přemyslovců a jejich vazby na politiku českých králů*, in: *Paginae historiae: sborník Státního ústředního archivu v Praze 4*, Sv. 4, Praha 1996, s. 5–38; Marek STARÝ, *Opavští Přemyslovci: genealogie posledních generací českého královského rodu*, Opava 2021.

³⁹ K tomuto tématu teoreticky Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002; Zdeněk R. NEŠPOR – Jan HORSKÝ, *Historická antropologie? Metodické problémy a paradoxy na pomezí dějepisectví, sociologie a sociální antropologie*, in: Kuděj: časopis pro kulturní dějiny 6, Dolní Břežany 2004, s. 61–81; Dana DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ – Martin HOLÝ – Tomáš STERNECK (edd.), *Děti a dětství: od středověku na práh osvícenství*, Praha 2019; Karl-Heinz SPIESS, *Die Familie in der Gesellschaft des Mittelalters*, Ostfildern 2009.

⁴⁰ Ondřej SCHMIDT, *Jan z Moravy: zapomenutý Lucemburk na aquilejském stolci*, Praha 2016.

2. Život panovnického levobočka na přelomu 13. a 14. století na příkladě Jana Volka

2.1. Obecné vyhlídky panovnických levobočků

Postavení a osudy nemanželských dětí i v nejvyšších kruzích středověké společnosti bylo mnohdy méně radostné, než jakému se mohly těšit děti z legitimních svazků.⁴¹ Od nejtěplejšího mládí se musely děti z levého boku vypořádat s četnými předsudky a omezeními, které vůči nim chovalo jejich okolí. Jejich společenské postavení bylo značně turbulentní a podoba jejich budoucího života mnohdy záležela jen na libovůli jejich rodičů, především otců, a na tom, jak se tito rodiče stavěli k možnosti tyto děti zahrnout do užších rodinných vazeb. Dále bylo pochopitelně důležité, jak byly tyto děti hmotně zaopatřeny, což se opět z větší části odvíjelo od rozhodnutí otců. V případě, kdy se rozhodli ke svým potomkům z mimomanželských vztahů nehlásit, zůstali levobočkové zcela v rukou osudu a jejich životy jsou tak díky tomu častokrát prakticky nezachytitelné. Z toho také vyplývá, že děti výše společensky postavených a majetných osob měly teoreticky lepší výchozí šance než ty ostatní. Jako příklad může posloužit polský král Kazimír III. Veliký a jeho nemanželské děti.⁴² Z obecnějšího hlediska měly tedy větší smůlu ty děti, které se navíc narodily do chudého a neurozeného prostředí, ve kterém dokonce nezřídka docházelo k odkládání dětí do nalezinců a ve výjimečných případech i k jejich usmrcování.⁴³

Dalším důležitým faktorem bylo zeměpisné prostředí, kde tyto děti přicházely na svět. Příkladem může být Itálie v období zhruba mezi 14. a 15. stoletím, kde je doloženo hned několik vládnoucích knížat pocházejících z mimomanželských vztahů.⁴⁴ Tohoto

⁴¹ Zde vycházím především z O. SCHMIDT, *Jan z Moravy*, s. 23–27 a D. MIKEŠ, *Přemyslovští levobočci*, s. 10–29.

⁴² K rozdílu mezi českým a polským prostředím v otázce levobočků viz Stanisław Andrzej SROKA, *Nieślubne potomstwo władców Europy Środkowej w XIX wieku*, in: *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne 135*, Kraków 2008, s. 21–28.

⁴³ Shulamith SHAHAR, *Childhood in the Middle Ages*, New York 1990, s. 125–126 a 137–138.

⁴⁴ Hermann WINTERER, *Die rechtliche Stellung der Bastarde in Italien von 800 bis 1500*, Mnichov 1978, s. 59–60. Srov. Jacob Christoph BURCKHARDT, *Kultura renesance v Itálii*, Praha 2013, s. 20–21.

stavu si všimal i ve druhé polovině 15. století papež Pius II.⁴⁵ Podobná situace panovala i ve Francii.⁴⁶ O poznání méně příznivé poměry byly v říšských oblastech, kde se navíc postavení mimomanželských dětí od poloviny 15. století postupně spíše zhoršovalo.⁴⁷

Jak je z výše zmíněných příkladů patrné, mimo prostorového zasazení, je důležité si všimat i časového kontextu. Obecně se dá konstatovat, že raný středověk byl k dětem narozeným mimo manželství, alespoň v českém prostředí, oproti pozdějším obdobím poměrně tolerantní. Jako příklad můžou posloužit například vizitační protokoly, které na tento stav poukazují a zároveň ho také odsuzují, čímž ovšem nepřímou dokládají dobovou praxi.⁴⁸ Hlavní problém představovala faktická absence této problematiky v církevním i světském právu. Komplikací také je absence levobočků doložených konkrétními prameny s jedinou, byť značně významnou, výjimkou v podobě Břetislava I., jehož situace však byla velmi specifická. Navíc zde je třeba podotknout, že levobočkové pro Přemyslovce v době knížecí nebyli politicky nebo dynasticky využitelní, a proto ani neviděli důvod se k nim otevřeně hlásit. Ostatně na tuto skutečnost upozornil již Josef Žemlička. Podle jeho teorie, nebýt Kosmovy poněkud nahodilé zprávy o milostném vzplanutí knížete Oldřicha k chudé, a navíc možná i provdané, selce Boženě, neměli bychom prakticky žádné informace o původu „českého Achilla.“⁴⁹ Zásadní zlom přišel až se IV. lateránským koncilem roku 1215, který, mimo mnoha jiného, přinesl zásadní úpravy ve vnímání manželského práva a nepřímou i levobočků.⁵⁰

Jedním z nejdůležitějších milníků v životech nemanželských potomků bylo případné získání právní legitimizace jejich původu, která byla nezbytná pro dosažení možnosti důstojného života a pro vyhlídku na dobrou kariéru. Způsobů a strategií, jak

⁴⁵ Pii II *Commentarii rerum memorabilium que temporibus suis contigerunt*, I., ed. Adriano von HECK, Città del Vaticano 1984, s. 250, „... Ita sunt enim Italiae mores, ut spurii ferme principentur ...“

⁴⁶ Neithard BULST, *Illegitime Kinder – viele oder wenige? Quantitative Aspekte der Illegitimität im spätmittelalterlichen Europa*, in: *Illegitimität im Spätmittelalter*, München 1994, s. 34.

⁴⁷ Judith J. HURWICH, *Bastards in the German Nobility in the Fifteenth and Early Sixteenth Centuries: Evidence of the Zimmerische Chronik*, in: *The Sixteenth Century Journal* 34/3, Chicago 2003, s. 701–727.

⁴⁸ Josef ŽEMLIČKA, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali*, Praha 2005, s. 237.

⁴⁹ J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 237–238; *Kosmův letopis český*, edd. Josef EMLER – Václav Vladivoj Tomek, in: *Fontes rerum Bohemicarum = Prameny dějin českých*. Svazek III, Praha 1874, s. 53–54.

⁵⁰ Dana DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, *Manželství ve středověku*, in: *Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 163–165; R. ANTONÍN a kol., *Čtvrtý lateránský koncil*, s. 226–242 a 385–386.

dosáhnout legitimizace a odstranění jejich *defectus natalium*, bylo hned několik. Předně bylo možné, pokud dítě vzešlo ze vztahu dosud nesezdaných rodičů, aby tito svůj vztah zpětně posvětili řádným sňatkem – *per subsequens matrimonium*.⁵¹ V takovém případě potomek zpětně získal obdobné postavení, jako děti narozené z legitimního vztahu. Tato varianta byla ovšem běžná jen v nižších vrstvách společnosti, neboť v případě urozených levobočků takovýto sňatek častokrát z mnoha důvodů nepřipadal v úvahu, nejčastěji z důvodu nízkého původu matky dítěte.

Další možností byla tzv. legitimizace císařským reskriptem – *per rescriptum principis*.⁵² V tomto případě císař nebo někdo jím k tomuto úkonu přímo delegovaný, nejčastěji pak někdo z tzv. lateránských falckrabat, teoreticky zaručil příslušnému dítěti identická práva jako ta, jež příslušela jejich protějškům narozených z řádných svazků.⁵³ Levoboček tak dosáhl společenského uznání a zrovnoprávnění. Tento typ legitimizace ovšem nebyl příliš rozšířen, a navíc byla císařská reskripta dále omezena místním zvykovým právem, což mohlo vést k tomu, že se legitimizovaní levobočci mnohdy stále nacházeli na druhé koleji s nepatrnými vyhlídkami na dědický podíl, zvláště v případě existence řádných dědiců.⁵⁴ Světského panování tak dosáhli prostřednictvím tohoto typu zrovnoprávnění jen nemnozí a pokud ano, jednalo se o tituly o řád nižší, než se kterými disponovali jejich otcové. Někdy byla levobočkům vyplácena roční renta, případně mohli obdržet i drobné léno. V těchto případech pak často pomáhaly své rodině se správou rodového panství.⁵⁵ Z našeho prostředí by tento typ legitimizace a následné kariéry odpovídal případu Mikuláše I. Opavského, který ovšem získal papežský dispens.⁵⁶ Navíc si později své postavení pojistil sňatkem se s Adelheidou Opavskou, vzdálenou příbuznou

⁵¹ H. WINTERER, *Die rechtliche Stellung*, s. 66–68; J. HURWICH, *Bastards in the German Nobility*, s. 716.

⁵² K tomu nejvíc Ferdinand KOGLER, *Die Legitimatío Per Rescriptum Von Justinian Bis Zum Tode Karls IV.*, Weimar 1904.

⁵³ Gisela BEINHOFF, *Die Italiener am Hof Kaiser Sigismunds (1410–1437)*, Frankfurt am Main 1995, s. 20–22; Thomas KUEHN, *Illegitimacy in Renaissance Florence*, Ann Arbor 2002, s. 170–172. Tento typ legitimizace provedl i Karel IV., viz Julius FICKER (ed.), *Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens*. Vierter band, Innsbruck 1874, č. 528, s. 546–548.

⁵⁴ F. KOGLER, *Die Legitimatío*, s. 107.

⁵⁵ J. HURWICH, *Bastards in the German Nobility*, s. 700, s. 720, pozn. č. 87, s. 721–723; Karl-Heinz SPIEB, *Familie und Verwandtschaft im deutschen Hochadel des Spätmittelalters*, Stuttgart 2015, s. 381–389.

⁵⁶ M. WIHODA, *Mikuláš I. Opavský*, s. 209–230. Samotný dispens viz CDB V/1, č. 239, s. 370–371.

Habsburků.⁵⁷ Zároveň se zbavením zátěže nemanželského původu byl však Mikuláš papežem předem vyloučen z případného dědictví královského titulu svého otce, takže se musel nakonec spokojit „jen“ s Opavskem.⁵⁸

Nejčastějším, a svým způsobem asi i nejelegantnějším, způsobem byla možnost předurčit nemanželskému dítěti kariéru v církevních službách, jako právě i v případě „našeho“ Jana Volka. Tím odpadly starosti s otázkami kolem případného dědictví a zároveň se naskytla poměrně dobrá šance na úspěšnou církevní kariéru, která by onoho potomka zajistila po hmotné stránce po zbytek života. Příjemným bonusem pak bylo i to, že dítě mohlo dále prospívat zájmům svého rodu. V případě syna z vyšší vrstvy společnosti bylo možné doufat i v biskupský, nebo i ve výjimečných případech arcibiskupský, úřad. Neurození levobočkové samozřejmě na takto vysoké posty zpravidla nemířili, přesto i nižší prebendy mohly představovat celkem slušné životní vyhlídky. Z pohledu rodiny nemohlo jít o samozřejmý krok, neboť církevní kariéra předpokládala náležité vzdělání, které mohlo být drahé a představovalo významnou investici, která se nemusela vyplatit.⁵⁹ Díky kanonickému právu bylo teoreticky nemožné, aby byli do duchovního stavu přijímáni potomci z mimomanželských vztahů. Toto právní opatření bylo původně namířené hlavně proti dětem prelátů a mělo pomoci k dodržování zásad celibátu. Zároveň mělo řešit rozšířenou praxi, kdy duchovní odkazovali majetky, které dle práva náležely církvi, svým dětem.⁶⁰

Tento problém bylo možné vyřešit buď vstupem do některého z klášterů nebo, mnohem častěji, prostřednictvím dispenzu, který odstranil překážku nemanželského původu odporujícího přijetí vyššího úřadu.⁶¹ Pro přijetí nižších svěcení stačil souhlas místního diecézního biskupa. Dispens pro udělení vyšších svěcení, které otevíralo cestu k mnohem lukrativnějším beneficiím, mohl ovšem udělit pouze papež, či jím k tomu

⁵⁷ M. WIHODA, *Mikuláš I. Opavský*, s. 223.

⁵⁸ CDB V/1, č. 244, s. 376; CDB V/1, č. 245, s. 377.

⁵⁹ Ludwig SCHMUGGE, *Kirche, Kinder, Karrieren. Päpstliche Dispense von der unehelichen Geburt im Spätmittelalter*, Zürich 1995, s. 227–241.

⁶⁰ Peter LANDAU, *Das Weihehindernis der Illegitimität in der Geschichte des kanonischen Rechts*, in: *Illegitimität im Spätmittelalter*, München 1994, s. 41–54.

⁶¹ L. SCHMUGGE, *Kirche, Kinder, Karrieren*, s. 33–69; Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 183–196.

delegovaná osoba či instituce. Ve vrcholném a pozdním středověku se jednalo především o tzv. papežskou penitenciárii.⁶² Přímo na papežskou kancelář se zpravidla obraceli jen ti nejurozenější levobočkové.⁶³

Poněkud na okraji se zde nachází vyhlídky mimomanželských dcer. Ty měly v zásadě jen dvě možnosti. První variantou byl sňatek, z pravidla s mužem ze společensky nižší vrstvy.⁶⁴ V takovém případě se sice musely spokojit s menším věnem, ale stále se před nimi rýsoval poměrně důstojný život, což se samozřejmě odvíjelo od společenského postavení případného manžela.⁶⁵ Druhou alternativou byl vstup do některého z ženských klášterů, kde měly dívky do budoucna teoretickou vyhlídku i na postup na některou z prestižních pozic, včetně postu abatyše, k jehož získání ale bylo opět zapotřebí papežský dispens.⁶⁶

2.2. Probošt, bratr, Přemyslovec Jan Volek⁶⁷

Jediný nám známý nemanželský syn krále Václava II., který do obecného povědomí vstoupil s přídomek Volek, přišel na svět někdy na sklonku 13. století. Podobně jako v případě nemanželských potomků krále Přemysla Otakara II. neznáme přesné datum jeho narození. Nejpravděpodobnější se jeví rozmezí let 1287–1303. Nejprůijmanější odhad pak bývá rok 1290.⁶⁸ Jistotu nemáme ani ohledně identity Volkovy

⁶² Filippo TAMBURINI, *Apostolische Pönitentiarie und die Dispense "super defectu natalium,"* in: *Illegitimität im Spätmittelalter*, München 1994, s. 123–132.

⁶³ L. SCHMUGGE, *Kirche, Kinder, Karrieren*, s. 302–318.

⁶⁴ Zde je jako příklad možné uvést nemanželské dcery krále Přemysla Otakara II. Viz D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 570–571.

⁶⁵ J. HURWICH, *Bastards in the German Nobility*, s. 725–726; Julius KIRSHNER – Anthony MOLHO, *The Dowry Fund and the Marriage Market in Early Quattrocento Florence*, in: *Journal of Modern History* 50/3, Chicago 1978, s. 429–430.

⁶⁶ F. TAMBURINI, *Apostolische Pönitentiarie*, s. 125; L. SCHMUGGE, *Kirche, Kinder, Karrieren*, s. 234.

⁶⁷ V této podkapitole vycházím především z poznatků své bakalářské práce. Viz. J. RAIS, *Jan Volek*, *passim*.

⁶⁸ Rozpětí let 1297–1303 uváděl Josef Šusta. Viz J. ŠUSTA, *České dějiny: Dílu II. část 1*, s. 495. Toto rozpětí je ovšem dnes spíše opouštěno, neboť by se roku 1319 stal vyšehradským proboštem v příliš mladém věku. Viz. Z. HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské proboštsví a české kancléřství v první polovině 14. století*, s. 78. Rok 1287 nabízí Kateřina Charvátová. Viz K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 270. I tato varianta je spíše zavrhaná, z důvodu posunutí nástupu Jana Volka do proboštského úřadu do roku 1311,

matky. Máme pouze na základě letmé zmínky z kroniky Ottokara Štýrského záznam o tom, že král Václav II. měl udržovat dlouhodobý milenecký poměr s jakousi ženou se jménem Anežka.⁶⁹ Existuje tedy jistá pravděpodobnost, že by mohla být i Volkovou matkou.

O Volkově rodinném zázemí v dětství a výchově toho také příliš nevíme. Určitou vágní představu může přinést výzkum Volkovy rodiny z matčiny strany. Jak jsem již uvedl výše, neznáme sice přesnou identitu jeho matky, víme ale, že po milenecké epizodě s Václavem II. měla další vztah, a to s příslušníkem vladyckého rodu původem z Tetína. K tomuto závěru můžeme dojít zejména díky zprávě z června roku 1321, kdy se v pramenech několikrát objevuje Volkův *nepos* Štěpán z Tetína.⁷⁰ Problémy zde způsobuje latinské slovo *nepos*, které má více překladů. Může se jednat o synovce, potomka, vnuka, ale také „jen“ o příbuzného.⁷¹ S ohledem na absenci zpráv o Volkových případných potomcích a na časovou souslednost můžeme vyloučit možnosti, že se jednalo o vnuka nebo o syna. V tomto světle se zdá být pravděpodobné, že alespoň část dětství strávil Jan Volek v okruhu tohoto rodu, a že na Tetíně nabyl alespoň část svého vzdělání.⁷²

Spříznění s vladyky z Tetína může dokládat i všeobecně známý přídomek tohoto levobočka. Prvním doloženým pramenem, ve kterém se objevuje jméno *Volek*, je katalog olomouckých biskupů *Granum Catalogi praesulum Moraviae* z první třetiny 15. století.⁷³ Vladykové z Tetína, podobně jako jejich pozdější sekundogenitura Andělé z Ronovce, měli ve svém erbovním znaku celého černého vola se zlatou zbrojí na modrém poli.⁷⁴

což je dnes vyvráceno. Dnes nejvíce přijímaná argumentace, která klade datum Volkova narození do roku 1290. Viz I. HLOBIL, *Přemyslovec Jan Volek*, s. 478.

⁶⁹ *Ottokars Österreichische Reimchronik* 2, in: MGH (Dt. Chron.) 5,2, s. 1127.

⁷⁰ RBM III, č. 696, s. 290–291, „... *Stephanus de Tetin, nepos Johannis, praepositi Wyssegradensis ecclesiae* ...“ Srov. RBM III, č. 697, s. 291.

⁷¹ Viktor PALIVEC – Václav ELZNIC, *Latinsko-český slovník genealogický*, Praha 1976, s. 47.

⁷² I. HLOBIL, *Přemyslovec Jan Volek*, s. 479; Ferdinand TADRA, *Kanceláře a písaři v zemích Českých: za králů z rodu Lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1310–1420)*, in: Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze. Třída 1. 1/2, Praha 1892, s. 170; Marek STARÝ, *Zemský písař Štěpán z Tetína, jeho původ a potomstvo*, in: Genealogické a heraldické listy 19/3–4, 1999, s. 27–37.

⁷³ J. LOSERTH (ed.), *Das Granum catalogi praesulum Moraviae*, s. 87, „... *dominus Wolko, filius domini Wenceslai regis Boemie*...“

⁷⁴ Martin KOLÁŘ – August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika. Část 2*, Praha 1925, s. 213; Emil ANDĚL, *Kronika rodu Andělů z Ronovce*, Praha 2008, s. 11.

Víme také, že Jan Volek, už v průběhu svého působení na Vyšehradě, používal ve svém osobním znaku vzhůru obrácené rohy na polceném štítě, pravé pole stříbrné a levé červené.⁷⁵ Později se na velké pečetě, kterou používal jako olomoucký biskup, nacházel po stranách vpravo znak českého lva, vlevo olomouckého biskupa a dole onen půlený osobní znak se vzhůru obrácenými rohy.⁷⁶ Jedná se tedy, až na ony rohy, o identický erb, jakým disponovali opavští Přemyslovci. Výběrem barvené kompozice tím tak tito levobočkové dávali otevřeně najevo svou spřízněnost s mateřským rodem.⁷⁷ Je tedy možné, byť neprokazatelné, že spojitost mezi erby vladků z Tetína a Jana Volka nakonec zpětně vedla k jeho spojení s tímto rodem a k vytvoření onoho, a v obecném historickém povědomí zažitého, přídomku.⁷⁸

Přesnou podobu dětství Jana Volka neznáme. Nedá se vyloučit, že se v mládí pohyboval v blízkosti královského dvora. Nevíme také, jestli do jeho výchovy nějak zasahoval přímo Václav II., případně jaké s ním měl záměry do budoucna. Je nepravděpodobné, že by se u něj mohl opakovat scénář Mikuláše I. Opavského, tedy možnost světské kariéry na vlastním panství. Václav II. měl během svého života několik legitimních synů, a o budoucnost dynastie, z jeho pohledu, nemusel v průběhu devadesátých let 13. století pociťovat bezprostřední obavy.⁷⁹ Ty mohl nabýt až ve chvíli, když u něj naplno propukla tuberkulóza, a kdy začalo být jasné, že brzy zemře a zanechá po sobě Václava III., jako jediného dospělosti se doživšího mužského dědice.⁸⁰ To je možná také důvod, proč král zřejmě nikdy neusiloval o zajištění řádné legitimizace pro svého mimomanželského potomka. O vzájemné interakci mezi Václavem II. a Janem Volkem navíc nemáme žádné soudobé prameny. Zajímavá, byť prameny nedoložená, je úvaha o možném vztahu mezi Janem Volkem a jeho strýcem

⁷⁵ Viz listina Jana Volka z 10. srpna roku 1328, Národní archiv Praha, KV sign. 171. Dostupná z: http://images.monasterium.net/img/CZ-NA-I/KVs/NA-KVs_13280810_171_r01.jpg (online), (citováno 24. 4. 2024); RBM III, č. 1477, s. 577.

⁷⁶ I. HLOBIL, *Přemyslovec Jan Volek*, s. 480–481.

⁷⁷ Ivo HLOBIL, *Nový příspěvek k dějinám moravské gotické architektury*, in: *Vlastivědný věstník moravský* 31/3, Brno 1979, s. 310–313. Srov. I. HLOBIL, *Přemyslovec Jan Volek*, s. 480; M. KOLÁŘ – A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika*, s. 302.

⁷⁸ I. HLOBIL, *Přemyslovec Jan Volek*, s. 480.

⁷⁹ K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 282.

⁸⁰ K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 212–216.

Janem Vyšehradským, který rovněž pocházel z mimomanželského poměru.⁸¹ Jan Vyšehradský mohl být pověřen výchovou svého synovce s úkolem ho připravit jako svého nástupce na postu vyšehradského probošta. Pokud toto byl skutečný panovníkův plán, netrval příliš dlouho, neboť Jan Vyšehradský náhle zemřel již roku 1296. Na další dílek do skládačky Volkova mládí upozornil ve své práci Theo Schley, když poukázal na spojitost mezi ním a vlivnou pražskou měšťanskou rodinou Velflovičů, která s Přemyslovci spolupracovala již od konce 13. století.⁸² Navíc, jak se dozvídáme z listiny z roku 1331, byl Frenclín Jakubův, významný člen tohoto rodu a krátce i nejvyšší zemský podkomoří, Volkovým kmotrem.⁸³

První soudobá zmínka v pramenech, kterou lze s Janem Volkem prokazatelně spojit, pochází až z 25. ledna roku 1319, kde je jmenován jako Jan z Brna. Jednalo se také o první Volkův dispenzační list z nelegitimního původu. V něm vystupoval jako pražský, vyšehradský a olomoucký kanovník a jako správce kaple sv. Prokopa na Starém Brně.⁸⁴ Právě kaple sv. Prokopa byla nejspíš jeho nejstarším beneficiem, které mohl získat už v období po 3. květnu roku 1314.⁸⁵ Není také vyloučené, že v Brně získal Jan Volek i další část svého vzdělání.⁸⁶ Existují rovněž úvahy o tom, že se mohl stát olomouckým kanovníkem již roku 1304, byť důkazy k tomuto tvrzení nejsou příliš přesvědčivé.⁸⁷

⁸¹ K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 150–152.

⁸² Theo SCHLEY, *Die Bürger und ihr König. Aufstiegschancen und Partizipation der Prager Stadteliten im Dienst Johanns des Blinden (1310–1346)*, Inauguraldissertation zur Erlangung des Doktorgrades, vorgelegt an der Philosophischen Fakultät der Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf, Düsseldorf 2023, 144–150.

⁸³ Jaromír ČELAKOVSKÝ, *Úřad podkomořský v Čechách: Příspěvek k dějinám stavu městského v zemích českých*, Praha 1881, s. 8–9; Theodor JACOBI (ed.), *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae. Briefe des Königs Johann von Böhmen, seiner Verwandten und anderer Zeitgenossen. Nebst Auszügen aus Urkunden desselben Königs, als einer Ergänzung zu Friedrich Boehmer's Regesten*, Berlin 1841, č. 137, s. 59, „... domino Frenzl. Camer(ario) Regni Boemie, Conpatri suo karissimo, Johannes, dei gratia Wisse(r)adensis) Ecclesie prepositus ...“

⁸⁴ MBV prodr, č. 129, s. 116–117.

⁸⁵ Toho dne byl jmenován naposledy jako správce této kaple jakýsi kněz Mikuláš. Viz RBM III, č. 195, s. 84.

⁸⁶ Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 123.

⁸⁷ Metoděj ZEMEK, *Posloupanost kanovníků metropolitní kapituly u sv. Václava v Olomouci (pokračování ze IV. ročníku)*, in: *Vlastivědný věstník moravský* 5/2, Brno 1950, s. 59. Autor vychází z dispenzační listiny jakéhosi Jana z Brna viz CDM V, č. 166, s. 173–174, „... Joannem, Wenceslai Otakari de Bruna filium, dispensat ...“ Tento Jan z Brna měl být synem Václava Otakara, který měl pocházet rovněž z Brna. Je ovšem třeba také zmínit, že je možné, že Jan Volek dispenz v nějaké formě obdržel již před rokem 1319.

Obdobným způsobem se dříve nepřesně pracovalo s tím, že se na post vyšehradského probošta měl dostat již na přelomu let 1310 a 1311.⁸⁸

Sporné jsou i okolnosti Volkova nástupu na post vyšehradského probošta. Mezi lety 1316 a 1319 totiž nemáme o obsazení těchto úřadů příliš hodnověrných zpráv. Obecně lze konstatovat, že se kapitula nacházela ve stavu vnitřního chaosu. Navíc v tomto období docházelo ke střetávání mocenských klik pohybujících se kolem krále Jana Lucemburského, Elišky Přemyslovny a části české šlechty. O tom, jestli se Jan Volek tohoto soupeření osobně zúčastnil, se vedou rozsáhlé spory, které zde nebudu hlouběji rozvádět.⁸⁹ Důležité je, že zřejmě nezískal podporu své polorodé sestry a zdá se, že v konečném důsledku byl prosazen spíše jako kandidát Jana Lucemburského či Jindřicha st. z Lipé.⁹⁰ K Volkově prezentaci na vyšehradské probošství došlo zřejmě někdy mezi lednem a koncem dubna roku 1319.⁹¹ Dne 11. listopadu roku 1319 pak došlo k potvrzení tohoto jmenování papežem.⁹²

Téhož dne Jan Volek zároveň získal i dispens druhý.⁹³ Teprve v tuto chvíli došlo k plné legitimaci a legalizaci jeho postavení i na mezinárodním poli. Volek si nejspíš chtěl zpětně pojistit práva, která mu byla udělena v první dispenzační listině. Tato dvojí snaha o legitimizaci mohla mít původ v osudu Volkova strýce Jana Vyšehradského, který právě díky absenci dispensu nemohl kariérně postupovat výše. Nová žádost patrně odráží i neshody mezi královskými manželi. Druhý dispens byl, na rozdíl od prvního, zaštitěn

Poukazuje na to slovní obrat „... *de uberioris dono gratie* ...“ Viz MBV Prodr, č. 129, s. 116–117. Srov. Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 188.

⁸⁸ K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 270; J. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský*, s. 166; J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 42; I. HLOBIL, *Přemyslovec Jan Volek*, s. 479; M. STARÝ, *Zemský písař Štěpán z Tetína*, s. 27; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – M. HOLÝ – T. STERNECK (edd.), *Děti a dětství*, s. 431. Tuto teorii ovšem již zamítl Josef Šusta. Viz J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin. Kniha druhá*, s. 282.

⁸⁹ K tomuto zápasu více Z. HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské probošství a české kancléřství*, s. 77–78; Z. HLEDÍKOVÁ, *Statuta vyšehradské kapituly z roku 1317*, s. 134–165. Srov. *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 242 a 248.

⁹⁰ Problematiku Volkova nástupnictví jsem řešil ve své bakalářské práci. Viz. J. RAIS, *Jan Volek*, s. 44–48.

⁹¹ Například v listině ze 3. května roku 1319. Viz RBM III, č. 499, s. 205, „... *Johannis, Wissegradensis ecclesie prepositi, cancelarii et principis nostri dilecti* ...“

⁹² MBV Prodr, č. 156, s. 136–137.

⁹³ MBV Prodr, č. 155, s. 134–135. Srov. RBM III, č. 538, s. 222.

totiž pouze králem. V přímé návaznosti na tyto dvě listiny, obdržel Jan Volek i podjáhenské svěcení.⁹⁴

Zisk úřadu vyšehradského probošta byl pro Jana Volka naprosto zásadní. Už od založení kapituly Vratislavem II./I. roku 1070 se jednalo o tzv. eximovanou instituci. To v důsledku znamenalo, že vyšehradská kapitula byla vyňata z moci místní církevní organizace, v tomto případě pražského biskupa, a přímo podřízena samotnému papeži. Velkou výhodou vyšehradských proboštů také bylo, že u nich nebylo vyžadováno vyšší svěcení.⁹⁵ Navíc, díky úzkému propojení s panovnickou mocí se mohla kapitula pyšnit po pražském biskupství druhým největším pozemkovým majetkem Čechách.⁹⁶ Postavení v rámci mocenské struktury dále umocňoval fakt, že od roku 1225 byla s úřadem vyšehradského probošta spojena i funkce nejvyššího kancléře.⁹⁷ Nejvyšší kancléř vystupoval jako hlava kanceláře českého panovníka, opatroval královskou pečeť a byl osobně zodpovědný za obsah a adekvátní právní formu jím vydávaných listin.⁹⁸ Ve spojení s Janem Volkem je třeba zmínit, že se od poloviny 13. století toto pojetí začalo postupně měnit a reálné vykonávání správy panovnické kanceláře bylo přesouváno spíše na prvního písaře či protonotáře, přičemž k úspěšnému završení tohoto trendu došlo právě v době jeho působení v této funkci.⁹⁹

Následujících 15 let bylo pro Jana Volka značně plodných.¹⁰⁰ Kromě „standardního“ vykonávání proboštského a kancléřského úřadu navíc zasahoval do

⁹⁴ Petra Žitavského kronika Zbraslavská, in: FRB IV, s. 319, „... fuerat namque prius in Romana curia per Johannem papam XXII. in subdiaconum ordinatus, in cuius pape conspectu idem electus gratiam invenit ...“

⁹⁵ Z. HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské proboštsví a české kancléřství*, s. 74. Srov. Z. HORÁK – R. J. TRETERA, *Slovník církevního práva*, s. 45.

⁹⁶ Z. HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské proboštsví a české kancléřství*, s. 74.

⁹⁷ Z. HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské proboštsví a české kancléřství*, s. 74. Dále Z. HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské proboštsví a české kancléřství*, s. 86, poznámka č. 3. Srov. Jan KOTOUS, *K historickoprávnímu vývoji postavení vyšehradské kolegiální kapituly*, in: Královský Vyšehrad 4.: sborník příspěvků ze semináře 940 let Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, ed. Bořivoj NECHVÁTAL, Praha 2012, s. 31.

⁹⁸ J. KOTOUS, *K historickoprávnímu vývoji*, s. 31.

⁹⁹ J. KOTOUS, *K historickoprávnímu vývoji*, s. 32; Z. HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské proboštsví a české kancléřství*, s. 85–86.

¹⁰⁰ V souvislosti s hlavním tématem předkládané práce je zde toto období zachyceno jen zkratkovitě. Více viz J. RAIS, *Jan Volek*, s. 48–75.

vysoké politiky, a stal se významným hráčem ve sporu mezi královskými manželi. V důsledku toho málem došlo k jeho politickému pádu. Naštěstí dokázal úspěšně přečkat obvinění ze zrady, následné zatčení a období dočasného nuceného exilu, ke kterému došlo v létě roku 1322, ze kterého naopak pro sebe vytěžil další politický kapitál.¹⁰¹ V přímé souvislosti s tímto incidentem se velice sblížil se svou polorodou sestrou, královnou Eliškou. Z její iniciativy podnikl v letech 1327 a 1328 dvě diplomatické cesty k papežské kurii do Avignonu.¹⁰² V přímé souvislosti s nimi je rovněž třeba zmínit zisk třetí a poslední dispenzační listiny z 11. října roku 1327.¹⁰³ Touto cestou získal Volek výslovné povolení, že, bez ohledu na nemanželský původ, mu bude umožněno do budoucna přijmout biskupskou hodnost.

Bez ohledu na momentální neúspěch, si Volek dokázal zajistit udělení bamberského,¹⁰⁴ řezenského¹⁰⁵ a Freisingenského kanonikátu¹⁰⁶ a po krátkém právním sporu se sedleckým klášterem i výnosné malínské farnosti.¹⁰⁷ Spojenectví Jana Volka a Elišky Přemyslovny skončilo až se smrtí královny 28. září roku 1330.¹⁰⁸ Nicméně Volek zůstával i nadále aktivní ve službách krále, především pak coby diplomat. Mezi lety 1330 a 1334, podnikl další tři diplomatické cesty do Avignonu, v kontextu kterých také vedl osobní jednání s císařem Ludvíkem Bavorskem, se kterým měli Lucemburkové velmi komplikované vztahy.¹⁰⁹ Dále, rovněž ve spolupráci s králem Janem Lucemburským, roku 1332 dokázal zajistit legitimizaci Alžběty, zřejmě nemanželské dcery Václava III.¹¹⁰

¹⁰¹ Viz. J. RAIS, *Jan Volek*, s. 52–67.

¹⁰² Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 128–132.

¹⁰³ MBV Prodr, č. 684, s. 390–391.

¹⁰⁴ MBV Prodr, č. 683, s. 389–390.

¹⁰⁵ MBV Prodr, č. 683, s. 389–390; Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 129, poznámka č. 412.

¹⁰⁶ MBV Prodr, č. 976, s. 537.

¹⁰⁷ K tomuto sporu viz Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 133–136.

¹⁰⁸ Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna: královna česká 1292–1330*, Praha 2008, s. 115. Dále Z. HLEDÍKOVÁ, *Závěť Elišky Přemyslovny*, s. 128.

¹⁰⁹ Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 133–139.

¹¹⁰ MBV Prodr, č. 965, s. 529–530. Viz Z. HLEDÍKOVÁ, *Alžběta, dcera Václava III.*, s. 44.

Na přelomu září a října roku 1333 se dle pokynů Jana Lucemburského vydal v čele poselstva, složeného z předních šlechticů z Čech, do severoitalského Merána, kde měl s Jindřichem Korutanským jednat o odložení splatnosti věna, které král Jan slíbil svému synu Janu Jindřichovi při jeho svatbě s Jindřichovou jedinou dcerou Markétou Tyrolskou.¹¹¹ Důležitost této diplomatické mise, během které se rovněž poprvé osobně setkal s budoucím králem Karlem IV., byla pro Volkovu další kariéru, jak se později ukázalo, zcela zásadní a svým způsobem i určující.

Možnost dalšího kariérního postupu se pro Jana Volka nečekaně otevřela na sklonku roku 1333, když po svém návratu z Říma v Praze nečekaně zemřel dosavadní olomoucký biskup Hynek z Dubé. S nástupem na tento významný post v rámci církevní hierarchie na území Českého království se Volkův život pomyslně přesunul do své druhé poloviny.

¹¹¹ L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 174. Srov. Jiří SPĚVÁČEK, *Meránské úmluvy z r. 1333 a jejich předpoklady: cesta Karla IV. k moci*, in: ČsČH 16, 1968, s. 154.

3. Ve službách církve a Lucemburků

Olomoucké biskupství hrálo v rámci Českého království zásadní roli, avšak její konkrétní podoba se v průběhu času významně proměňovala. Pro zhodnocení významu Jana Volka coby biskupa této diecéze je potřeba brát i její historii. Považuji za důležité se zaměřit především na specifika, která biskupství v Olomouci odlišovala od toho pražského. Jan Volek celkem přirozeně během svého episkopátu navazoval na starší trendy, které můžeme v české, respektive moravské, církevní organizaci spatřovat již od 13. století.

3.1. Olomoucké biskupství na přelomu 13. a 14. století

Postavení olomouckého biskupství v rámci českého státu bylo tradičně poměrně specifické.¹¹² Tradice této církevní instituce sahala již do dob Velké Moravy, byť datum jejího faktického založení se váže až k roku 1063. Díky své výhodné poloze, stranou od pražského panovnického centra, mohli představitelé této diecéze lepe držet krok s dobovými trendy v církvi a vystupovat mnohem samostatněji a sebevědoměji. To se se naplno ukázalo již v období episkopátu Jindřicha Zdíka v první polovině 12. století. K tomu dopomohlo i rozfragmentování Moravy na údělní knížectví.¹¹³ Vliv olomoucké diecéze postupně kulminoval v průběhu 13. století, kdy se úřad zdejšího biskupa stal neopomenutelným prvkem v politice posledních Přemyslovců.

Hlavním faktorem, který významně vylepšoval postavení olomouckých biskupů, byla personální stabilita. V období mezi lety 1201–1302 nosilo v Olomouci biskupskou mitru celkem pět osob, zatímco v Praze se ve stejném časovém úseku vystříдалo celkem deset biskupů.¹¹⁴ Zároveň je důležité upozornit na trvání jednotlivých episkopátů.

¹¹² Obecně k dějinám Olomoucké diecéze viz V. MEDEK, *Osudy moravské církve*, passim; Zdeněk MĚŘÍNSKÝ, *Církevní instituce na Moravě a jejich úloha ve vývoji hospodářství a osídlení od 10. století do předhusitského období*, in: *Archaeologia historica 10. Sborník příspěvků přednesených na XVI. celostátní konferenci k problematice historické archeologie s hlavním zaměřením na "Hospodářské dejiny na území Československa v stredoveku na základe výsledkov archeologického bádania a interdisciplinárnych expertíz"*, Nitra 8.–12. října 1984, Brno 1985, s. 375–393; R. ANTONÍN, *Čtvrtý lateránský koncil*, s. 43–82.

¹¹³ K osobnosti Jindřicha Zdíka viz např.: Jana HRBÁČOVÁ – Josef BLÁHA, *Jindřich Zdik (1126–1150): olomoucký biskup uprostřed Evropy*, Olomouc 2009.

¹¹⁴ Milan BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000, s. 400–406.

Zatímco v Olomouci se průměrná doba strávená v úřadě pohybovala v rozmezí od dvaceti do čtyřiceti let, s jednou výjimkou mezi lety 1241–1245, kdy o obsazení biskupství probíhal spor,¹¹⁵ v Praze žádný z biskupů nevydržel déle než dvacet let a průměrná doba episkopátu se pak pohybovala kolem patnácti let. Pro Olomouc navíc platí, s výjimkou období vlády krále Václava I., že délka biskupského úřadu se v zásadě kryje s dobou vlády panovníka. Ten tak mohl s jednotlivými biskupy plně rozvinout vzájemnou spolupráci i na personální úrovni.

Na tomto místě stojí za zmínku především biskup Bruno ze Schauenburku, který se stal hlavním diplomatem a pomyslným spoluarchitektem české zahraniční politiky za vlády Přemysla Otakara II. Podílel se na správě Přemyslem získaných území na jih od Českého království, především ve Štýrsku, a usiloval, opět ve spolupráci s králem, o povýšení olomouckého biskupství na arcibiskupství, které by se mohlo podílet na církevní správě nově nabytých území, a které by mohlo klást správní nároky i na doposud nechristianizovanou část východní Evropy.¹¹⁶ Přestože se tento plán pro odpor papeže nakonec neuskutečnil, jeho existence dokládá výjimečné postavení olomouckých biskupů. Biskup Bruno se také několikrát ujal velení nad vojskem. Podílel se na obou křížových taženích krále Přemysla do Prus a zúčastnil se i vítězné bitvy u Kressenbrunnu v létě roku 1260. Bruno ze Schauenburku navíc dokázal přetavit biskupské majetky v lenní držbu. Po tragické bitvě na Moravském poli roku 1278 jednal s římskoněmeckým králem Rudolfem I. Habsburským, který ho učinil v době bezvládní správcem Moravy. Tím zůstal až do své smrti roku 1281.¹¹⁷

Dalším zajímavým rozdílem mezi stavem pražské a olomoucké biskupské stolice bylo jejich personální obsazení, respektive prostředí, ze kterého jednotliví biskupové

¹¹⁵ V. MEDEK, *Osudy moravské církve*, s. 86–87.

¹¹⁶ Stanislav BÁRTA, *Bruno ze Schaumburka a jeho role v politice Přemysla Otakara II.*, in: Pocta králi. K 730. výročí smrti českého krále, rakouského vévody a moravského markraběte Přemysla Otakara II., Brno – Znojmo 2010, s. 73–79; David SYCHRA, *The Role Played by Bishop Bruno of Olomouc in the Prussian Crusades of the Bohemian King Ottokar II Premislas*, in: *The expansion of the faith. Crusading on the frontiers of Latin Christendom in the High Middle Ages*, Turnhout 2022, s. 147–163; Petr ELBEL, *Dějiny neúspěchu aneb úsilí Přemyslovců o zřízení arcibiskupství v českých zemích*, in: *Proměna středověké Evropy raného a vrcholného středověku: mocenské souvislosti a paralely*, Brno 2010, s. 301–303.

¹¹⁷ Heinz STOOB, *Bruno von Olmütz, das mährische Städtenetz und die europäische Politik von 1245 bis 1281*, in: *Die mittelalterliche Städtebildung im südöstlichen Europa*, Köln – Wien 1977, s. 90–133.

pocházeli.¹¹⁸ Zatímco všichni pražští episkopové z daného období pocházeli z Čech a mnohdy byli i příslušníky významných domácích šlechtických rodů, v Olomouci byla situace výrazně odlišná. Tři z pěti biskupů pocházeli ze zahraničního, a českému kulturnímu okruhu i poměrně vzdáleného, prostředí. Biskup Robert byl, alespoň podle tradice, Angličanem. Konrád z Friedberka a Bruno ze Schauenburku pocházeli z německé části Říše, v prvním případě z okolí západoněmeckého města Hildesheim, v tom druhém ze severoněmeckého Holštýnska. Zahraniční původ biskupů mohl mít pro panovníka zásadní výhodu. Biskupové tak nebyli osobně navázáni na domácí politickou a dynastickou scénu a byli otevřenější pro užší spolupráci s králem. Je ale třeba zdůraznit, že ne všichni pražští biskupové vystupovali proti králi. Ostatně, máme tu příklad pražského biskupa Tobiáše z Benešova, někdy nepřesně označovaného jako z Bechyně, jenž byl zásadní oporou krále Václava II.¹¹⁹

Dalším faktorem, který významnou měrou povyšoval olomoucké biskupství nad to pražské, byla hospodářská situace diecéze. Nejdůležitější v tomto směru byla reorganizace biskupské majetkové držby a vytvoření fungujícího lenního systému za již zmiňovaného biskupa Bruna ze Schauenburku, který během svého episkopátu dokázal vytvořit poměrně důmyslnou a organizačně funkční manskou soustavu. Nešlo sice o unikátní systém, neboť podobnou formu správy bychom mohli najít i v Říši, byl ale umně přizpůsoben podmínkám středověké Moravy. Navíc, olomoucké biskupství již od 12. století získávalo majetky i na území Čech.¹²⁰ Brunovou zásluhou patřilo olomoucké biskupství mezi nejbohatší církevní instituce střední Evropy a své výlučné majetkové postavení si dokázalo udržet až na práh 20. století. Dalším komponentem hospodářského úspěchu byl podíl diecéze na kolonizačních snahách.¹²¹ Olomouctí

¹¹⁸ M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, s. 400–406.

¹¹⁹ Jaroslav KADLEC, *Bischof Tobias und die Prager Diözese während seiner Regierungszeit (1278–1296)*, in: *Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg* 6, Regensburg 1972, s. 119–172; David TROJAN, *Tobiáš z Benešova: biskup – hospodář – politik*, Praha 2023.

¹²⁰ Petr VOREL, *Česká léna olomouckého biskupství ve 12.-16. století*, in: *Východočeský sborník historický* 1, Pardubice 1991, s. 49–106; Jaroslav BAKALA, *K lenním listinám Bruna ze Schaumburka*, in: *Folia diplomatica: studijní příručka* 2/7–8, Brno 1953–1954, s. 229–247; Dalibor JANIŠ, *Lenní systém olomouckého biskupství za episkopátu Dětricha z Hradce (1281–1302). K problematice lenních a lokačních listin*, in: *Časopis Matice moravské* 116/2, Brno 1997, s. 325–346.

¹²¹ Libuše HRABOVÁ, *K problému německé kolonizace ve střední Evropě*, in: *Sborník historický* 9, Praha 1962, s. 67–94. Srov. Stanislav BÁRTA, *Bruno von Schaumburg: Olmützer Bischof, Kolonisator und*

biskupové proces osidlování aktivně podporovali, a to jak prostřednictvím stávajícího obyvatelstva, tak příšlých cizinců. Také se zasloužili o rozvoj měst, jako například Kroměříže, Svitav, Mohelnice nebo Slezské Ostravy.

Mezi další velké úspěchy olomouckého biskupství ve 13. století patřilo také zlepšení vlastního právního postavení.¹²² Prostřednictvím olomoucké diecéze se do Čech šířily myšlenky IV. lateránského koncilu. Navíc, dozvuky tohoto koncilu trvaly až do 14. století a, jak bude patrné dále, ovlivnily i podobu vnitrodiecézní agendy Jana Volka.¹²³ Od roku 1243 můžeme, jako jeden z důsledků nařízení IV. lateránského koncilu, sledovat pravidelné konání synod olomoucké církevní provincie, byť jejich přesný obsah je v písemné podobě dochován až od roku 1318.¹²⁴ V průběhu 13. století se na Moravě konalo celkem sedm synod, respektive protosynod. Existence diecézních synod v Praze je doložena až z konce 80. let 13. století.¹²⁵ Opomenout nelze ani založení dvou do budoucna velmi vlivných kolegiálních kapitul v Kroměříži a v Brně.

Výše zmíněné jevy a faktory vedly k tomu, že olomoucké biskupství bylo pro české panovníky nepostradatelné a mělo svou výjimečnou pozici. Biskupové, kteří Janovi Volkovi v průběhu 14. století předcházeli, tedy Jan Holý, Petr Andělův, Konrád I. Bavor a Hynek Žák z Dubé, již ve svých aktivitách příliš nevybočovali, přesto dokázali biskupství provést turbulentními roky, které následovaly po vraždě Václava III.¹²⁶ Jan Volek se tak mohl po svém nástupu opřít o stabilní a kvalitně vybudované zázemí, na kterém mohl rozvíjet svou další politiku. V průběhu jeho episkopátu sice došlo

Staatsman, in: Die mittelalterliche Kolonisation: vergleichende Untersuchungen: studentische Arbeiten aus dem internationalen Seminar, veranstaltet in Prag, vom 7. bis 11. März 2005, Praha 2009, s. 101–109.

¹²² K právnímu postavení olomoucké diecéze viz P. KRAFL, *Církevní právo*, s. 118–133; Dalibor JANIŠ, *"Marchionatum Moraviae in feudum donamus": Morava v lenních vztazích ve 13. a 14. století*, in: Ad vitam et honorem: profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, Brno 2003, s. 273–289; Petr ELBEL, *Oficialát v olomoucké diecézi ve středověku (po počátku v 50. letech 13. století do 50. let 15. století)*, in: *Sacri canones servandi sunt: ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV: kolektivní monografie = collective treatise*, Praha 2008, s. 324–342; Miloslav POJSL, *Počátky církevní správy na Moravě, biskupství a arcibiskupství v Olomouci*, Uherské Hradiště 2015.

¹²³ R. ANTONÍN, *Čtvrtý lateránský koncil*, passim.

¹²⁴ P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 128–141.

¹²⁵ R. ANTONÍN, *Čtvrtý lateránský koncil*, s. 219.

¹²⁶ V. MEDEK, *Osudy moravské církve*, s. 111–120.

k vytvoření arcibiskupství v Praze, což jeho samého odsunulo na vedlejší kolej, přesto si dokázal udržet velmi unikátní pozici svou i olomoucké diecéze.

3.2. Dlouhá cesta k biskupské mitře

Jak jsem již předeslal v předchozí kapitole, podobně jako byl úřad vyšehradského probošta určující pro Jana Volka v první polovině jeho života, byla hodnost biskupa olomouckého pro tohoto Přemyslovce zásadní v té druhé. Biskupské ambice tohoto levobočka byly poměrně logické, neboť se fakticky jednalo o nejvyšší myslitelný vrchol kariérního žebříčku v církevní sféře, ve který mohl nemanželský potomek významného rodu doufat.

Počátky oněch biskupských ambicí můžeme sledovat již od roku 1327, kdy mu bylo papežským dispenzem, bez ohledu na nemanželský původ, výslovně umožněno ucházet se o biskupský úřad.¹²⁷ Zdá se, že se královna Eliška Přemyslovna osobně zasazovala o to, aby právě její bratr mohl této příčky dosáhnout.¹²⁸ Usuzujeme to také ze skutečnosti, že to byla právě Eliška, která papeže Jana XXII. na přelomu let 1328 a 1329 v kontextu jednání o otevření procesu kanonizace Anežky Přemyslovny neúspěšně žádala, aby jejího sourozence jmenoval buď biskupem vatislavským nebo bamberským.¹²⁹ Volek sám zřejmě spíše pomýšlel na post pražského episkopa. Jeho ambice zde nepřímo dokládá míra pozornosti, kterou věnoval majetkovým a právním poměrům panujícím uvnitř biskupství.¹³⁰ Význam jeho aktivního zájmu o stav diecéze navíc umocňoval dlouhý nucený pobyt biskupa Jana IV. z Dražic v Avignonu i jeho pokročilý věk, který dával tušit, že k uprázdnění pražské biskupské stolice dojde v blízkém časovém horizontu. Navíc, na základě nepřímých důkazů lze uvažovat o tom, že se Jan Volek s Janem IV. z Dražic osobně znal, a že s ním udržoval přinejmenším korektní vztahy. Proto je také možné dovozovat, že mu mohl pomoci umést cestičku

¹²⁷ MBV Prodr, č. 684, s. 390–391.

¹²⁸ Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 129.

¹²⁹ MBV Prodr, č. 792, s. 436. Jiří Spěváček se chybně domníval, že královna měla chtít pro Volka oba biskupské tituly. Viz J. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský*, s. 443. Srov. Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 132.

¹³⁰ Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 137; MBV Prodr, č. 1076, s. 578.

v dalším kariérním postupu.¹³¹ Všechny naznačené okolnosti dávají tušit, že Jan Volek byl fakticky považován za nejvlivnějšího příslušníka kléru v zemi, což ostatně trvalo až do druhé poloviny 40. let 14. století, tedy do doby nástupu Arnošta z Pardubic na post pražského biskupa, respektive arcibiskupa.

Možnost ke kariérnímu postupu se pro Jana Volka nečekaně otevřela na sklonku roku 1333, když po svém návratu z Říma 29. prosince zemřel v Praze dosavadní olomoucký biskup Hynek Žák z Dubé. Otázka nástupnictví byla již fakticky vyřešena. Olomoucký biskupský úřad totiž již od září roku 1324 podléhal speciální papežské rezervaci,¹³² na jejímž základě se ostatně tamním biskupem stal již zmíněný Hynek z Dubé.¹³³ Jestli o novém obsazení uprázdněného biskupství proběhlo nějaké jednání, nevíme. Podobně je neznámo, jestli byli mimo Jana Volka zvažováni další kandidáti. Je ale pravděpodobné, že jeho postavení zřejmě nedovolovalo, aby se na tento prestižní post v rámci české církevní hierarchie mohl dostat v tuto chvíli někdo jiný. Dále nás Zbraslavská kronika informuje, že Volek měl být zvolen olomouckou kapitulou a potvrzen mohučským arcibiskupem, což ovšem papežské listiny neuvádějí. Kronika dále zmiňuje osobní zájem markraběte Karla a Mikuláše II. Opavského o tuto volbu.¹³⁴ Volek sám byl biskupem jmenován v nepřítomnosti 27. března roku 1334,¹³⁵ čím se tak stal v pořadí sedmým olomouckým biskupem nesoucím jméno Jan.¹³⁶ Díky tomu, že se v té době pohyboval mimo kurii, mu papež jeho jmenování oznámil zvláštní listinou z 10. dubna téhož roku, jíž ho zároveň zplnomocnil k okamžitému převzetí všech práv a povinností spojených s úřadem olomouckého biskupa.¹³⁷ Zajímavé je, že jmenovací

¹³¹ Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 137–138; Z. HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské probošství a české kancléřství*, s. 85; Z. HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské probošství a české kancléřství*, s. 89, poznámka č. 82.

¹³² MBV Prodr, č. 342, s. 239–240; MBV Prodr, č. 343, s. 240; P. KRAFL, *Církevní právo*, s. 121.

¹³³ Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 138.

¹³⁴ *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 319. Srov. Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 138, pozn. č. 463.

¹³⁵ MBV Prodr, č. 1109, s. 593–595.

¹³⁶ K olomouckým biskupům standartně neřadíme biskupa Jana, který se na Moravě pohyboval mezi lety 914–932 a jehož postavení je značně rozporuplné. Viz D. KALHOUS, *Granum catalogi praesulum Moraviae jako pramen*, s. 34.

¹³⁷ MBV Prodr, č. 1110, s. 595–596.

listina neobsahuje žádnou žádost, přímluvu ani souhlas Jana Lucemburského, přestože byl s největší pravděpodobností s celou situací obeznámen.

Jan Volek se v nové roli vypravil do Avignonu až po svém kněžském svěcení, které obdržel z rukou biskupa Jana IV. z Dražic na Vyšehradě,¹³⁸ na podzim roku 1334. Do té doby disponoval pouze podjáhenským svěcením.¹³⁹ O Volkově biskupské konsekraci bohužel nic přesného nevíme, neboť prameny chybí. V Avignonu Volek slavnostně složil dne 19. října před zraky 23 přítomných kardinálů slib, že zaplatí servicia ze svého biskupství ve výši 3500 zlatých.¹⁴⁰ Ty pak roku 1338 splatil.¹⁴¹ Jednalo se zároveň o vůbec poslední cestu, kterou ke kurii osobně podnikl. Krátce po jeho odjezdu zemřel dne 4. prosince papež Jan XXII., se kterým Volka pojilo, krom formálních vnitrocírkevních svazků, i osobní přátelství, které se mnohokrát přetavilo i do konkrétních politických výhod.¹⁴²

Post probošta vyšehradské kapituly a nejvyššího kancléře nezůstal uprázdněn příliš dlouho. K novému obsazení těchto významných úřadů došlo na přelomu května a června roku 1334, nejspíš v souvislosti s Janovým biskupským svěcením. Díky tomu, že vyšehradské probošství spadalo pod generální papežskou rezervaci, jmenoval papež se souhlasem krále Jana 4. června novým proboštem Pierra de Mortuomari, biskupa v Auxerres a kardinála sv. Štěpána na Celiu,¹⁴³ který ovšem do Čech zřejmě nikdy osobně nedorazil. Existovala rovněž domněnka, že měla vzniknout tichá dohoda mezi Janem Volkem a Pierrem, podle níž se měl nový probošt vzdát části svých důchodů ve Volkův prospěch, byť novější výzkumy ukazují, že se tak pravděpodobně nestalo.¹⁴⁴ Proti jmenování Pierra de Mortuomari se ovšem postavila domácí opozice, reprezentována

¹³⁸ *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 319. Srov. Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 138, poznámka č. 466; MBV Prodr, č. 684, s. 390–391.

¹³⁹ Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 126. Srov. *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 319.

¹⁴⁰ MBV Prodr, č. 1133, s. 605.

¹⁴¹ MBV prod, č. 1295, s. 697–698; MBV prod, č. 1296, s. 698; MBV prod, č. 1306, s. 703.

¹⁴² Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 138–139.

¹⁴³ Z. HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské probošství a české kancléřství*, s. 85; Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 138–139.

¹⁴⁴ J. ŠUSTA, *České dějiny, Dílu II. část 3*, s. 146; *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 323. Srov. Z. HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské probošství a české kancléřství*, s. 86.

především Bertoldem z Lipé, mladším ze synů Jindřicha st. z Lipé, který se pokoušel svou intervencí zahladit ztrátu olomouckého biskupství pro svůj rod. Zároveň svůj nárok dokládal údajnými listinami Jana Lucemburského.¹⁴⁵ K rozřešení sporu došlo záhy, neboť již roku 1335 Pierre zemřel a na jeho místo nastoupil právě Bertold z Lipé.¹⁴⁶ O vnitřní záležitosti vyšehradské kapituly ovšem Jan Volek zájem neztratil, alespoň ne v prvních letech svého působení v Olomouci.¹⁴⁷ Navíc ještě roku 1335 při jednáních s Habsburky vystupoval jako kancléř Českého království.¹⁴⁸ Jednalo se ovšem o další ze série aktů, které jasně dokazovaly, že již došlo k završení procesu oddělování kancléřské hodnosti od jejího faktického vykonávání.¹⁴⁹

3.3. Biskup na přelomu epoch

Biskupské působení Jana Volka by se dalo rozdělit na dvě části – domácí a zahraniční. Pro pochopení té první je třeba si uvědomit, že zájmy veřejného a politického života Volka vytěžovaly natolik, že mu zbýval jen omezený prostor, na záležitosti vlastní diecéze. Předně je třeba uvést aktivity na poli diplomacie, a dále pak jeho fundátorské činnosti, kterým se budu dále věnovat v další podkapitole, respektive kapitole. Na druhé straně, pravděpodobně největší změna na české církevní scéně, založení pražského arcibiskupství roku 1344, si vyžádala ze strany olomouckého biskupa kroky, kterými se nesmazatelným písmem vepsal do dějin své diecéze a nepřimo i celé Moravy. S obdobím Volkova episkopátu se rovněž pojí i jeho, až na drobné záchvěvy, pevné osobní pouto, které si utvořil jak s králem Janem Lucemburským, tak s markrabětem Karlovem, jehož moravská vladařská epizoda se prakticky kryje s Volkovým působením v Olomouci.

¹⁴⁵ Petra Žitavského kronika Zbraslavská, in: FRB IV, s. 323.

¹⁴⁶ L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 342. Srov. Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé. I. První muž království: Dokončení*, in: Časopis Matice moravské 121/1, 2002, s. 23–24.

¹⁴⁷ RBM IV, č. 74, s. 25.

¹⁴⁸ M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, s. 135; J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 36; J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 116; Dana STEHLÍKOVÁ, *Poklad vyšehradské kapituly a klenoty vyšehradských prelátů*, in: Královský Vyšehrad 2. Sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla, Kostelní Vydří 2001, s. 196.

¹⁴⁹ Z. HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské proboštství a české kancléřství*, s. 85–86.

S tím se pojí další prvek, který se nepřímo projevil na Volkově působení v biskupském úřadu, byť ho napřímo nijak zásadně neovlivnil. S rozdělením úřadu moravského markraběte od toho královského nastala po téměř stech letech renezance úřadů spojených s touto hodností. Předně, vytvořením markraběcího dvora došlo ke ztrátě exkluzivity biskupského dvora na Moravě, který znovu nabyl na významu až ve druhé polovině 15. století.¹⁵⁰ Tuto skutečnost neslo zvláště úkorně město Olomouc, což v konečném důsledku vedlo k opětovnému nárůstu nevraživosti s markraběcím sídelním městem, Brnem. S oním napětím souvisí i obnovení markraběcí kanceláře, která byla již od roku 1207 spojena s olomouckým probošstvím.¹⁵¹ Ostatně, dva z kancléřů markraběte Karla, Mikuláš z Brna a Mikuláš Lackův z Brna, spojovali svůj vzestup právě s olomouckou kapitulou.¹⁵²

Do dějin samotné Olomouce však Jan Volek prakticky, až na drobné stavební úpravy některých objektů, kterým se budu věnovat v následující kapitole, nezasáhl.¹⁵³ Jeho aktivity nejsou ani zachyceny v první dochované olomoucké městské knize, jejíž nejstarší zápis se váže k roku 1343.¹⁵⁴ Z listiny z roku 1348 víme, že Volek přijal pod svou ochranu mlýn, který patřil olomouckému klášteru sv. Jakuba.¹⁵⁵ Došlo ale ke zlepšení postavení Kroměříže, která se díky dlouhé a usilovné práci olomouckých biskupů fakticky stala „třetím hlavním městem Moravy.“ Zároveň již za Volkova života bylo město sídlem manského soudu a zřejmě i střediskem biskupských úřadů spravujících manské i poddanské statky, byť zde Volek příliš času zřejmě nestrávil.¹⁵⁶

¹⁵⁰ Dalibor JANIŠ, *Ke skladbě dvora olomouckých biskupů ve 13. století*, in: *Dvory a rezidence ve středověku. II, Skladba a kultura dvorské společnosti*, Praha 2008, s. 361.

¹⁵¹ Jan JANÁK – Miroslava JAKEŠOVÁ – Jan MUSÍLEK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989, s. 75; J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 39.

¹⁵² Ladislav KLICMAN, Mikuláš z Brna, pozdější biskup Tridentický a Mikuláš Luckův z Brna jsou osoby od sebe rozdílné: a oba byli kancléři Karla IV., in: *Český časopis historický 5/4*, Praha 1899, s. 251–255.

¹⁵³ Jindřich SCHULZ (ed.), *Dějiny Olomouce. 1. svazek*, Olomouc 2009, passim.

¹⁵⁴ Edice viz Vladimír SPÁČIL – Adolf JANKOVSKÝ (edd.), *Nejstarší městská kniha olomoucká (Liber actuum notabilium) z let 1343–1420*, Olomouc 1982.

¹⁵⁵ RBM V, č. 492, s. 248–249; CDM VII, č. 858, s. 619. Dnes ulice Nábřeží Přemyslovců, č.p. 4. Viz <https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/4399-jakubsky-mlyn-jacobi-muhle> (citováno 28. 4. 2024).

¹⁵⁶ František Václav PEŘINKA, *Dějiny města Kroměříže, Díl 1: Obsahující dobu po rok 1620*, Kroměříž 1913, s. 39–40.

Svého úřadu se Jan Volek ujal rázně. Množství aktivit, které v průběhu 30. let 14. století podnikal, dokládají, jak bude patrné dále, jeho velké vytížení na poli diplomacie. Přesto byla jeho vnitrodiecézní agenda rozsáhlá. V průběhu této doby se jeho jméno objevuje v několika listinách, které se týkaly obsazení některých prebend v rámci olomoucké diecéze a vyšehradského probošství.¹⁵⁷ Zároveň ho roku 1334 papež pokáral a nařídil mu, aby upustil od odporu proti zřízení minoritského kláštera v Uherském Hradišti. Jan Volek měl prošetřit zázrak, který se zde měl udát, když bylo město zachráněno před nájездem hornouherského magnáta Matúše Čáka Trenčanského, ke kterému došlo na den sv. Františka, tedy 4. října, roku 1314. K samotnému založení kláštera však nakonec nedošlo. Tato listina nám také nepřímou dokládá nevoli, jakou Jan Volek z neznámého důvodu choval k žebravým řádům.¹⁵⁸ V následujícím roce rozhodoval ve sporu mezi řádem křižovníků s červenou hvězdou a Vilémem z Landštejna.¹⁵⁹ Rovněž markraběti Karlovi svědčil na listině, která se týkala koupi hradu Kostomlaty od Chotěbora z Herštejna.¹⁶⁰ Roku 1336 se biskupovo jméno nacházelo na listině ve svědečné řadě krále Jana po boku Jindřicha ml. z Lipé.¹⁶¹ Zároveň ho papež vybízel, aby ochraňoval klášter v Louce u Znojma.¹⁶² Opomenout nelze ani účast na vysvěcení kostela sv. Václava v Opavě.¹⁶³ Následujícího roku se Jan Volek objevil ve svědečné řadě listin, kterými král Jan zajistil Mikuláši II. dědictví Ratibořska, a kterým se budu podrobně věnovat později.¹⁶⁴ Poslední zmínky o Janovi Volkovi ze 30. let datujeme k roku 1339. Toho roku vrátil vyšehradské kapitule statky ve Zdenicích u Prachatic, které spolu s Mikulášem Brunovým vykoupil od Petra Murroa, a které držel Předboj ze Lhoty.¹⁶⁵ Rovněž spolu s Rudolfem Saským ověřil listinu z roku 1320, která

¹⁵⁷ Např. RBM IV, č. 60, s. 20; RBM IV, č. 74, s. 25; RBM IV, č. 89, s. 30; RBM IV, č. 90, s. 30; MBV prod. č. 1132, s. 605; RBM IV, č. 183, s. 70; RBM IV, č. 235, s. 91.

¹⁵⁸ J. ŠUSTA, *České dějiny, Dílu II. část 3*, s. 157; V. MEDEK, *Osudy moravské církve*, s. 122; RBM IV, č. 41, s. 15.

¹⁵⁹ RBM IV, č. 167, s. 65; CDM VII, č. 62, s. 45.

¹⁶⁰ RBM IV, č. 159, s. 61; CDM VII, č. 58, s. 40.

¹⁶¹ RBM IV, č. 257, s. 103.

¹⁶² RBM IV, č. 274, s. 110.

¹⁶³ RBM IV, č. 348, s. 139; CDM VII, č. 145, s. 99.

¹⁶⁴ RBM IV, č. 386, s. 154–157; RBM IV, č. 387, s. 157.

¹⁶⁵ RBM IV, č. 750, s. 292; CDM VII, č. 256, s. 186.

se týkala držby Budyšínska králem Janem.¹⁶⁶ Volkovi se také v průběhu 30. let podařilo rozhojnit své majetky. Roku 1339 koupil od Gertruda z Kurovice a jeho syna Beneše Husy statky ve vesnicích Kurovice a Třebětice.¹⁶⁷ Témuž šlechtici ve stejném roce svědčil na listině ohledně věna Benešovy sestry Anežky.¹⁶⁸

Průběh 40. let byl do značné míry ovlivněn Volkovým enormním zájmem o nově založený klášter v Pustiměři a nedaleko budovaný hrad Melice, čemuž se ovšem budou dále věnovat v následující samostatné kapitole. Na tomto místě je důležité, že tato fundace prohloubila vzájemnou spolupráci mezi Volkem a markrabětem. Společně se například v létě roku 1340 zaručili Hynkovi z Dubé, že mu v průběhu dvou měsíců splatí 200 pražských grošů.¹⁶⁹ Spolupráce s králem Karlem se projevila i na čistě pragmatické úrovni. Karel využíval služeb svého strýce v průběhu své nepřítomnosti, jako například v roce 1339, kdy ho pověřil správou Moravy.¹⁷⁰ Ze stejného důvodu Volek spravoval markrabství v průběhu roku 1340, když Karel v Tyrolsku podporoval svého bratra ve sporu s Markétou Tyrolskou.¹⁷¹

Roku 1341 Volek společně s Rudolfem Saským ověřil dvě listiny z roku 1319, respektive 1329, které se týkaly majetků krále ve Slezsku a Lužici.¹⁷² V létě následujícího roku Volek také na svém biskupském hradě Modřice prezentoval mistra Hermanna na úřad probošta brněnské kapituly.¹⁷³ Také obdržel od Zbraslavského kláštera formou zástavy hrad Landšperk.¹⁷⁴ Zároveň v průběhu 40. let výrazně narůstá počet listin, které

¹⁶⁶ RBM IV, č. 669, s. 263; CDM VII, č. 229, s. 166.

¹⁶⁷ RBM IV, č. 712, s. 278; CDM VII, č. 245, s. 178–179; Kurovice viz L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 1. A–L*, s. 479. Třebětice viz L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 2. M–Ž*, s. 610, č. 1.

¹⁶⁸ RBM IV, č. 740, s. 286; CDM VII, č. 253, s. 183–184.

¹⁶⁹ RBM IV, č. 809, s. 317; CDM VII, č. 285, s. 206.

¹⁷⁰ *Život císaře Karla IV.*, in: FRB III, s. 361.

¹⁷¹ J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 146–147; RBM IV, č. 809, s. 317; CDM VII, č. 285, s. 206.

¹⁷² Národní archiv, Archiv České koruny (1158–1935), č. 234, in: Monasterium.net. Dostupné z: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/234/charter>. Citováno 7. 4. 2024.

¹⁷³ Libor JAN – Rudolf PROCHÁZKA – Bohumil SAMEK, *Sedm set let brněnské kapituly*, Brno 1996, s. 49; RBM IV, č. 1156, s. 459; CDM VII, č. 430, s. 312.

¹⁷⁴ RBM IV, č. 1279, s. 508–510; CDM VII, č. 483, s. 350–352; MBV I, č. 318, s. 192.

přímo souvisely s vlastní správou diecéze a obsazením jednotlivých prebend.¹⁷⁵ Dalším velkým blokem listin byla série konfirmací starších privilegií.¹⁷⁶ Opakovaně se též objevoval ve svědečných řadách listin krále Jana Lucemburského¹⁷⁷ i markraběte Karla.¹⁷⁸

Významným symbolem se pro Jana Volka stalo jeho uvedení jako vykonavatele testamentu Jana Lucemburského, který sepsal v očekávání bitvy ve vojenském táboře u Bouvines 9. září roku 1340. Volek patřil mezi garanty přemyslovsko-lucemburské části dědictví, kteří většinově pocházeli z českého prostředí. Mezi těmito ručiteli, jimiž byli opati v Sedleci a na Zbraslavi, Rudolf Saský, Petr z Rožmberka, Jan Klingenberg a Vaněk z Vartenberka, byl jediným biskupem.¹⁷⁹

Zlomovým pro zbytek Volkovy kariéry se ukázal být roku 1342 nástup papeže Klementa VI., který byl dlouholetým přítelem královny Karla z dob jeho pobytu na francouzském královském dvoře, a který mu byl ochotný dopomoci v jeho ambicích na církevním i politickém poli.¹⁸⁰ Krátce po svém nástupu udělil nový papež Volkovi právo dispenzovat z nemanželského původu některé olomoucké kanovníky.¹⁸¹

3.4. Arcibiskup pražský a ten druhý

Když na počátku roku 1343 v pozhnaném věku zemřel biskup Jan IV. z Dražic, bylo o jeho nástupci prakticky rozhodnuto. Strmý kariérní vzestup Arnošta z Pardubic, který byl velmi blízkým důvěrníkem královny Karla, měl přirozený vrchol právě na této pozici. Novým pražským episkopem se ovšem zcela jistě stal se souhlasem obou panovníků a navzdory části svatovítské kapituly, která byla vůči rychle po církevním

¹⁷⁵ CDM VII, č. 442, s. 320–322; CDM VII, č. 489, s. 356; CDM VII, č. 537, s. 389–390; CDM VII, č. 586, s. 430; CDM VII, č. 623, s. 455; CDM VII, č. 624, s. 456; CDM VII, č. 708, s. 523–526.

¹⁷⁶ RBM IV, č. 854, s. 337; RBM IV, č. 1166, s. 464.

¹⁷⁷ RBM IV, č. 898, s. 359–360; RBM IV, č. 1080, s. 438; RBM IV, č. 1306, s. 526.

¹⁷⁸ RBM IV, č. 1098, s. 443; RBM IV, č. 1288, s. 515–516; RBM IV, č. 1296, s. 522–523

¹⁷⁹ L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 418–421; RBM IV, č. 819, s. 320–323; CDM VII, č. 287, s. 207.

¹⁸⁰ V. MEDEK, *Osudy moravské církve*, s. 122.

¹⁸¹ CDM VII, č. 419, s. 303–304.

kariérním žebříčku stoupajícím Arnoštovi nevraživá.¹⁸² Krátce po svém nástupu do úřadu se rozjela série diplomatických rozhovorů, které byly v prosinci završeny jednáním mezi papežem, Janem Lucemburským a králevicem Karlem. Hlavním bodem programu bylo řešení dlouholetého sporu mezi papežskou kurií a císařem Ludvíkem Bavorem. Byl vytvořen plán, podle kterého se měl Karel stát Ludvíkovým vzdorokrálem. Na pozadí tohoto jednání byla také dořešena letitá snaha českých panovníků, a to povýšení pražského biskupství na arcibiskupství.¹⁸³ Jednalo se z určitého úhlu pohledu o protihodnotu za politický risk, do kterého byl Karel ochoten jít, byť je třeba si uvědomit, že za celkovým úspěchem celé akce je třeba spatřovat i úsilí krále Jana.¹⁸⁴

Pokud srovnáme kariéry Jana Volka a Arnošta z Pardubic, zjistíme, že se jednalo o dva zcela odlišné příběhy. Zatímco Jan Volek stoupal po církevním kariérním žebříčku celkem dlouho a často k postupu využíval svůj původ a z něho plynoucí konexe, vzestup Arnošta z Pardubic byl celkem rychlý a strmý. Přestože pocházel z poměrně chudého prostředí, vypravil se na studijní cestu do Itálie, kde čtrnáct let studoval práva na severoitalských univerzitách v Bologni a Padově.¹⁸⁵ Přestože existují úvahy o možném Volkově studiu na Avignonské univerzitě, nelze toto považovat, na rozdíl od Arnošta z Pardubic, za stěžejní bod v jeho životě.¹⁸⁶ Je otázka, jestli se jednalo o promyšlený krok, je ale zajímavé si na této dvojici všimnout jejich rozdílů, kdy Jan Volek ještě představoval archetyp biskupa přemyslovské éry, zatímco Arnošt byl již představitel nové generace kléru, kterou později Karel IV. ve své politice aktivně podporoval.

Nová epocha pro celou olomouckou diecézi, respektive celou zemi, nastala 30. dubna roku 1344, kdy, již zmíněný, papež Kliment VI. povýšil bulou *Ex superne providentia* pražské biskupství na arcibiskupství, přičemž lucemburská věc byla podpořena spory, které kurie měla s mohučským arcibiskupem Jindřichem

¹⁸² Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic*, s. 34.

¹⁸³ P. ELBEL, *Dějiny neúspěchu*, s. 296–306.

¹⁸⁴ Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic*, s. 40–41.

¹⁸⁵ Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic*, s. 30–34.

¹⁸⁶ Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 122.

z Virneburka.¹⁸⁷ Tímto aktem byl olomoucký biskup vyňat z přináležitosti k metropolitovi v Mohuči a podřízen přímo nově zřízené pražské provincii. Zároveň, v přímé souvislosti s tím bylo založeno biskupství nové, a to konkrétně v Litomyšli. Základem této diecéze bylo vydělení čtyř děkanátů spadajících pod Prahu a dvou olomouckých. Materiální základ nového biskupství pak poskytl premonstrátský klášter v Litomyšli.¹⁸⁸ Ostatně, nemalá část Volkovy agendy po zbytek 40. let se následně věnovala vyrovnávání se s tímto nově založeným biskupstvím.¹⁸⁹

Je otázkou, jestli rozehrání celé akce předem počítalo s tím, že na olomoucké biskupské stolici seděl právě Jan Volek. Jako člen kdysi vládnoucího rodu si byl zřejmě vědom významu, který založení arcibiskupství představovalo, o což ostatně usiloval ne jeden z jeho předků.¹⁹⁰ Nicméně i on nebyl příliš ochotný se vzdát části biskupského majetku, jak se nepřímo dozvídáme z papežské listiny z dubna roku 1350.¹⁹¹ O plánu však zřejmě dopředu věděl, neboť již od roku 1343 Arnošt podnikal kroky, které se nedaly vysvětlit jinak, než jako příprava na převzetí arcibiskupské funkce.¹⁹² V souvislosti s povýšením pražského biskupství byl Volek také po deseti letech odsunut Arnoštem z Pardubic z pozice fakticky nejvlivnějšího preláta země.

Z významných listin je potřeba připomenout ty z roku 1346, kdy Jan Volek svědčil v testamentu vyšehradského probošta Bernarda z Lipé.¹⁹³ Byl také vykonavatelem závěti pražského měšťana Mikuláše Rokycany.¹⁹⁴ Rok na to obdržel od Velehradského kláštera do doživotního užívání vsi Zdislavice a Větrkovice.¹⁹⁵ Z této listiny je také možné vyčíst, že v té době Volek držel, jako biskup, hrady Hukvaldy

¹⁸⁷ MBV I, č. 363, s. 209–211; L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 431; V. MEDEK, *Osudy moravské církve*, s. 122.

¹⁸⁸ J. JANÁK – M. JAKEŠOVÁ – J. MUSÍLEK – Z. HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy*, s. 213.

¹⁸⁹ RBM V, č. 811, s. 428; RBM V, č. 812, s. 428–429; RBM V, č. 985, s. 489–490; RBM V, č. 986, s. 490.

¹⁹⁰ K tomuto tématu viz P. ELBEL, *Dějiny neúspěchu*, s. 238–306.

¹⁹¹ Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic*, s. 45; MBV I, č. 1333, s. 700–703.

¹⁹² Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic*, s. 38–41.

¹⁹³ RBM V, č. 75, s. 36–37; CDM VII, č. 688, s. 508.

¹⁹⁴ CDM VII, č. 639, s. 467–470.

¹⁹⁵ RBM V, č. 129, s. 73–74; CDM VII, č. 705, s. 520–521. Zdislavice viz L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 2.*, s. 788–789, č. 1. Větrkovice viz L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 2.*, s. 698, č. 1.

a Šostýn, o kterém se z pramenů dozvídáme vůbec poprvé, byť na základě archeologických nálezů předpokládáme, že jeho existence sahá až do 13. století.¹⁹⁶ Samozřejmě se také věnoval běžné agendě biskupství.¹⁹⁷

Dalším výrazným otřesem bylo vydání souboru čtrnácti listin 7. dubna roku 1348 Karlem IV., kterými konstruoval uspořádání jednotlivých zemských celků v Českou korunu. Mimo jiné došlo i k formalizování a petrifikování statu quo, který na Moravě panoval již od konce 13. století. Na jejím území byly uznány tři samostatné celky, markrabství moravské, vévodství opavské a biskupství olomoucké.¹⁹⁸ Biskupové se tak napříště stali přímými leníky České koruny a královskými many, což význam olomoucké diecéze posílilo. Na druhé straně byla umocněna závislost biskupa na královské koruně. Víceúrovňový lenní systém, který byl pevně spjat s panovníkem, mohl pro současníky působit svazujícím dojmem, nicméně, jak se později v průběhu 15. století ukázalo, byl mnohem funkčnější než ten, který používalo pražské arcibiskupství.¹⁹⁹

V průběhu roku 1348 se Jan Volek věnoval primárně Pustiměři. Roku 1349 zastavil Mikulášovi, synovi Bruna, a jeho bratrovi Petrovi soud a správu města Svitavy za náklady na obnovu hradu Blansko.²⁰⁰

Posledním výrazným vkladem do historie olomouckého biskupství ze strany Jana Volka bylo konání diecézní synody roku 1349 na námi neznámém místě.²⁰¹ Z významných přínosů této synody je třeba vypíchnout zavedení svátků sv. Cyrila a Metoděje, sv. Korduly a sv. Kristýna jako patronů moravské diecéze. Oproti dnešku měl být svátek soluňských bratří slaven 9. března.²⁰² Rovněž byly upraveny podmínky

¹⁹⁶ Jiří TICHÁNEK, *Hrad a panství Šostýn*, Ostrava 2008, s. 36.

¹⁹⁷ RBM V, č. 152, s. 89; RBM V, č. 871, s. 449–450.

¹⁹⁸ CDM VII, č. 775, s. 564–567; Lenka BOBKOVÁ, *7. 4. 1348 – ustavení Koruny království českého: český stát Karla IV.*, Praha 2006.

¹⁹⁹ V. MEDEK, *Osudy moravské církve*, s. 123–124.

²⁰⁰ RBM V, č. 608, s. 299–300; CDM VII, č. 913, s. 646–647.

²⁰¹ P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 135; P. KRAFL, *Církevní právo*, s. 129; Moderní edice statut viz P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 277–313.

²⁰² Článek „XI. De reliquiis et venereacione sanctorum.“ Viz P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 296–300.

pro Židy žijící na území diecéze.²⁰³ Velká část agendy, která byla na synodě projednávána, měla navíc za cíl po více než stech letech dovést do konce myšlenky IV. lateránského koncilu, jako například zákaz ordálů nebo již zmíněné veřejné označování Židů.²⁰⁴ Zároveň tato diecézní synoda zřejmě proběhla nezávisle na první pražské provinční synodě, která se konala na podzim téhož roku.²⁰⁵ Nezávisle na obou synodách došlo v průběhu episkopátu Jana Volka i k rozdělení úřadů oficiála a generálního vikáře, přičemž tento stav trval až do roku 1387, kdy se oba úřady znovu spojily.²⁰⁶

V posledních dvou letech, které mu na tomto světě zbývaly se dále věnoval správním záležitostem diecéze.²⁰⁷ Rovněž bylo zapotřebí dořešit vymezení děkanátů, které měly být poskytnuty nově založené litomyšlské diecézi, a které dosud stále spravovalo biskupství v Olomouci.²⁰⁸ Pětiletá prodleva mezi založením nového biskupství a dořešením jeho majetkových poměrů úzce souvisela s plánem Karla IV. na začlenění vratslavské diecéze pod pražskou správu, což by ještě více upevnilo pouto mezi jednotlivými korunními zeměmi. Nicméně, tento plán se nakonec nesešel u papeže s pochopením.²⁰⁹ Na konci léta roku 1350 Jan Volek spolu s Karlem IV. a Mikulášem II. Opavským prosil papeže, aby byly některým osobám uděleny milosti.²¹⁰ Krátce po jeho smrti 27. září roku 1351 se Volkovo jméno objevilo v listině, ve které Karel IV. dává svému bratrovi do užívání hrad Hluboký, který po strýcově smrti zdědil.²¹¹

Podíváme-li se na celé období episkopátu Jana Volka jako na celek, lze konstatovat, že, přestože on sám se řadí spíše mezi biskupy v obecném povědomí méně známé, jeho éra patřila mezi ty klíčové, byť měla v zásadě klidný průběh. Je ale třeba vnímat kontext. Jan Volek byl typologicky spíše ještě biskupem přemyslovské éry než té

²⁰³ Článek „*XVII. De Iudeis.*“ Viz P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 310–311.

²⁰⁴ R. ANTONÍN, *Čtvrtý lateránský koncil*, passim.

²⁰⁵ P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 135.

²⁰⁶ P. ELBEL, *Oficiálát v olomoucké diecézi*, s. 326 a 329.

²⁰⁷ CDM VII, č. 972, s. 675; CDM VIII, č. 9, s. 6; CDM VIII, č. 26, s. 17; CDM VIII, č. 31, s. 19; CDM VIII, č. 79, s. 45–47; CDM VIII, č. 92, s. 57.

²⁰⁸ CDM VIII, č. 52, s. 26–27; Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic*, s. 280, pozn. 23.

²⁰⁹ Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic*, s. 45.

²¹⁰ MBV I, č. 1279, s. 679–682.

²¹¹ CDM VIII, č. 123, s. 90.

lucemburské. Jednalo se bezesporu o silnou osobnost, které na srdci ležela primárně starost o svěřenou diecézi. Zároveň ale, jako člen kdysi vládnoucího rodu, byl schopen dohlédnout dál a nekladl překážky ve vývoji, který vedl ke zvýšení prestiže konkurenčního pražského biskupství, respektive arcibiskupství. Navíc, nelze podceňovat význam klidu a stability, kterou Volek pomáhal svou politikou na Moravě vytvářet. Byl také schopen efektivně využít svého příbuzenství s králem Karlem k získání mnoha výhod. V okamžiku Volkovy smrti se sice olomoucká diecéze nacházela v rámci domácí církevní hierarchie na druhém místě, přesto si zachovala svá specifika, která se naplno ukázala být zásadní v průběhu 15. století. Jana Volka je tedy důležité vnímat, spolu s Arnoštem z Pardubic, jako jednoho z architektů lucemburské církevní politiky v první polovině 14. století.

3.5. Biskup ve službách diplomacie

Mezi nejzásadnější úlohy vysoce postavených církevních činitelů patřily diplomatické služby, čehož ve své politice velice obratně využíval jak Jan Lucemburský, tak Karel IV.²¹² Jan Volek v tomto směru měl již mnoho cenných zkušeností, které získal již v době, kdy vykonával úřad vyšehradského probošta, a kdy působil jako pravidelná spojka mezi Prahou a Avignonem.²¹³

Již krátce po svém nástupu na olomoucký biskupský stolec, na počátku roku 1335, se Jan Volek v nové roli účastnil své první diplomatické mise. Šlo o reakci na náhlou změnu na politické šachovnici v důsledku smrti Jindřicha Korutanského na jaře téhož roku. Jejím smyslem byla snaha zajistit trvání křehkého smíru s Habsburky, který měl být stvrzen téhož roku uzavřeným sňatkem mezi Otou Habsburským a Annou Lucemburskou. Ani tato svatba, ani jednání ve Vídni s rakouskými vévody však svůj cíl nesplnily, neboť Volek nedokázal přetrhat pouto mezi Habsburky a císařem Ludvíkem Bávorem.²¹⁴ Bohužel, přesný průběh jednání neznáme.

²¹² J. SPĚVÁČEK, *Papežové a kardinálové*, s. 3–15; J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 181–260; L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, passim.

²¹³ J. RAIS, *Jan Volek*, s. 76–88.

²¹⁴ M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, s. 135; J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 36; J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 116; Lucie VOJTÍŠKOVÁ, *Jan Lucemburský a rakouské země*:

Přímým důsledkem tohoto neúspěchu byla obava z rozšíření potenciální protilucemburské koalice o polského krále Kazimíra III., což by značně zkomplikovalo postavení Lucemburků ve střední Evropě. Do případného plánování však záhy vstoupil i uherský král a Kazimírův politický spojenec, Karel Robert z Anjou, který se obával přílišného vzestupu Habsburků. Již v květnu roku 1335 se sešli zástupci krále Kazimíra a markraběte Karla v polské Sandoměři, kde se podařilo dojednat příměří a zároveň otevřít cestu k dalšímu jednání.²¹⁵ K němu došlo v srpnu téhož roku, díky zprostředkování uherského krále, který k tomuto účelu nabídl prostory svého hradu v hornouherském Trenčíně. Přestože se jednání zúčastnili jen zástupci krále Kazimíra III., byla zde vyjádřena vůle dořešit palčivý a vleklý problém, který již od počátku vlády Jana Lucemburského zatěžoval česko-polské vztahy, tedy bezobsažný Janův polský královský titul a na to navázaná podoba vztahu Slezska a Plocka k Českému království.²¹⁶

Vrcholem diplomatických jednání bylo velké setkání všech středoevropských hráčů v uherském Visegrádu, kam zároveň dorazili zástupci řádu německých rytířů i papežské kurie, kteří rovněž měli svá želízka v ohni.²¹⁷ V oficiální delegaci doprovázející krále Jana na jednání nechyběl jeho syn Karel, kurfiřt Rudolf Saský, vévoda Boleslav III. Lehnický, Oldřich z Hanau, Jindřich ml. z Lipé, Těma z Koldic a v neposlední řadě biskupové Vítek z Koldic a Jan Volek. Takto velkolepě pojatý summit byl ve středověku spíše raritou, neboť častěji docházelo k bilaterálním schůzkám bez větší účasti pomazaných hlav.²¹⁸ Samotný kongres byl zahájen 1. listopadu a trval celé tři týdny, což bylo, mimo jiné, způsobeno i velkým množstvím hostin, které byly uspořádány na počest všech zúčastněných, a které patřily k bontonu podobných diplomatických událostí.²¹⁹ Hlavním bodem jednání bylo vyřešení podmínek, za jakých

diplomatické postupy a cíle českého krále, in: *Paginae historiae: sborník Národního archivu* 26/1, Praha 2018, s. 25.

²¹⁵ J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 37.

²¹⁶ CDM VII, č. 76, s. 56–57; RBM IV, č. 195, s. 74; L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 206–207; Otakar BAUER, *Poznámky k mírovým smlouvám českopolským z roku 1335*, in: *Sborník prací věnovaných prof. dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám 1871–1931*, Praha 1931, s. 9–22.

²¹⁷ *Chronicon Dubnicense*, in: *Historiae Hungaricae fontes domestici III*, s. 127–128. Srov. J. SOPKO, *Kronika uhorských králů zvaná Dubnická*, s. 107.

²¹⁸ L. BOBKOVÁ, *Die Verhandlungen in Trentschin und Visegrád*, s. 93.

²¹⁹ K problematice visegrádského jednání viz L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 211–214; G. RÁCZ, *The Congress of Visegrad in 1335*, s. 8–19; G. RÁCZ, *The Congress of Visegrad in 1335*, s. 261–287;

se Jan Lucemburský vzdá svého nároku na polskou korunu. Zcela prázdný titul dokázal Jan směnit za 20 000 kop pražských grošů, nicméně nedošlo k definitivnímu uznání práv českého krále ke slezským knížectvím, neboť Kazimír III. tuto záležitost nepovažoval za uzavřenou a stále choval naději na znovuoživení svého vlivu i v tomto regionu. Dalšími body jednání bylo dojednání možného dynastického spojení mezi Piastovci a Janem Dolnobavorským, vnukem Jana Lucemburského,²²⁰ a vyrovnání územního sporu mezi Polskem a řádem německých rytířů.²²¹ Z pohledu královice Karla bylo na celém kongresu nejzásadnější, že došlo k vytvoření česko-uherské spojenecké smlouvy, která byla namířena proti Habsburkům.²²²

Pro Jana Volka znamenala účast na visegrádském jednání vrchol jeho kariéry diplomata. Bohužel, díky nedostatku pramenů nemůžeme jasně říci, jaký byl jeho přesný podíl na celkovém jednání. Volkovu účast odvozujeme ze svědečné řady již výše zmíněné listiny z 26. listopadu, která se týkala sporu mezi Polskem a řádem německých rytířů.²²³ Osobní přítomnost olomouckého biskupa, který svou funkci vykonával sotva rok a půl, zatímco dlouholetý pražský biskup se jednání nezúčastnil, dokládá, jaké postavení Jan Volek v rámci české církevní organizace měl. Je ovšem třeba vzít v úvahu, že úřadující pražský biskup, Jan IV. z Dražic, od roku 1318 pobýval v Avignonu, kde musel očistit své jméno z nařčení z ochrany kacířů. Zpátky do vlasti se mohl vrátit až roku 1329, kdy mu bylo téměř osmdesát let. Na delší cestování si patrně již moc netroufal. Za to se až do své smrti roku 1343 věnoval především zakladatelským a stavitelským projektům, v čemž mohl využít mnoha svých zkušeností, které získal při pobytu v oblasti jižní Francie.²²⁴ Během svého episkopátu neměl čas vytvořit si pevnější osobní pouto s králem Janem.²²⁵ Jan Volek byl oproti němu výrazně mladší a zároveň byl osobně napojen jak na Jana Lucemburského, tak na královici Karla. Dále Jan Volek udržoval minimálně od roku

G. RÁCZ (ed.), *Visegrád 1335*, passim; L. BOBKOVÁ, *Die Verhandlungen in Trentschin und Visegrád*, s. 104–110.

²²⁰ CDM VII, č. 90, s. 70; RBM IV, č. 222, s. 86.

²²¹ RBM IV, č. 228, s. 89–90.

²²² *Život císaře Karla IV*, in: FRB III, s. 351.

²²³ RBM IV, č. 228, s. 89–90.

²²⁴ Z. HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic*, s. 124.

²²⁵ L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 121–128.

1322 vztahy s řádem německých rytířů,²²⁶ přičemž pouhé tři roky před visegrádským kongresem řád daroval Volkovi dům na staroměstské ulici sv. Benedikta.²²⁷ Ve sféře úvah pak zřejmě navždy zůstane myšlenka, zdali Volek při této příležitosti nějak využil i svůj přemyslovský původ.

S pamětí na stále ještě nedořešené otázky příslušnosti Slezska k Českému království mezi Janem Lucemburským a Kazimírem III., se český král rozhodl obnovit těsné spojenectví s řádem německých rytířů, což chtěl demonstrovat novou, v pořadí již druhou, křížovou výpravou do Prus.²²⁸ Zahájena byla na přelomu let 1336 a 1337. Jádrem vojska byly oddíly Jana Lucemburského a hraběte Viléma IV. Holandsko-Henegavského, které byly dále doplněny o ozbrojence markraběte Karla, Jindřicha Dolnobavorského a Ludvíka V. Braniborského, syna císaře Ludvíka Bavora. Mezi řadou jmen předních českých i zahraničních šlechticů, kteří se výpravy zúčastnili, nalézáme rovněž jméno Jana Volka, jako jediného přítomného biskupa.²²⁹ Cesta křížáků vedla přes slezskou Vratislav, kde se k výpravě připojili někteří další Janovi slezští leníci.²³⁰

V průběhu lednového pobytu ve Vratislavi se král věnoval vyřizování majetkových sporů, které si vyžadovaly jeho pozornost, a které se z většiny vztahovaly k jednotlivým účastníkům výpravy. V souvislosti s Janem Volkem zaujme především spor o dědictví po Lešku Ratibořském. Tento Piastovec, který roku 1327 složil do rukou Jana Lucemburského lenní slib,²³¹ zemřel bezdětný roku 1337. V souvislosti s oním holdovacím aktem mu bylo umožněno odkázat své knížectví komukoliv

²²⁶ K událostem roku 1322 viz J. RAIS, *Jan Volek*, s. 52–67.

²²⁷ Pravděpodobně se jednalo o dům č.p. 1080/I, který Volkovi roku 1332 daroval řád německých rytířů. Nacházel se v místech, kde dnes stojí obchodní dům Kotva. P. VLČEK a kol., *Umělecké památky Prahy: Staré Město, Josefov*, s. 534–535.

²²⁸ Ostatně, všechny tři křížové výpravy, které Jan Lucemburský do Pobaltí podnikl, měly přímou svislost s polskou politikou. Viz L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 200–201 a 215–218; L. BOBKOVÁ, *Die Verhandlungen in Trentschin und Visegrád*, s. 95–101; F. MELTZER, *Die Ostraumpolitik König Johanns von Böhmen*, s. 126–140.

²²⁹ C. SCHÜTZ, *Historia rerum Prussicarum*, s. 68; *Die Chronik Wigands von Marburg. Originalfragmente*, s. 490–494; RBM IV, č. 393, s. 159. Srov. L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 215, pozn. 233.

²³⁰ L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 216.

²³¹ L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 308.

z králových leníků.²³² Je pravděpodobné, že od počátku bylo cíleno na Mikuláše II. Opavského, neboť byl zároveň jeho švagrem i sousedem. Lešek sám ovšem po sobě nezanechal žádný testament, čímž mělo dojít k naplnění polského zvykového práva, podle kterého si dědictví měli rozdělit jeho nejbližší mužští příbuzní, tedy ostatní hornoslezská knížata. Mikuláš svůj nárok opíral o německé lení právo a o dědická práva své manželky a Leškovy sestry, Anny Ratibořské. Právě ve Vratislavi došlo ke konečnému rozřešení tohoto sporu, když se král přiklonil na Mikulášovu stranu. Ten byl donucen jen k omezeným územním ústupkům vůči Leškovým piastovským příbuzným.²³³ Jan Lucemburský tímto krokem doufal v to, že by časem mohlo dojít k postupnému vyčlenění Ratibořska, respektive výhledově i celého Horního Slezska, ze Slezska a k přimknutí tohoto regionu k Moravě v rámci opavského přemyslovského dominia.²³⁴ Je paradoxem, že nakonec došlo k přesnému opaku a historické Opavsko dnes vnímáme jako součást českého Slezska.

Jméno Jana Volka nacházíme ve svědečných řadách listin, které se tohoto sporu týkaly, byť jeho role v celém sporu je nejasná.²³⁵ V ostatních listinách vydaných v průběhu ledna roku 1337 ve Vratislavi jeho jméno nenacházíme. Volkova osobní přítomnost v průběhu jednání mohla celou záležitost posunout více ve prospěch vévody Mikuláše II. a mohla mít vliv na formulování politiky Jana Lucemburského vůči Hornímu Slezsku. Těsnější integrace tohoto regionu byla ovšem logická a intervence olomouckého biskupa tedy nemusela být nutná. Kontrolou tohoto území byla otevřena volná cesta na Krakov, což byla významná politická páka, které aktivně využívali již králové Václav II. a Václav III. Je ale možné, že Jan Volek uvažoval v dlouhodobém horizontu a v možném připojení Ratibořska k Moravě spatřoval příležitost pro rozšíření vlivu olomouckého biskupství. Přestože hranice diecézí mnohdy nerespektovaly hranice světské a k jejich změnám docházelo jen zřídka, jak se ostatně přesvědčil ve své politice i Karel IV.,²³⁶ v důvodných případech se tomu tak mohlo stát. Osobně se domnívám, že je důležité

²³² RBM III, č. 1281, s. 501.

²³³ K celému sporu viz N. MIKA, *Przejęcie księstwa raciborskiego*, s. 69–77.

²³⁴ L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 317; J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 27.

²³⁵ Franz KOPETZKY (ed.), *Regesten zur Geschichte des Herzogthums Troppau (1061–1464)*, Wien 1871, č. 249–250, s. 68–69; RBM IV, č. 386 a 387, s. 154–157; CDS IXXX, č. 5815 a 5816, s. 133–135.

²³⁶ Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic*, s. 45.

vnímat přítomnost Jana Volka jako důležitý faktor při vytváření lucemburské politiky v Horním Slezsku, byť zároveň je ale třeba mít na paměti, že průkazné důkazy o motivech jeho možné intervence pravděpodobně nikdy mít nebudeme.

Naneštěstí pro křížovou výpravu byla zima toho roku mimořádně mírná. Přestože se ve středověku v zimních měsících díky nepřízni počasí prakticky nedaly vést válečné výpravy, neplatilo to pro vojenské operace v Pobaltí. Zdejší bažinatý terén byl pro vojska mimořádně obtížný, a proto bylo důležité využívat mrazů, kdy vodní plochy zamrzaly. Kvůli teplému počasí se tak ale na počátku roku 1337 nestalo, a výprava proto nebyla schopna proniknout hlouběji na území Litvy, a k významnějším střetnutím tak nedošlo. Jediným přínosem výpravy bylo nakonec zřejmě jen založení pevností Marienburg a Bayerburg, která nesla toto jméno na počest Jindřicha Dolnobavorského.²³⁷ Cíl vojenské výpravy tak nabral nový směr. Pohled krále Jana se znovu obrátil na Slezsko a na polskou politiku. Snažil se donutit Kazimíra III. k dodržování závěrů visegrádského kongresu ohledně hranic mezi Řádovým státem a Polskem. Zároveň chtěl docílit potvrzení smluv zaručující práva českého krále nad Slezskem.²³⁸ Křížová výprava byla definitivně zakončena opětovným návratem Jana Lucemburského do Vratislavy 21. března.²³⁹

Je otázka, jak interpretovat účast Jana Volka na celém tomto vojenském dobrodružství. Bohužel, díky absenci prakticky jakýchkoli zmínek o tomto Přemyslovi v pramenech, je obtížné rozklíčovat Volkovy aktivity v Pobaltí. Uvažovat můžeme jen opět o případných vazbách Jana Volka na řád německých rytířů, které mohl potenciálně dál rozvíjet. Variantu, že by účast olomouckého biskupa mohla znamenat oživení někdejší východní politiky krále Přemysla Otakara II.,²⁴⁰ můžeme v zásadě vyloučit, byť

²³⁷ *Die Chronik Wigands von Marburg*, in: SRP II, s. 493–494; F. MELTZER, *Die Ostraumpolitik König Johans von Böhmen*, s. 126.

²³⁸ L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 215–218.

²³⁹ RBM IV, č. 399, s. 162; CDS IXXX, č. 5859, s. 146.

²⁴⁰ D. SYCHRA, *The Role Played by Bishop Bruno of Olomouc*, s. 147–163.

v některých pruských kronikách bývá angažmá Jana Lucemburského v Pobaltí k tomu Přemyslovu přirovnáváno.²⁴¹

V průběhu 40. let 14. století se Jan Volek zaměřil především na vlastní diecézi a na budování kláštera v Pustiměři, který jeho pozornost z velké míry vytěžoval. Z tohoto důvodu ho, tedy až na výjimky, nenacházíme v pozici diplomata. Roku 1341 se o něm dozvídáme v souvislosti s obnovením jednání mezi Janem Lucemburským, králevicem Karlem a Kazimírem III. Toho roku mělo dojít k provdání čerstvě ovdovělé Markéty Lucemburské za Kazimíra. Ze svatby ovšem sešlo, neboť Markéta nečekaně v létě toho roku zemřela.²⁴² Došlo alespoň k sérii jednání mezi oběma Lucemburky a polským králem, jejichž výsledkem byla řada listin, ve kterých se jméno Jan Volek objevuje ve svědečných řadách. Společným jmenovatelem těchto listin byla deklarace vzájemného přátelství a solidarity v případě vojenského napadení jedné ze stran.²⁴³

Poslední diplomatické mise se Jan Volek zúčastnil na samém sklonku svého života roku 1350, kdy byl Karlem IV. pověřen aby, spolu s Vilémem z Landštejna, vyzvedl v Mnichově říšské korunovační klenoty a další svátostiny k nim náležící. Tomu předcházela série jednání s Wittelsbachy a dalšími aktéry ve východní části Říše. Z počátku nepřilíš dobré vztahy se podařilo stabilizovat natolik, že k vydání korunovačních klenotů došlo již 12. března a ne až 4. dubna, jak bylo původně dohodnuto.²⁴⁴ V kontextu této „diplomatické ofenzivy“ Karla IV, se Volkovo jméno objevilo ve svědečné řadě spojenecké smlouvy mezi míšeňskými markrabaty, králem Karlem a jeho bratrem, Janem Jindřichem.²⁴⁵

Díky tomu, že byl Jan Volek často díky svým diplomatickým aktivitám donucen trávit čas mimo diecézi, byl častým správcem biskupství Volkův generální vikář mistr

²⁴¹ C. SCHÜTZ, *Historia rerum Prussicarum*, s. 61–62; Srov. Jaroslav GOLL, *Čechy a Prusy ve středověku*, Praha 1897, s. 53.

²⁴² L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 254.

²⁴³ RBM IV, č. 957, s. 382–383; CDM VII, č. 333, s. 238–240; RBM IV, č. 959, s. 384; CDM VII, č. 334, s. 240–241.

²⁴⁴ J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 224.

²⁴⁵ CDM VIII, č. 10, s. 6–8.

Heřman z Durynska, mimo jiné i dvořan Karla IV. a probošt brněnské kapituly.²⁴⁶ V tomto úřadě působil mezi lety 1343 a 1351 a byl to také on kdo, jako zemský notář, měl tu čest 1. srpna roku 1348 napsat úvodní slovo k brněnským zemským deskám.²⁴⁷ Olomoucké zemské desky vznikly již 26. července.²⁴⁸ Jeho předchůdcem byl mistr Dětrich z Jindřichova Hradce.²⁴⁹ Jana Volka v nepřítomnosti také nejednou zastupoval olomoucký světicí biskup Dětrich z Portic, přední dvořan Karla IV. a později i probošt vyšehradský, biskup šlesvický a arcibiskup mohučský.²⁵⁰

Pokud se podíváme na diplomatické aktivity Jana Volka v období mezi lety 1334 a 1351 můžeme konstatovat, že oproti předchozímu období v úřadě vyšehradského probošta se proměnilo portfolio jeho činností. Jako probošt primárně zajišťoval styk s papežskou kurií a jednání se světskými panovníky, jako byl například Ludvík Bavor, pro něj bylo spíš druhořadou záležitostí. V období po roce 1334 se toto výrazně proměnilo, neboť jádrem jeho diplomatických aktivit se stalo jednání se světskou mocí. Zároveň osobně podnikal méně zahraničních cest, což bylo pravděpodobně způsobeno jeho pokročilejším věkem. Je rovněž zajímavé, že se často účastnil jednání, jehož součástí byli i zástupci řádu německých rytířů, přestože konkrétní důvody, proč tomu tak bylo, nejsou známy. Je ale samozřejmě možné, že odpověď na tuto otázku může přinést další výzkum.

²⁴⁶ L. JAN – R. PROCHÁZKA – B. SAMEK, *Sedm set let brněnské kapituly*, s. 49–50.

²⁴⁷ CDM VII, č. 829, s. 597–598; P. CHLUMECKÝ – J. CHYTIL – K. DEMUTH – A. WOLFSKRON (edd.), *Moravské zemské desky I. sv. řady brněnské 1348–1466*, Brno 1856, s. 1.

²⁴⁸ P. CHLUMECKÝ – J. CHYTIL – K. DEMUTH – A. WOLFSKRON (edd.), *Moravské zemské desky I. sv. řady olomoucké*, s. 1; J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 54.

²⁴⁹ V. MEDEK, *Osudy moravské církve*, s. 125; CDM VII, č. 815, s. 581–592.

²⁵⁰ V. MEDEK, *Osudy moravské církve*, s. 126.

4. Jan Volek jako zakladatel a mecenáš

Mezi základní povinnosti vysokých církevních činitelů patřila, mimo politické a duchovní záležitosti, i starost o náležitou reprezentaci a s tím i spojenou kulturní sféru. Možností bylo mnoho. Na prvním místě se nabízely fundátorské aktivity v podobě zakládání kostelů nebo klášterů, byť možností, jak je možné doložit na příkladě Jana Volka, bylo mnoho. V tomto směru mu také pomáhalo, že díky svým mnohým prebendám, především výnosné malínské farnosti, disponoval nemalými finančními prostředky.²⁵¹

4.1. Pustiměřský klášter

Jak již bylo několikrát naznačeno v předchozí kapitole, mezi nejzásadnější zakladatelské projekty Jana Volka v průběhu jeho působení na olomouckém biskupském stolci patří založení benediktinského kláštera v Pustiměři na Vyškovsku.²⁵² Tato fundace pro něj měla mnohem hlubší význam, než by se mohlo na první pohled zdát. Z dostupných pramenů lze usuzovat, že pro Volka představovalo založení pustiměřského kláštera naplnění osobních ambicí, s cílem monumentálním způsobem oslavit svou sestru Elišku Přemyslovnu a v přenesené rovině celý přemyslovský rod. Zároveň si Jan Volek tento klášter zvolil jako místo svého posledního odpočinku.

Příběh této přemyslovské fundace má kořeny na přelomu 12. a 13. století, kdy trhovářská osada Pustiměř, společně s kostelem a knížecím hradem, přešla do majetku olomouckých biskupů.²⁵³ Pustiměř sama se v pramenech objevuje ve falzu z 12. století,²⁵⁴ byť archeologické nálezy dokládají její ještě starší osídlení.²⁵⁵ Vznik rotundy sv. Pantaleona, která bude pro založení kláštera důležitá, a která se typologicky podobá

²⁵¹ V. MEDEK, *Osudy moravské církve*, s. 120–121.

²⁵² K dějinám pustiměřského kláštera F. V. PEŘINKA, *Zrušení kláštera*, passim; F. V. PEŘINKA, *Zrušení kláštera (Dokončení)*, passim; Dušan FOLTÝN a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 627–631. Nejnověji M. KOSAŘOVÁ, *Založení kláštera v Pustiměři*, passim.

²⁵³ CDM II, č. 220, s. 241–243. K problematice přechodu Pustiměře z moci knížecí moci do té biskupské a výstavbě zdejšího hadu a kostela viz V. NEKUDA, *Vyškovsko*, s. 402–403.

²⁵⁴ CDB I, č. 382, s. 358–362.

²⁵⁵ E. PROCHÁZKOVÁ, *Pustiměř*, s. 5–9.

známější znojemské rotundě sv. Kateřiny, je archeologicky datována do poloviny 12. století.²⁵⁶ Písemnými prameny byla poprvé doložena v závěti olomouckého biskupa Roberta.²⁵⁷ Již roku 1247 byla jmenována jako biskupský farní kostel.²⁵⁸ Přesný význam tohoto kostela je však nejasný. Původem byzantský světec sv. Pantaleon, patron lékařů a zdravotníků, byl oblíbeným světce olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka, který mohl založení kostela iniciovat.²⁵⁹ Poněkud divočejší teorie poukazuje na snahu Vratislava II./I. o obnovu slovanské liturgie, v kontextu které by mělo být čteno neobvyklé zasvěcení pustiměřské rotundy, která tak měla sloužit jako opora nově vznikajícího slovanského střediska v Klášterním Hradisku u Olomouce.²⁶⁰ Pustiměř sama se na omezený čas dostala do centra pozornosti v březnu roku 1243, kdy se na jejím území odehrála za přičinění biskupa Konráda vůbec první synoda olomoucké diecéze.²⁶¹

Samotná zakládací listina kláštera je datovaná na den sv. Jeronýma, tedy 30. září, roku 1340, kdy došlo k povýšení dosavadního farního kostela sv. Pantaleona na kostel klášterní, u něhož byl ustanoven ženský konvent řádu sv. Benedikta.²⁶² Stalo se tak se souhlasem olomoucké kapituly, kterou jmenovitě zastupovali děkan Mikuláš, probošt Bartoloměj a arciděkan Vítek. Původně byl klášter zasvěcen narození a dětství Ježíše Krista a jeho matce panně Marii, nicméně již o rok později se z listiny markraběte Karla dozvídáme o odlišném účelu existence kláštera. Ten měl primárně sloužit jako věčná památka na královnu Elišku Přemyslovnu. Hlavním posláním celého konventu tedy mělo být konání modliteb za spásu její duše a jejich předků.²⁶³ Markrabě také v listině dával

²⁵⁶ V. PROCHÁZKA, *Románská rotunda*, s. 6.

²⁵⁷ E. PROCHÁZKOVÁ, *Pustiměř*, s. 11.

²⁵⁸ CDB IV/1, č. 110, s. 204.

²⁵⁹ V. PROCHÁZKA, *Románská rotunda*, s. 6.

²⁶⁰ E. PROCHÁZKOVÁ, *Pustiměř*, s. 12.

²⁶¹ CDB IV/1, č. 18, s. 88–89; V. MEDEK, *Osudy moravské církve*, s. 87; P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 106–107 a 128–129.

²⁶² RBM IV, č. 823, s. 323; CDM VII, č. 290, s. 209–210.

²⁶³ RBM IV, č. 989, s. 393; CDM VII, č. 346, s. 247–248, „... *pro excellentissime quondam domine Elizabeth, regine Boemie, genitricis nostre, et progenitorum suorum ac nostrorum diue memorie, sueque et nostre animarum salute ac remedium peccatorum, atque in memoriale perhenne et gloriosum, ... fundauerit ...*“

najevo svůj přátelský vztah a respekt, který choval ke svému strýci.²⁶⁴ Tyto informace nám také dávají určitou nápovědu, proč, jak bude patrné dále, Jan Volek, stejně jako králevic Karel, klášteru věnoval zvýšenou pozornost. Dá se předpokládat, že byl Volek do tohoto zakladatelského projektu zainteresován i po osobní stránce, především díky sourozeneckému poutu, které ho spojovalo s jeho sestrou. Na tomto místě je třeba zmínit, že klášter byl založen téměř na den přesně deset let po smrti této královny. Zároveň tím tak došlo k naplnění nedosažených ambicí Elišky Přemyslovny založit zcela nový klášter.²⁶⁵

Je samozřejmě velkou, a pravděpodobně nezodpověditelnou, otázkou, proč si Jan Volek jako místo vhodné k založení kláštera vybral právě Pustiměř. Je možné, že rozhodla relativní odlehlost onoho místa. Vyloučit ale také nelze citové pouto, které mohlo Jana Volka k Pustiměři vázat, čemuž by také odpovídalo i to, že se v nedaleké Melici rozhodl vystavět biskupský hrad. Pro samotnou Pustiměř představovalo založení kláštera významný milník, protože díky němu byla ze statusu vesnice povýšena na městečko.²⁶⁶ Zároveň z pohledu celkové situace na Moravě, bylo založení nového kláštera již spíše raritní. Do konce 13. století vzniklo na Moravě celkem 34 mužských a 11 ženských klášterů. Do roku 1350 zde již vnikly, vedle toho pustiměřského, jen tři kláštery. Toto bylo způsobeno především tím, že klášterní infrastruktura byla na Moravě již dotvořena a po nových institucích tohoto typu jednoduše nebyla poptávka.²⁶⁷

První abatyší se v pustiměřském klášteře stala, v této práci již zmíněná, Alžběta.²⁶⁸ Tato Přemyslovna se poprvé v pramenech objevuje na počátku ledna roku 1332 v souvislosti s diplomatickou misí Jana Volka do Avignonu. Zde bylo na žádost Jana Lucemburského vystaveno několik listin, z nichž jedna se týkala právě „naší“ Alžběty.²⁶⁹ Jednalo se o její dispenzační listinu, ze které se také dozvídáme její životní

²⁶⁴ „... venerabilis in Christo pater, dominus Johannes, episcopus Olomucensis, consanguineus noster carissimus ...“ Viz CDM VII, č. 346, s. 247–248. Podobné oslovení i např. CDM VII, č. 391, s. 284; CDM VII, č. 836, s. 600–603; CDM VII, č. 839, s. 605–607.

²⁶⁵ L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 381.

²⁶⁶ CDM VII, č. 346, s. 247–248.

²⁶⁷ J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 124–125.

²⁶⁸ Z. HLEDÍKOVÁ, *Alžběta, dcera Václava III.*, s. 43–48.

²⁶⁹ Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 134.

historii.²⁷⁰ Díky informaci, že se narodila svobodnému králi Václavovi, usuzujeme, že byla pravděpodobně dcerou Václava III., a tedy že přišla na svět někdy před rokem 1305.²⁷¹ Neznámo jak dlouho před rokem 1332 žila jako jeptiška v cisterciáckém klášteře v Pohledu, kde již složila velké sliby cisterciácké řeholnice. Kvůli zdravotním potížím sama požádala, aby směla přestoupit do benediktinského kláštera sv. Jiří na Pražském hradě, tedy do kláštera s méně přísnými regulemi. Tuto její žádost podpořil i král Jan. Papež Jan XXII. přání vyslyšel a pověřil pražského biskupa Jana IV. z Dražic, aby přestup zařídil a uskutečnil. Společně s dispenszem z nemanželského původu Alžběta také získala oprávnění, že smí v klášteře zastávat jakýkoliv post, včetně úřadu matky představené. Do určité míry se jednalo o analogickou situaci k vydání třetí dispensační listiny, kterou Jan Volek získal roku 1327, a která ho opravňovala k přijetí biskupské mitry.²⁷²

Přestože si Alžběta mohla dělat naděje na post svatojiřské abatyše, okno příležitosti se jí otevřelo právě se založením kláštera v Pustiměři, kam spolu s ní dorazil i zakládající konvent jeptišek pocházejících právě z kláštera sv. Jiří.²⁷³ Ostatně, podobně se pro Jana Volka otevřel prostor pro kariérní postup dříve v Olomouci, přestože dlouho doufal spíše v pražský biskupský stolec.²⁷⁴ Bohužel pro nás, jméno této Přemyslovny krátce po jejím nástupu do úřadu pustiměřské abatyše roku 1340 prakticky mizí z pramenů. Největším dokladem jejího působení je tak „pouze“ mistrně vyhotovený pečetní typář.²⁷⁵ Již v polovině roku 1347 je doložena její nástupkyně, Anežka.²⁷⁶ Podobně jako její strýc našla Alžběta v Pustiměři místo svého posledního odpočinku. Naneštěstí, nedochovalo se žádné nekrologium tohoto kláštera, kde bychom za ni nebo za ostatní Přemyslovce očekávali konání eventuálních aniversárií.²⁷⁷

²⁷⁰ MBV Prodr, č. 965, s. 529–530.

²⁷¹ MBV Prodr, č. 965, s. 529–530, „... *de Wenczelao rege tunc soluto genita et soluta ...*“ K hlubšímu rozboru jejího původu viz Z. HLEDÍKOVÁ, *Alžběta, dcera Václava III.*, s. 44.

²⁷² MBV Prodr, č. 684, s. 390–391.

²⁷³ Od roku 1328 byla svatojiřskou abatyší Žofie II. z Pětichvost a zůstala jí až do své smrti roku 1352, kdy už byla navíc Alžběta po smrti. Viz Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy I*, Praha 1855, s. 597; Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy V*, Praha 1905, s. 277.

²⁷⁴ Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 137–138.

²⁷⁵ Viz příloha VIII.

²⁷⁶ RBM V, č. 146, s. 82–85; CDM VII, č. 708, s. 523–525.

²⁷⁷ Z. HLEDÍKOVÁ, *Alžběta, dcera Václava III.*, s. 48.

Zároveň v souvislosti se založením kláštera byla vystavěna i nová kaple zasvěcená sv. Anně.²⁷⁸ Není bez zajímavosti, že kult sv. Anny byl pevně ukotven v rámci duchovních aktivit posledních Přemyslovců, kteří tak svým způsobem předběhli zbytek Evropy o téměř dvě stě let, neboť zlatá éra této světice pro zbytek Starého světa přišla až na sklonku 15. století.²⁷⁹ Anenský kult byl uctíván již v klášteře sv. Jiří, v jehož kalendáři byl svátek této světice zaveden od dob abatyše Kunhuty Přemyslovny. Podobně byl kolem roku 1330 zaveden v kalendáři olomouckého kostela.²⁸⁰ Za připomenutí dále stojí založení dominikánského kláštera sv. Anny na Újezdě Václavem II., ke kterému došlo mezi lety 1294 a 1296,²⁸¹ nebo získání relikvie v podobě paže sv. Anny. Po vraždě Václava III. navíc zůstala tato vzácná relikvie v majetku olomouckých biskupů a byla s největší pravděpodobností někdy před rokem 1349 umístěna v čerstvě přestavěném olomouckém kostele sv. Anny.²⁸² Na anenskou zbožnost navázala i Eliška Přemyslovna, možná také díky osobním výčitkám, které mohla cítit vůči své starší sestře. Díky její intervenci založil dle pražského vzoru roku 1312 Jan Lucemburský další dominikánský klášter sv. Anny, tentokrát v Brně.²⁸³ Dále královna těsně před svou smrtí roku 1330 obnovila újezdský klášter, jehož konvent se kolem roku 1313 přesunul do bývalého kláštera templářů u sv. Vavřince,²⁸⁴ k čemuž ji notně dopomohl právě Jan Volek, který ji k tomuto účelu poskytl pozemky.²⁸⁵ Konkrétně se jednalo o dům č.p. 450/III.²⁸⁶ Mimo jiné i díky vlivu Jana

²⁷⁸ M. KOSAŘOVÁ, *Založení kláštera v Pustiměři*, s. 20.

²⁷⁹ I. HLOBIL, *Poslední Přemyslovci a počátky kultu sv. Anny*, s. 27; Tomáš VELÍMSKÝ, *Sv. Anna, ochránkyně středověkých manželství. Z pohledu jednoho drobného archeologického nálezů*, in: *Ve znamení země Koruny české: sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.*, Praha 2006, s. 459–460.

²⁸⁰ I. HLOBIL, *Poslední Přemyslovci a počátky kultu sv. Anny*, s. 28.

²⁸¹ RBM II, č. 1760, s. 756; Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN – Lubomír ZEMAN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 466.

²⁸² J. FIALA, *Chrám, kostel, svatyně a kaple*, s. 22–25; Ivo HLOBIL – Daniela RYWIKOVÁ, *Jan Lucemburský: kultura, umění a zbožnost na Moravě a ve Slezsku v době vlády prvního Lucemburka*, Ostrava 2012, s. 241.

²⁸³ RBM III, č. 80, s. 35–36; B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 108; srov. L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 378.

²⁸⁴ F. HEŘMANSKÝ (ed.), *Kronika Zbraslavská*, s. 664, poznámka č. 11; P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN – L. ZEMAN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 506.

²⁸⁵ F. HEŘMANSKÝ (ed.), *Kronika Zbraslavská*, s. 664, poznámka č. 11; P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN – L. ZEMAN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 466.

²⁸⁶ P. VLČEK, *Umělecké památky Prahy: Malá Strana*, s. 515.

Volka došlo k přenesení péče o anenský kult na bedra Karla IV., který s ním dále aktivně pracoval.²⁸⁷

V souvislosti s „přemyslovským rozměrem“ kultu sv. Anny, v případě založení pustiměřského kláštera, je ještě třeba zmínit význam benediktinského řádu pro tuto fundaci. Je totiž nanejvýš zvláštní, že si Jan Volek pro klášter, který pro něj měl, mimo jiné, i silný osobní význam, vybral právě tuto řeholi, jejíž zlatá éra v českých zemích byla již dávno za zenitem, a která své místo postoupila jiným „módním“ řeholím, jako například augustiniánům, celestinům nebo kartuziánům.²⁸⁸ Jednou z možných úvah je, že Volek už při samotném založení myslel na svou neteř jako na možnou abatyši a zvolil tedy proto její domovský řád. Uvedení Přemyslovny, byť pocházející z levého boku, do kláštera jako jeho „hlavní tvář“ mohlo být navíc výhodné pro prezentaci kláštera navenek.²⁸⁹ Je možné, že prostřednictvím založení prvního ženského řádu benediktinské řehole na území Moravy chtěl Volek vytvořit jisté alternativní místo přemyslovské rodové paměti a v přenesené symbolické rovině i nový svatojiřský klášter. V souvislosti s touto skutečností je také třeba uvést privilegium pustiměřských abatyší, které směly, podobně jako jejich protějšky od sv. Jiří na Pražském hradě, nosit zlatou korunku a právo asistovat olomouckému biskupovi při korunovaci.²⁹⁰ Zde je třeba připomenout, že i Karel IV., v jehož ideové koncepci státu a státnosti představovaly kláštery zásadní prvek, a který se ve většině případů při svých fundacích držel v mezích dobových trendů, se nezdráhal využívat i starších řádů.²⁹¹ Jako příklad může posloužit klášter Na Slovanech, kde se spojila benediktinská řehole se slovanskou liturgií, a jehož prostřednictvím se Karel IV. umně přihlásil i k velkomoravské tradici.²⁹² Je také zajímavé, že Jan Volek

²⁸⁷ I. HLOBIL, *Poslední Přemyslovci a počátky kultu sv. Anny*, s. 28.

²⁸⁸ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Benediktini v českých zemích ve středověku*, in: *Břevnov v českých dějinách: sborník z konference pořádané ve dnech 14. a 15. září 1993 Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy u příležitosti milénia břevnovského kláštera*, Praha 1997, s. 10.

²⁸⁹ F. V. PEŘINKA, *Zrušení kláštera*, s. 37.

²⁹⁰ V. NEKUDA, *Vyškovsko*, s. 403; F. V. PEŘINKA, *Zrušení kláštera*, s. 39.

²⁹¹ Jiří SPĚVÁČEK, *Lucemburské koncepce českého státu a jejich přemyslovské kořeny*, in: *Sborník historický* 24, Praha 1976, s. 25–26 a 29–31.

²⁹² Karel STEJSKAL, *Klášter na Slovanech*, Praha 1974, s. 7–10; J. SPĚVÁČEK, *Lucemburské koncepce českého státu*, s. 30.

nenavázal na spolupráci s cisterciáckým řádem, který byl úzce spojen s jeho otcem a polorodým bratrem.

Dalším specifikem pustiměřského kláštera bylo, že si jako jediný soukromý klášter na Moravě zachoval zakladatelův patronát.²⁹³ Obecnou praxí bylo, že časem mnoho soukromých fundací přešlo pod ochranu panovníka, který tak převzal i zakladatelská práva.²⁹⁴ Díky účasti posledních dvou žijících Přemyslovců zrozených z královské krve bylo jasné, že se jedná o výjimečné a prestižní založení. Z panovnických listin, které se pustiměřského kláštera týkaly, je patrné, že jak Jan Lucemburský, tak Karel IV., se cítili být spolufundátory. Karel IV. navíc v průběhu své vlády s klášterními donacemi pracoval velmi účelně a společně s nimi spoluutvářel svou novou koncepci českého státu, ve které navazoval na odkaz svých předků z matčiny strany.²⁹⁵ Již jako moravský markrabě se Karel snažil převést zdejší významné kláštery do královské komory. Sledoval tím také snahu o zlepšení hospodářské situace těchto klášterů, která byla v této době mnohdy tristní.²⁹⁶ Dále s reformou uspořádání království roku 1348, se stal podle nového rozvržení vztahů olomoucký biskup královým leníkem, čímž se biskupský majetek včetně klášterů dostal pod určitý vliv panovníka.²⁹⁷ Karel IV. se snažil využívat kláštery, a zvláště jejich majetky, k utužení vlastního postavení. K tomu obratně využíval i završení již dlouho probíhajícího procesu odstraňování pravomocí zemských úředníků na klášterních panstvích a jejich postupného nahrazování církevní vrchností. Přesto všechno si klášter v Pustiměři dokázal udržet svou specifíčnost.²⁹⁸

Majetkové a právní poměry nově založeného kláštera byly poměrně komplikované. Ze zakládací listiny Jana Volka se totiž nedozvídáme nic o jeho majetkovém nadání. V listině se nachází pouze pasáž, ve které je abatyši, která zde není

²⁹³ Tomáš BOROVSÝ, *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*, Brno 2005, s. 42.

²⁹⁴ Václav VANĚČEK, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě: (12.-15. stol.): [zakladatelská práva: pozemková vrchnost: imunita]*, Část první: *Zakladatelská práva*, Praha 1933, s. 12.

²⁹⁵ J. SPĚVÁČEK, *Lucemburské koncepce českého státu*, s. 18–19.

²⁹⁶ Tomáš BOROVSÝ, *Markrabě Karel a moravské kláštery*, in: *Ve stopách sv. Benedikta. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané ve dnech 24. - 25. května 2001 v Třebíči*, Brno 2002, s. 136.

²⁹⁷ J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 52–54.

²⁹⁸ T. BOROVSÝ, *Markrabě Karel a moravské kláštery*, s. 135–136.

uvedená jménem, a konventu předáno patronátní právo nad kostelem sv. Pantaleona, z čehož vyplývalo právo navrhopvat ke kostelu kněze, jehož měl pak biskup potvrdit, a jehož náklady na život měly zajišťovat výnosy z tohoto kostela. Až o rok později obdaroval markrabě Karel klášter majetky, které získal díky odúmrti po Brunovi z Dražovic. Konkrétně se jednalo o tvrz Dražovice²⁹⁹ a vesnice Nynkovice,³⁰⁰ Schönhof,³⁰¹ Přestavky,³⁰² Zvíkov³⁰³ a Luhačovice³⁰⁴ a polovinu vsi Lovčice³⁰⁵ spolu s patronátem tamního kostela.³⁰⁶ Toto téhož roku potvrdila skupina duchovních a šlechticů, mezi kterými se nacházel i Mikuláš II. Opavský.³⁰⁷ Na počátku roku 1342 získal klášter, opět prostřednictvím mladého markraběte, četná práva a výsady. Klášter byl například společně s celým jeho majetkem a poddanými zproštěn světské jurisdikce. Soudní autoritou se zde tak stala přímo abatyše a její zástupkyně. V případě situací, kdy bylo právo porušeno obzvlášť závažným způsobem, měla být soudní pře předána olomouckému biskupovi nebo přímo panovníkovi. Z hospodářských výhod je třeba uvést osvobození od všech dávek a břemen, které byly povinny odvádět ostatní kláštery na Moravě, s výjimkou obecné berně, kterou abatyše od klášterních poddaných směla sama vybírat a polovinu si ponechat.³⁰⁸ Zajímavé je, že se tento právní akt stal díky obnovení a aktualizování starého privilegia z tzv. velehradského formuláře krále Přemysla Otakara I. z roku 1228. Karel IV. velehradský formulář používal během své vlády poměrně často,

²⁹⁹ Jedná se o dnešní vesnici Dražůvky. L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 1.*, s. 195–196.

³⁰⁰ Dnes Nenkovice (Žďánicko). Viz L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 2.*, s. 134.

³⁰¹ Také znám Šenov nebo Šenhof. Dnes zaniklá ves u Násedlovic (Žďánicko). Viz L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 2.*, s. 547.

³⁰² Zaniklá ves u Lovčic (Žďánicko). Viz L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 2.*, s. 322.

³⁰³ Někdy též uváděno jako Cvikov. Dříve samostatná obec, dnes ulice vsi Lovčice (Žďánicko). Viz L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 1.*, s. 149.

³⁰⁴ Zaniklá ves u Dražůvek (u Žďánic). Viz L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 1.*, s. 564–565.

³⁰⁵ Na Žďánicku. Viz L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 1.*, s. 555–556.

³⁰⁶ CDM VII, č. 346, s. 247–248, „... *municionem Drazewitz cum villa Nyncowitz, Schönhof, Prziestabulk, Zwicow et Luhacziowitz villas, et mediam villam Lowczicz in marchionatu nostro Morauie sitas ... cum iure patronatus ecclesie in dicta villa Lowczicz ...*“

³⁰⁷ RBM IV, č. 990, s. 394; CDM VII, č. 347, s. 248–249.

³⁰⁸ CDM VII, č. 380, s. 274–277.

nicméně případ Pustiměře je tím prvním, kdy došlo k jeho modernizaci.³⁰⁹ Již 6. února roku 1342 markrabě Karel daroval klášteru patronáty kostelů v Břeclavi a Kdousově.³¹⁰ Zároveň ve stejný den král Jan konfirmoval dřívější dary Jana Volka i kralevice a zpětně schválil i celé založení.³¹¹ Král také vyjádřil naději, že by mohl být vedle již zmíněných pánů považován za třetího fundátora kláštera.³¹² Jestli král chtěl touto cestou přispět k symbolickému usmíření se se svou první manželkou, je z pochopitelných důvodů nejasné. Karel IV. zůstal klášteru v Pustiměři příznivě nakloněn i po svém nástupu na královský trůn. Za zmínku stojí především série listin ze srpna a září roku 1348, kdy z titulu krále českého a římského klášteru potvrdil dosud obdržené svobody, privilegia a milosti, stejně tak jako všechna majetková vlastnictví.³¹³

Ze strany Jana Volka se klášter nových majetků dočkal až v létě roku 1344, kdy této instituci povolil biskup výstavbu dvou rybníků, dvou mlýnů a splavů na potoce, který teče z vršku Mansberk mezi Pustiměří a Pustiměřskými Prusy³¹⁴ pod vinicemi na biskupské půdě. Díky této listině se také nepřímo dozvídáme o problémech, které měl nový klášter s vodou.³¹⁵ O půl roku později pak osvobodil osadníky z již zpustlé a prakticky opuštěné vsi Schönhof od veškerých dávek a robot na dobu pěti let a zároveň nařídil vesnici znovu osídlit. Tímto úkolem pověřil Jaklína z Kurovic. Po uplynutí oněch pěti let měli osadníci odvádět pustiměřskému klášteru $\frac{3}{4}$ hřivny a půl pražského groše za jeden lán, polovinu na svátek sv. Jiří, druhou polovinu v den sv. Michaela. Samozřejmostí byla robotní povinnost vůči klášteru.³¹⁶ Po roce 1346 disponoval klášter díky donaci

³⁰⁹ T. BOROVSÝ, *Kláštery, panovník a zakladatelé*, s. 48–49; T. BOROVSÝ, *Markrabě Karel a moravské kláštery*, s. 133–134.

³¹⁰ L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 1.*, s. 388.

³¹¹ CDM VII, č. 391, s. 284. V návaznosti na to roku mezi lety 1349 a 1350 Jan Volek přímo Pustiměři s abatyší řešil obsazení těchto kostelů. Viz RBM V, č. 726, s. 367; CDM VII, č. 970, s. 674; CDM VIII, č. 31, s. 19.

³¹² CDM VII, č. 392, s. 284–285, „... *Inprimis antedicti Monasterii vna cum eisdem domino Episcopo et Primogenito nostro esse volumus, et perpetuo appellari fundator ...*“

³¹³ RBM V, č. 455, s. 231–232; CDM VII, č. 838, s. 604–605; RBM V, č. 457, s. 232–234; CDM VII, č. 839, s. 605–607; RBM V, č. 458, s. 234–235; CDM VII, č. 840, s. 608–610; RBM V, č. 474, s. 242–243; CDM VII, č. 844, s. 613–614; RBM V, č. 472, s. 241–242; CDM VII, č. 841, s. 611–612.

³¹⁴ Někdy také uváděna jako Německé Prusy. Viz dále. Do roku 1942 samostatná ves. Viz L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 2.*, s. 314.

³¹⁵ RBM IV, č. 1421, č. 577; CDM VII, č. 549, s. 398.

³¹⁶ RBM IV, č. 1506, s. 608; CDM VII, č. 583, s. 426–427.

Beneše z Budče³¹⁷ patronátním právem nad kostelem v Budči.³¹⁸ Výše zmíněná patronátní práva, tedy nad kostely v Břeclavi, Kdousově a Budči, Volek confirmoval na počátku léta 1347.³¹⁹ Z této listiny se také dozvídáme, mimo jiné, že donátory práv ke kostelu v Budči byl i Ondřej a Beneš z Budče, bratr a strýc výše zmíněného šlechtice.

Dne 8. září roku 1348 Jan Volek daroval pustiměřskému klášteru tvrz Švábence a část přilehlého městečka³²⁰ spolu s vesnicemi Německé Prusy, Schönfeld³²¹ a Ondratice,³²² vinohrady v Němčičkách³²³ a, dnes již neexistující vesnici, Schreynem.³²⁴ Tyto pozemky dříve pro klášter zakoupil.³²⁵ Mimo to již od roku 1340 postupně od Zbyňky ze Šváběnic získával některé pozemky, mimo jiné, i v těsném okolí Šváběnic.³²⁶ V prosinci roku 1348 Volek se souhlasem olomoucké kapituly rovněž daroval klášteru pozemek, na kterém byl zbudován.³²⁷ Dále roku 1349 pro klášter zakoupil v Ondratcích dva dvory s celým příslušenstvím.³²⁸ Za zmínku také stojí krčma v Kovalovicích³²⁹ nebo pozemky ve Všebořicích.³³⁰ Navíc z vlastních finančních prostředků zakoupil majetek

³¹⁷ RBM IV, č. 1670, s. 665; CDM VII, č. 646, s. 473–474. Roku 1350 pak Jan Volek schválil výběr nového faráře pro tento kostel. Viz RBM V, č. 892, s. 463–464; CDM VIII, č. 31, s. 19.

³¹⁸ Jedná se o vesnici ležící přibližně 10,5 km východně od Dačic. Viz L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 1.*, s. 127.

³¹⁹ CDM VII, č. 708, s. 523–525.

³²⁰ L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 2.*, s. 570–571.

³²¹ Také uváděno jako Krásensko. Viz L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 1.*, s. 444.

³²² L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 2.*, s. 181.

³²³ L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 2.*, s. 129–130.

³²⁴ L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 2.*, s. 440–441.

³²⁵ CDM VII, č. 843, s. 612–613.

³²⁶ David PAPAJÍK, *Švábencové. Velcí kolonizátoři a jejich následovníci*, Praha 2009, s. 60–61 a 124.

³²⁷ RBM V, č. 541, s. 271–272; CDM VII, č. 889, s. 637. Na základě této zmínky rozvinul František Peřinka teorii o tom, že půda, na které byl klášter vystavěn, patřila olomoucké kapitule a ne biskupovi. Viz F. V. PEŘINKA, *Zrušení kláštera*, s. 38.

³²⁸ P. CHLUMECKÝ – J. CHYTIL – K. DEMUTH – A. WOLFSKRON (edd.), *Moravské zemské desky I. sv. řady olomoucké*, č. 59, s. 3.

³²⁹ Kovalovice u Tišina. Viz L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 1.*, s. 435.

³³⁰ P. CHLUMECKÝ – J. CHYTIL – K. DEMUTH – A. WOLFSKRON (edd.), *Moravské zemské desky I. sv. řady olomoucké*, č. 56, s. 3. Všebořice jsou dnes zaniklé.

Bohuše ze Starče.³³¹ V lednu roku 1349 směnil s klášteřem dva své lány v Melicích³³² za klášterní dva lány v Ondraticích, díky čemuž byly klášterní majetky sceleny do jednoho relativně kompaktního celku.³³³ Téhož roku Volek vydal také privilegium pro poddané pustiměřského kláštera, kteří byli usazeni na biskupských statcích přímo v Pustiměři a v přilehlých vesnicích. Biskup se tím vzdal svých soudních pravomocí, které vůči těmto lidem do té doby měl a všechny spory přenechal klášternímu soudu.³³⁴ Konečně 1. září roku 1350 Jan Volek potvrdil klášteru patronátní právo ke kostelu v Mikulovicích.³³⁵

Završením všech výše zmíněných privilegií a majetkových zaopatření bylo potvrzení papeže Klimenta VI. z 19. srpna roku 1350, kdy pustiměřskému klášteru stvrdil patronátní práva k farním kostelům v Břeclavi a Kdousově, potvrdil založení kláštera a jeho majetkové zisky a v neposlední řadě schválil darování patronátního práva klášteru bratry Benešem a Ondřejem a jejich strýcem Benešem z Budče.³³⁶ Také došlo ke confirmaci majetkové donace Jana Volka z 8. září roku 1348.³³⁷

Z množství výše zmíněných listin je patrné, že klášter v Pustiměři se během krátké doby dostal na výsluní a zařadil se mezi nejprestižnější kláštery markrabství moravského i České koruny. Jak jsem již psal výše, pro Jana Volka tento projekt představoval mnohem víc než jen zbožný skutek. Když 27. září roku 1351 zemřel, jednalo se již o instituci, která se nemusela potýkat s existenčními problémy, a která měla dobře nakročeno k dalšímu rozvoji. Někdejší olomoucký biskup a poslední syn krále z rodu Přemysla Oráče, byl, pravděpodobně na vlastní přání, pohřben před oltářem rotundy sv. Pantaleona.³³⁸

³³¹ P. CHLUMECKÝ – J. CHYTIL – K. DEMUTH – A. WOLFSKRON (edd.), *Moravské zemské desky I. sv. řady olomoucké*, č. 57, s. 3.

³³² Někdy též psaná jako Mejlice. Viz L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 2.*, s. 314.

³³³ RBM V, č. 272, s. 284–285; CDM VII, č. 903, s. 642.

³³⁴ RBM V, č. 710, s. 358–359; CDM VII, č. 962, s. 671–672.

³³⁵ CDM VIII, č. 44, s. 23. Jedná se o Mikulovice u Znojma. Viz L. HOSÁK – R. ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě. Sv. 2.*, s. 67, č. 3.

³³⁶ RBM V, č. 939, s. 475; CDM VIII, č. 103, s. 68; RBM V, č. 941, s. 476; CDM VIII, č. 104, s. 69–71; CDM VIII, č. 105, s. 71.

³³⁷ MBV I, č. 1282, s. 683. Edice CDM uvádí nesprávně datum 19. 8. 1351. Viz CDM VIII, č. 111, s. 78–80. O toto olomoucká kapitula požádala 8. června 1350. Viz RBM V, č. 881, s. 454. Roku donaci potvrdil Karel IV. jako římskoněmecký král RBM V, č. 1109, s. 539.

³³⁸ V. MEDEK, *Osudy moravské církve*, s. 126.

Pravděpodobně v souvislosti se zrušením této rotundy během josefínských reforem, byly jeho ostatky exhumovány a pohřbeny kdesi v Olomouci. Při té příležitosti byl také objeven jeho epitaf, který zněl „*honorat non tumulus cineres, sed cinis ipse locum*,”³³⁹ což jistě také dokládá, jak hluboký vztah Jan Volek k pustiměřskému klášteru choval. Ještě roku 1860 se v tzv. želecké kapli pustiměřského kostela nacházel jeho náhrobní kámen, který posléze zmizel.³⁴⁰ Je ale třeba si uvědomit, že klášter byl po svém zrušení postupně rozebrán a takto získaný materiál použit při stavbě zdejších domů. Nelze tedy vyloučit, že se Volkův náhrobek stále nachází někde v Pustiměři. Při archeologických vykopávkách na počátku 20. století byl na místě, kde se nacházel Volkův hrob, nalezen „*jen jeden zub, kousky zlatohlavu, držadlo rakve a množství hřebíků*.”³⁴¹ Roku 2001, tedy na 850. výročí úmrtí Jana Volka, sloužil v prostorách zaniklé rotundy sv. Pantaleona Dr. Josef Beněček mši svatou pod širým nebem.³⁴² Dodnes se zde každý rok na den svátku sv. Pantaleona, tedy 27. července, uděluje svátost nemocných.³⁴³ V současnosti tu posledního Přemyslovce krve královské připomíná pamětní deska.³⁴⁴

Klášter v Pustiměři po Volkově smrti dále prosperoval.³⁴⁵ Slibný vývoj přetřaly až husitské války, v jejichž průběhu byl klášter společně se svými statky několikrát vypleněn husitským hejtmanem Prokopem Holým a Havlem Drastilem z Kojetína. Ze ztráty majetků se klášter již nikdy zcela nevzpamatoval. Špatné hospodaření pustiměřských abatyšů, které trvalo od poloviny 15. století, vleklé soudní spory ve spojení se značným

³³⁹ Latinské znění Volkova epitafu lze přeložit jako „popela jeho nezdobí náhrobek, ale sám popel je ctí místa.“ Viz V. PROCHÁZKA, *Románská rotunda*, s. 20. Dále Kolektiv, *Pustiměř v proměnách času*, s. 96; Č. STAŇA, *Archeologický výzkum pohřebiště při románské rotundě v Pustiměři*, s. 83–85.

³⁴⁰ J. ZHÁNĚL, *Biskupský hrad Melice I.*, s. 17.

³⁴¹ V. PROCHÁZKA, *Románská rotunda*, s. 20.

³⁴² Dnešní stav rotundy sv. Pantaleona viz příloha IV.

³⁴³ Kolektiv, *Pustiměř v proměnách času*, s. 96.

³⁴⁴ Umístěna po posledním proběhnuvším stavebně-historickém a archeologickém průzkumu rotundy sv. Pantaleona v letech 1977–1978. L. J. KONEČNÝ, *Výsledky stavebně-historického a archeologického průzkumu rotundy sv. Pantaleona*, s. 329–358. Viz příloha III.

³⁴⁵ V. PROCHÁZKA, *Románská rotunda*, s. 10–11.

rozvolněním kázně konventu nakonec vedlo roku 1588 papeže Sixta V. ke zrušení kláštera.³⁴⁶

4.2. Další sakrální stavby Jana Volka

Druhým klášteřem, k jehož založení svým významným dílem přispěl olomoucký biskup Jan Volek, byl klášter sv. Ducha na Starém Městě pražském. Dějiny této instituce se začaly psát, když roku 1346 staroměstský měšťan Mikuláš ze slavného rodu Rokycanských ve svém testamentu odkázal své dvě vsi Libodrzice³⁴⁷ a Řisuty³⁴⁸ spolu s nemalou sumou peněz za účelem, aby na Starém Městě ve farnosti sv. Kříže vznikl ženský klášter řehole sv. Benedikta. Vykonavatelem této závěti učinil právě Jana Volka.³⁴⁹ Ten posléze zakoupil několik domů, které následně nechal zbořit a na uvolněném místě vystavěl kostel a klášter sv. Ducha. Ten také sám vysvětil. Musel též odškodnit klášter cyriaků u sv. Kříže většího, kterému byla zbořením několika domů v jejich farnosti způsobena ztráta. První konvent jeptišek do nového kláštera přišel, podobně jako v případě Pustiměře, z kláštera sv. Jiří na Pražském hradě. Krátce po založení kláštera, opět prostřednictvím Jana Volka, učinil ve prospěch této instituce donaci Mikulášův bratr Menhart Rokycanský a jeho syn Frán spolu s Mikulášovým synem Františkem z Okoře.³⁵⁰ Jan Volek navíc tomuto nově založenému klášteru daroval svůj pražský dům v ulici sv. Benedikta.³⁵¹ Klášterní práva a majetky později konfirmoval

³⁴⁶ F. V. PEŘINKA, *Zrušení kláštera*, s. 102–109, s. 246–249; F. V. PEŘINKA, *Zrušení kláštera (Dokončení)*, s. 32–38; V. NEKUDA, *Vyškovsko*, s. 403–406; V. PROCHÁZKA, *Románská rotunda*, s. 12–17.

³⁴⁷ Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2, CH–L*, Praha 1949, s. 596.

³⁴⁸ Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3, M–Ř*, Praha 1951, s. 567, č. 2.

³⁴⁹ CDM VII, č. 639, s. 467–470. Toto později roku 1348 Karel IV. potvrdil. Viz RBM V, č. 453, s. 227–230. O pár měsíců na to vydal potvrzení i Arnošt z Pardubic. Viz RBM V, č. 477, č. 243–245.

³⁵⁰ František EKERT, *Posvátná místa král. hl. města Prahy: Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého*, Praha 1883, s. 465–466; P. VLČEK a kol., *Umělecké památky Prahy: Staré Město*, s. 61; P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN – L. ZEMAN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 534.

³⁵¹ Pravděpodobně se jednalo o dům č.p. 1080/I, který Volkovi roku 1332 daroval řád německých rytířů. Nacházel se v místech, kde dnes stojí obchodní dům Kotva. P. VLČEK a kol., *Umělecké památky Prahy: Staré Město*, s. 534–535.

pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic,³⁵² král Karel IV.³⁵³ a roku 1350 i papež Kliment VI.³⁵⁴

Stejně jako v případě kláštera v Pustiměři, slibný rozvoj tohoto kláštera přešly husitské války. Klášter nebyl sice fyzicky zničen, došlo ale k rozprodání některých klášterních budov a majetku. Po husitských válkách se ho povedlo nakrátko obnovit, ale kvůli nedostatku peněz byl jeho dlouhodobější provoz neudržitelný. Když roku 1589 zemřela poslední zdejší abatyše, byl klášter předán svatojiřskému konventu. Původní konvent už ale nebyl obnoven a místní kostel získal status kostela farního. Ten se také, jako jediná část původního kláštera, zachoval až do dnešních dní.³⁵⁵

Do souvislosti s Janem Volkem, respektive jím provozovanou biskupskou stavební hutí, také klademe architektonické úpravy některých významných moravských kostelů. Na prvním místě je třeba uvést kostel sv. Mořice v Kroměříži. Tento kostel, vznikuvší již v době episkopátu Bruna ze Schauenburku, se v průběhu 14. století dostal do druhé stavební etapy. Přímo s Janem Volkem je pak spojeno zahájení výstavby zaklenutí kněžiště. Dokládá to především původní reliéfní výzdoba dvou svorníků šestidílných klenebních polí a středního závěrového svorníku. Na jednom z klenebních svorníků, ve směru od východu, se nachází osobní erb Jana Volka, který rovněž známe z jeho biskupských pečetí, a který dokládá podíl Volkovy huti na této stavbě. Ten druhý na sobě nese erb biskupa Stanislava Thurza, za jehož episkopátu zřejmě došlo k rekonstrukci původního oblouku s tím, že byla snaha zachovat původní vzor. Svorník závěru, který je intaktní, a který vznikl současně s klenbou, je pouze překryt vegetativním ornamentem. Je ovšem také možné, že tuto stavbu Jan Volek pouze zahájil a dokončena byla až za jeho nástupců a jeho erb zde byl umístěn až zpětně jako pocta.³⁵⁶

³⁵² V. V. TOMEK, *Základy starého místopisu Pražského: Díl 1. Staré město*, s. 215–216.

³⁵³ V. V. TOMEK, *Základy starého místopisu Pražského: Díl 1. Staré město*, s. 215–216; CDM VII, č. 836, s. 600–603.

³⁵⁴ MBV I, č. 1285, s. 683.

³⁵⁵ F. EKERT, *Posvátná místa*, s. 465–471; P. VLČEK a kol., *Umělecké památky Prahy: Staré Město*, s. 61–64; P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN – L. ZEMAN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 534.

³⁵⁶ I. HLOBIL, *Nový příspěvek k dějinám*, s. 310–313. Srov. I. HLOBIL, *Přemyslovec Jan Volek*, s. 478–482. Dnešní stav viz příloha VII.

Dalším stavebním projektem, na kterém se mohla tato huť podílet, je výstavba křížového trojlodí olomoucké katedrály sv. Václava.³⁵⁷ Pravděpodobně se rovněž v Olomouci podílela i na zaklenutí křížové klenby nad presbytářem kostela sv. Kateřiny.³⁵⁸ Uvažovat můžeme také o podílu na vystavění klenby nového kostela v klášteře premonstrátek Rosa coeli v Dolních Kounicích.³⁵⁹ Jak je patrné z celkového výčtu staveb, účast stavební hutě Jana Volka můžeme dovozovat především na základě architektury kleneb.³⁶⁰ Bohužel, kvůli absenci pramenů, nemůžeme přesně říci, jaký vliv měl Jan Volek na chod „své“ stavení hutě, ani jaký měla další osud po Volkově smrti, neboť se dá předpokládat, že její činnost rokem 1351 neskončila a jako biskupská huť sloužila i v druhé polovině 14. století za biskupů Jana VIII. Očka z Vlašimi a Jana IX. ze Středy.

4.3. Biskupské hrady

Se založením kláštera v Pustiměři je neodmyslitelně spojena výstavba biskupského hradu v jeho těsné blízkosti. A i jako v případě kláštera, i za tímto projektem stál Jan Volek. Před založením hradu Melice, nacházejícího se jen pár kilometrů severně od Pustiměře, stálo v této oblasti již jiné hradiště, jehož historie sahá až do roku 1046 ke knížeti Břetislavovi I. Pustiměřský hrad pravděpodobně sloužil jako zdejší opora knížecí moci a podobnou roli plnil i potom, co hrad s přilehlou vsí připadl olomouckému biskupovi. Naposledy se v pramenech objevuje roku 1322.³⁶¹ „Zmizení“ pustiměřského hradu bylo způsobeno výstavbou kláštera a nového hradu v Melicích, neboť velké množství na nich použitého stavebního materiálu pocházelo právě ze zaniklé pevnosti.³⁶²

³⁵⁷ M. VOJTAS, *Sakrální stavby*, s. 21.

³⁵⁸ Klára MEZIHORÁKOVÁ, *Architektura kostela dominikánek sv. Kateřiny v Olomouci*, in: *Pro arte: sborník k počtě Ivo Hlobila*, Praha 2002, s. 74 a 78.

³⁵⁹ M. VOJTAS, *Sakrální stavby*, s. 27.

³⁶⁰ K. MEZIHORÁKOVÁ, *Architektura kostela*, s. 78; Ivo HLOBIL – Pavel MICHNA – Milan TOGNER – Prokop PAUL, *Olomouc*, Praha 1984, s. 49.

³⁶¹ CDM VI, č. 203, s. 153.

³⁶² J. ZHÁNĚL, *Biskupský hrad Melice I*, s. 13–16; P. BOLINA, *Pustiměř – průsečík několika problémů*, s. 91–98; Zdeněk FIALA a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I. Jižní Morava*, Praha 1981, s. 151–152; Č. STAŇA, *Pustiměřský hrad*, s. 181–197.

Hrad Melice se v pramenech poprvé objevuje roku 1339, tedy zhruba rok před založením kláštera.³⁶³ Listina také výslovně uvádí, že byla vydána na hradě Melice za Volkovy osobní přítomnosti.³⁶⁴ Mezi svědky nacházíme melické hradní leníky Konráda Feurona a Přeška, stejně tak jako purkrabího Beneše z Melic.³⁶⁵ Na základě pramenů ovšem není možné přesně určit, v jaké stavební fázi se hrad nacházel. Pravděpodobně se však již za Volkova života nacházel v obyvatelném stavu. Dále víme, že hradní kapli dostavoval až jeho nástupce, Jan Očko z Vlašimi.³⁶⁶ Jednoznačný je Volkův osobní zájem o Melice, což je patrné z množství listin, ve kterých se tento hrad objevuje.³⁶⁷ Je ovšem jasné, že Melice byly zamýšleny jako luxusní biskupská rezidence mající zvyšovat prestiž biskupů. Dokládá to mohou například honosně provedená kamna, která si nechal objednat biskup Václav Králík z Buřenic, který olomouckou diecézi spravoval mezi lety 1413 a 1416. Z těchto kamen se do dnešních dnů dochovalo mnoho fragmentů jednotlivých kachlů, které byly objeveny při archeologických vykopávkách, a které jsou dnes vystavovány v restaurovaném stavu, spolu s kresebnou rekonstrukcí původních kamen, v muzeu Vyškovska.³⁶⁸ Bohužel, melický hrad neměl dlouhého trvání. Osudným se mu staly, jako u mnoha již výše zmíněných lokalit, husitské války.³⁶⁹

Dalším hradem, za jehož stavbou stojí biskup Jan Volek je hrad Hluboký nacházející se přibližně 14 kilometrů severovýchodně od Olomouce. Založen byl pravděpodobně někdy kolem roku 1340. Po Volkově smrti hrad přešel na Karla IV., který

³⁶³ RBM IV, č. 712, s. 278; CDM VII, č. 245, s. 178–179.

³⁶⁴ RBM IV, č. 712, s. 278; CDM VII, č. 245, s. 178–179, „... domini Johannis episcopi Olomucensis constituti in castro Meylicz ...“

³⁶⁵ CDM VII, č. 245, s. 178–179, „... Conrado dicto Feurone et Przescone castrensibus in Meylicz ... Benessio in Meylicz purgrauijs ...“

³⁶⁶ CDM IX, č. 300, s. 219–220; Dokládá to také nález erbů. Alois PROCHÁZKA, *Vlastivědný sborník okresu vyškovského. Díl 2., Soupis památek pravěkých a historických. část 10. Erby*, Slavkov 1933, s. 14.

³⁶⁷ RBM V, č. 272, s. 284–285; CDM VII, č. 903, s. 642–643; RBM V, č. 710, s. 358–359; CDM VII, č. 962, s. 671–672.

³⁶⁸ J. ZHÁNĚL, *Biskupský hrad Melice 2*, s. 40–41.

³⁶⁹ J. ZHÁNĚL, *Biskupský hrad Melice 1*, s. 17–21; J. ZAHÁNĚL, *Biskupský hrad Melice 2*, s. 37–63.

ho věnoval svému bratrovi.³⁷⁰ Hrad se stal dějištěm několika střetů v průběhu husitských válek, po kterých zůstal pustým.³⁷¹

Mezi hrady spojené s Janem Volkem je třeba v neposlední řadě uvést hrad Tepenec, jinak též Karlsburg či Twingenberg. Za tímto založením sice sám biskup přímo nestál, notnou měrou se o něj však zasadil. Zakladatelem tohoto hradu byl markrabě Karel, který chtěl v okolí hory Tepenec vybudovat oporu markraběcí moci a zároveň zajistit kontrolu nad tzv. Jívovskou cestou, která byla napojena na známou Jantarovou stezku. Tato obchodní tepna již od pravěku představovala stěžejní spojnici mezi Pobaltím a Středozezemím. Za tímto účelem mladý králevic odkoupil 29. června roku 1340 od Jana Volka území v okolí výše zmíněné hory, čímž také vytvořil markraběcí exklávu uprostřed biskupského dominia. Zároveň ovšem musel Volkovi slíbit, že bez přímého biskupského svolení nevytvoří případným skupováním vesnic nové panství, a že hrad neprodá ani nezastaví. Zároveň soudní moc tohoto hradiště nesměla narušit biskupské pravomoci v regionu.³⁷² Hrad samotný neměl dlouhého trvání a pravděpodobně zanikl v průběhu tzv. markraběcích válek mezi syny Jana Jindřicha na přelomu 14. a 15. století. Zřícenina hradu Tepenec se na stejnojmenném kopci nacházela až do 60. let minulého století, kdy padla za oběť průmyslové těžbě kamene.³⁷³

4.4. Další umělecká díla

Jan Volek byl vedle stavebních projektů donátorem i mnoha uměleckých děl. Mezi takové patří relikviářová statueta Bolestného Krista, která se řadí mezi významné

³⁷⁰ CDM VIII, č. 123, s. 90.

³⁷¹ Zdeněk FIALA a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. Severní Morava*, Praha 1983, s. 79; David PAPAJÍK, *Páni z Holštejna. Významný, ale zapomenutý panský rod*, České Budějovice 2007, s. 46.

³⁷² RBM IV, č. 796, s. 312; CDM VII, č. 279, s. 202–203.

³⁷³ Z. FIALA a kol., *Hrady, zámky. Severní Morava*, s. 245–246; Markéta TYMONOVÁ, *Středověký hrad Tepenec u Jívové a jeho fortifikační systém*, in: *Archaeologia historica* 27/1, Brno 2002, s. 215–228; J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 47; Miloslav ČERMÁK, *Karel IV. a Olomouc*, in: *Střední Morava: vlastivědná revue* 22/41, Olomouc 2016, s. 72.

umělecké památky první poloviny 14. století.³⁷⁴ Přímé spojení s ním dokládá i jeho erb, který se nachází vedle erbů říšského, českého a moravského v rozích jeho podstavce. Dále se na hraně podstavce nachází nápis HANC. MONSTRANTIAM. CUM. SPINA. CHORONE. DOMINI. DNS. IOHANNES. OLOMUCZENSIS. EPISCOPUS. PREPARARI. FECIT.³⁷⁵ Objednána byla zřejmě v rozmezí let 1347 a 1349.³⁷⁶ Na základě řemeslného vyhotovení je možné usuzovat, že se jedná o dílo zlatnické dílny, která též úzce spolupracovala s Karlem IV., například při výrobě sardonyxové číše datované k roku 1350 nebo nohy říšského kříže z roku 1352.³⁷⁷ Zároveň se v tomto relikviáři nacházel trn z Kristovy koruny, který pravděpodobně obdržel od své sestry Elišky Přemyslovny, která ho zase získala roku 1326 od svého švagra, francouzského krále Karla IV.³⁷⁸ Analogii sumární modelace Kristova těla je možné spatřovat v obrazech první italizující vrstvy české deskové malby.³⁷⁹ Způsob vyhotovení figury Krista také vedl některé kunsthistoriky k dnes již většinově opuštěné domněnce, že Jan Volek stál i za vyhotovením tzv. Šostýnské Venuše.³⁸⁰ Relikviář byl po svém zhotovení věnován nově založenému klášteru v Pustiměři, kde zůstal až do počátku husitských válek, kdy byl ukryt v sesterském klášteru sv. Doroty ve Vídni. Poté se na mnoho staletí ztrácí. Objevuje se až na počátku 19. století, kdy několikrát změnil majitele, aby se na počátku 20. století dostal do Walters Art Gallery v Baltimoru ve Spojených státech, kde je vystavován dodnes.³⁸¹

³⁷⁴ V minulosti byl ovšem za objednavatele chybně uváděn Jan Soběslav. Viz Jaroslav PEŠINA – Jaromír HOMOLKA, *K problematice evropského umění kolem roku 1400*, in: *Umění: časopis Ústavu pro teorii a dějiny umění Československé akademie věd* 11/3, 1963, s. 188.

³⁷⁵ Toto by se dalo přeložit jako „Tuto monstranci s trnem z koruny Páně nechal zhotovit pan Jan biskup olomoucký.“ Viz L. KODIŠOVÁ, *Materiály ke zlatnictví*, s. 173.

³⁷⁶ R. CHADRABA, *Dějiny českého výtvarného umění. I/1-2*, s. 458.

³⁷⁷ L. KODIŠOVÁ, *Materiály ke zlatnictví*, s. 172–173; D. STEHLÍKOVÁ, *Poklad vyšehradské kapituly*, s. 194–196.

³⁷⁸ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 98.

³⁷⁹ R. CHADRABA, *Dějiny českého výtvarného umění. I/1-2*, s. 458.

³⁸⁰ J. TICHÁNEK, *Hrad a panství Šostýn*, s. 168–177. Srov. Ivo HLOBIL, *„Šostýnská Venuše“ – moralizující soška z majetku olomouckého biskupa Jana Volka († 1351)?*, in: *Ars videndi: professori Jaromír Homolka ad honorem*, Praha – České Budějovice 2006, s. 195–204.

³⁸¹ L. KODIŠOVÁ, *Materiály ke zlatnictví*, s. 172–179; L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 397; Karel OTAVSKÝ, *Relikviářová statueta Bolestného Krista s nástroji a symboly jeho umučení*, in: *Karel IV., Císař z Boží milosti: Kultura a umění za vlády Lucemburků 1310–1437*, ed. Jiří FAJT, Praha 2006, s. 152–153. Viz příloha VI.

Další zlatnickou prací srovnatelné kvality a s podobným nápisem, jako výše zmíněná relikviářová statueta, je část rukojeti biskupské berly Jana Volka, která byla nalezena v závěru 19. století při stavebních pracích na novoměstské ulici Na Bojišti. Na nalezené rukojeti se nachází svise v osmy příčkách rytý nápis H/O/C OP/VS + CO/M/PA/RAVIT + JOH/ANN/ES FI/LIUS + WENZESLAI + SEC/U/N/D/I + REGIS + BOHEMIE + ET POLONIE + EP/IS/C/OPUS/ + OLOM/UCENSIS.³⁸² Z výše zmíněného nápisu lze usuzovat, že tato rukojet' vznikla někdy mezi lety 1334 a 1335, tedy v mezidobí mezi královským jmenováním a intronizací Jana Volka na post olomouckého biskupa. Vysvětlovalo by se tím i místo, kde k nález došlo, tedy v relativní blízkosti Vyšehradu, respektive vyšehradské kapituly.³⁸³ Zároveň se tento dům nacházel nedaleko pražského sídla opavských Přemyslovců v domě č.p. 502/II, který se poprvé v pramenech objevuje až roku 1378, byť je možné předpokládat, že zde stál již dříve, a který je dnes znám spíše jako Faustův dům.³⁸⁴ Po umělecké stránce se jednalo o dílo podobné kvality, jako byla berla abatyše Kunhuty Přemyslovny z počátku 14. století.³⁸⁵ Existuje ovšem teorie, že se mohlo jednat o fragment jakéhokoliv předmětu s delší rukojetí, například biskupské hole, násady procesního kříže, nebo svícnu.³⁸⁶ Bohužel, v souvislosti s Janem Volkem nemáme doložené žádné literární památky.

³⁸² Toto by se dalo přeložit jako „*Toto dílo opatřil Jan, syn Václava druhého, krále Čech a Polska, biskup olomoucký.*“ Viz D. STEHLÍKOVÁ, *Poklad vyšehradské kapituly*, s. 196. Viz příloha V.

³⁸³ Jedná se o dům č.p. 463/II. Viz R. BAŤKOVÁ a kol., *Umělecké památky Prahy: Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1)*, s. 346; K nálezu Karel Boromejský MÁDL, *O nález na Bojišti a jiných pracích zlatnických*, in: *Památky archeologické a místopisné 14/11*, Praha 1889, s. 549–558. Dále Dana STEHLÍKOVÁ, *Jan Volek a Ornamenta Ecclesiae*, in: *Královský sňatek: Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Praha 2010, s. 506–507; D. STEHLÍKOVÁ, *Poklad vyšehradské kapituly*, s. 196–198. Zbytek této biskupské berly se dnes nachází v Národní muzeum – Historické muzeum. Historická sbírka. Liturgické předměty, inv. Č. H2–1991.

³⁸⁴ R. BAŤKOVÁ a kol., *Umělecké památky Prahy: Nové Město*, s. 362–364.

³⁸⁵ D. STEHLÍKOVÁ, *Poklad vyšehradské kapituly*, s. 195–197; Dana STEHLÍKOVÁ, *Berla abatyše Kunhuty Přemyslovny*, in: *Královský sňatek: Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Praha 2010, s. 474–475.

³⁸⁶ K. B. MÁDL, *O nález na Bojišti*, s. 549–558.

5. Jan Volek mezi Přemyslovci 14. století

Abychom správně pochopili, jakým způsobem lze po roce 1306 vnímat dynastii Přemyslovců, a v přímé souvislosti s tím i pozici Jana Volka, je nutné si uvědomit specifičnost jejich situace v této době. Zjednodušeně řečeno, uvnitř rodu se zformovaly tři základní skupiny: legitimní potomci příslušníků královské linie, levobočkové, mezi které řadíme i Jana Volka, a tzv. opavští Přemyslovci s ještě složitější vnitřní strukturou.³⁸⁷ Tyto tři skupiny vedle sebe koexistovaly a zároveň se navzájem ovlivňovaly, a to minimálně od konce 13. století. Tento stav je do určité míry možné personifikovat právě na příkladu Jana Volka, který v průběhu svého života dokázal interagovat se všemi výše zmíněnými skupinami a tvořil tak jeden z pomyslných pilířů Přemyslovců ve 14. století. Ostatně, s Volkovou smrtí v létě roku 1351, rozvětvená struktura rodu definitivně končí a omezuje se již pouze na opavskou větev.

5.1. Poslední král

Na úvod je třeba, bohužel, konstatovat, že neznáme, jaké vztahy si Jan Volek vybudoval se svými urozenými příbuznými. Stejně tak, naneštěstí, nedokážeme na základě dostupných pramenů určit, jakým způsobem, pokud vůbec, zasáhl do „vysoké politiky“ v průběhu vlády Václava III. a Anny Přemyslovny. Značnou část dětství strávil Jan Volek zřejmě u své druhé rodiny, u vladýků z Tetína, kteří se v blízkosti královského dvora nepohybovali a do chaotického období mezi lety 1306 a 1310 tedy nezasáhli.³⁸⁸ Na příkladech Václava III. a Anny Přemyslovny je ovšem možné doložit jev, který se později projevil i ve spojitosti s Janem Volkem. Jedná se o jejich pojetí něčeho, co můžeme poněkud vágně nazvat hlavou rodu, přestože tento termín je v tomto kontextu značně diskutabilní.³⁸⁹

³⁸⁷ D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 569–573; M. STARÝ, *Opavští Přemyslovci*, passim.

³⁸⁸ E. ANDĚL, *Kronika rodu Andělů z Ronovce*, s. 9–11; M. STARÝ, *Zemský písař Štěpán z Tetína*, s. 27–37.

³⁸⁹ Na toto téma se obecně zamýšlí Eva SCHLOTHEUBER, *Familienpolitik und geistliche Aufgaben*, in: *Die Familie in der Gesellschaft des Mittelalters*, ed. Jan Thorbecke VERLAG, Ostfildern 2009, s. 223–247. Jako příklad, kdy tuto funkci vykonávala žena, je možné zmínit Ermesindu Lucemburskou. Viz Jörg

Okamžitě po nástupu Václava III. na trůn došlo k řadě změn. Předně, byly zrušeny zásnuby s uherskou princeznou Alžbětou, uzavřené ještě za života krále Ondřeje III. roku 1298, aby obratem proběhl sňatek s Violou Těšínskou, dcerou těšínsko-osvětimského vévody Měška. Jednalo se z dynastického i politického hlediska o nerovnou partii. Toto spojení nelze ani vysvětlovat snahou pojistit si nárok na Polské království, neboť, na rozdíl od Elišky Rejčky, která se mohla teoreticky hlásit o dědictví svého otce a polského krále Přemysla II. Velkopolského, Viola Těšínská žádným takovým nárokem nedisponovala.³⁹⁰ Jedním z možných vysvětlení může být politicko-vojenská oblast. Díky tomuto spojení mohl Václav doufat v zajištění stabilního a bezpečného koridoru pro vojenský postup na Krakov a dále hlouběji do Polska přes území těšínského vévodství.³⁹¹

V přímé návaznosti zorganizoval Václav III. dne 13. února následujícího roku další svatbu, tentokrát své sestry Anny s korutanským vévodou Jindřichem. Je pravděpodobné, že tento sňatek předjednal již Václav II.³⁹² Toto rozhodnutí úzce souviselo s přípravami na předpokládané další kolo vleklého konfliktu s římskoněmeckým králem Albrechtem I. Primárním záměrem Václava II. bylo zajistit si spojence z alpských zemí, který by byl schopen na sebe poutat část pozornosti Habsburků. Pro Jindřicha Korutanského na druhé straně představoval sňatek s dcerou z královského rodu vysoce prestižní záležitost, přestože riskoval rozkol se svým bratrem, Otou, který zůstal opatrným stoupencem habsburské strany. Novomanželé v Čechách nezůstali příliš dlouho a společně se vydali přes Bavorsko do Jindřichovy alpské domoviny. Podruhé a naposledy vstoupil Jindřich Korutanský přímo do politiky Václava III. v předvečer zahájení osudné vojenské výpravy do Polska, kdy byl králem dočasně pověřen správou země v době své nepřítomnosti.³⁹³

Konrad HOENSCH, *Lucemburkové: pozdně středověká dynastie celoevropského významu 1308–1437*, Praha 2003, s. 17–20.

³⁹⁰ K. MARÁZ, *Václav III.*, s. 50–51.

³⁹¹ Tomasz PIETRAS, „*Krwawy wilk z pastorałem*” *Biskup krakowski Jan zwany Muskatą*, Warszawa 2001, s. 78.

³⁹² K. MARÁZ, *Václav III.*, s. 52; srov. *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 106, „*Anno quoque Domini MCCCXIo, idus Februarii ipse Wenceslaus rex sororem suam seniore Annam virginem Heinrico, duci Chorintie, Prage in matrimonio copulavit. Hec namque nupcialis copula in principio leticiam, in medio mesticiam ac in fine habuit conclusionem heu non bonam, sicut per diffusam cognoscere poteris narrationem inferius lacius subnotatam.*“

³⁹³ K. MARÁZ, *Václav III.*, s. 67. K. TELNAROVÁ, *Anna, královna česká*, s. 80–82.

Druhá Václavova sestra, Markéta, byla provdána ještě za života jejich otce roku 1303, přičemž se jednalo o tzv. dětský sňatek. Markéta, která se narodila 21. února roku 1296, byla o pět let mladší než její ženich Boleslav III. Lehnický.³⁹⁴ Ten se měl dle Václavových plánů stát jedním z pilířů přemyslovské politiky v Dolním Slezsku. Tomu napovídá i fakt, že Markéta v této době přebývala s Boleslavem v Praze i se svými dvěma, rovněž nezletilými, švagry, Jindřichem Vratislavským a Vladislavem. Oba navíc podléhali poručnictví českého krále. Ve světle těchto informací příliš nepřekvapí, že Václav II. místo nich fakticky panoval na podílu jejich dědictví v Dolním Slezsku.³⁹⁵ Bezprostředně po smrti Václava II. opustila Markéta i se svým manželem Prahu a do politické situace v Čechách nezasahovala.³⁹⁶ Otázkou, která ovšem zůstane patrně navždy bez jasné odpovědi, je, jaké plány měl Václav III. se svými sestrami Eliškou a Anežkou. Druhá jmenovaná, v této době ještě nemluvně, zůstávala pravděpodobně v blízkosti své matky Elišky Rejčky.³⁹⁷ Složitější situace panuje kolem Elišky Přemyslovny, neboť již roku 1304 dosáhla dle kanonického i českého práva zákonného věku pro sňatek.³⁹⁸

Do konvolutu Přemyslovců na počátku 14. století je ještě třeba zařadit děti z levého boku krále Přemysla Otakara II. Od poměru krále a Anežky z Kuenringu odvozovala svůj původ nová přemyslovská sekundogenitura, která postupem času svůj osud spojila s Opavskem. V době, kterou sledujeme, se příslušníci této opavské větve nacházeli, v čele s Mikulášem I., v opozici vůči královské dynastii. Jablkem sváru se opakovaně stávalo Opavsko, o které projevoval zájem i Václav II.³⁹⁹ Četné spory mezi sourozenci kulminovaly roku 1303, kdy se Mikuláš I. stáhl z centra politického dění. Místem jeho působení se posléze stalo Polsko.⁴⁰⁰ Naneštěstí, Mikuláš v tomto období

³⁹⁴ J. ŠUSTA, *České dějiny, Dílu II. část 1*, s. 617–618; B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 10–11.

³⁹⁵ J. ŠUSTA, *České dějiny, Dílu II. část 1*, s. 617–618.

³⁹⁶ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 10–11.

³⁹⁷ Jiří KUTHAN, *Královna Alžběta Rejčka († 1335)*, in: *Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008. Historická tradice města. Od chrámu ke katedrále. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 15. a 16. října 2008 v Hradci Králové, Ústí nad Orlicí 2009*, s. 114.

³⁹⁸ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 14.

³⁹⁹ K tomuto sporu více M. WIHODA, *Mikuláš I. Opavský*, s. 225–227; J. KONVIČNÁ, *Dynastické počátky*, s. 13.

⁴⁰⁰ M. WIHODA, *Mikuláš I. Opavský*, s. 227, pozn. 83. Srov. J. KONVIČNÁ, *Dynastické počátky*, s. 12; M. STARÝ, *Opavští Přemyslovci*, s. 29–30.

z pramenů mizí a znovu se objevuje až v závěru roku 1306, tedy již po atentátu na jeho synovce. Stojí ale zato podotknout, že, dle názoru Václava Štěpána, se jméno někdejšího pána Opavska nachází na pomyslném seznamu podezřelých z účasti na královraždě.⁴⁰¹

Po smrti Václava III. ustoupili opavští Přemyslovci z politického dění. Jejich mocenské zájmy se omezily pouze na Opavsko a nemáme žádné zprávy o tom, že by se Mikuláš I., či jeho synové, snažil, krom pasivní podpory habsburské kandidatury, zasáhnout do boje o přemyslovské dědictví.⁴⁰² Dále nám, bohužel, schází zprávy o případných vztazích mezi opavskými Přemyslovci a Annou Přemyslovnou, respektive Jindřichem Korutanským. Víme, že Mikuláš I. nebyl na Opavsku příliš přijímaný a někdy po roce 1308, zřejmě v souvislosti s vraždou Albrechta I. a stažením habsburské strany ze zápasu o českou korunu, byl donucen Opavsko opustit.⁴⁰³ Do centra politického dění se opavští Přemyslovci dostali až po nástupu Lucemburků. Navíc, Opavsko bylo po roce 1308 obsazeno Boleslavem Lehnickým jako zástava za nevyplacené Markétino věno.⁴⁰⁴

V souvislosti s Václavem III. nelze opomenout jeho úmysl založit nový cisterciácký klášter *Thronus regis*, který měl vzniknout na soutoku Ratibořky a Vsetínské Bečvy. Předběžná zakládací listina byla vydána 19. května roku 1306.⁴⁰⁵ K faktickému založení kláštera však v důsledku dalších událostí nakonec nedošlo. Václav III. zcela jistě programově navazoval na svého otce, který stál za vznikem cisterciáckého kláštera na Zbraslavi. V symbolické rovině se mohlo honosně znějící jméno kláštera vztahovat i k chystané vojenské výpravě do Polska. Je totiž zřejmé, že zde na prvním místě nestály hospodářské zájmy, neboť v té době byla tato oblast relativně málo osídlená a králi zde prakticky nic přímo nepatřilo. Své aktivity zde rozvíjeli především templáři a šlechta. Navíc by se klášter nacházel v blízkosti uherských hranic, kde měli Přemyslovci též své

⁴⁰¹ Václav ŠTĚPÁN, *K otázce vraždy krále Václava III. v Olomouci roku 1306*, in: Časopis slezského muzea, série B, vědy historická 25/2, 1976, s. 117–124.

⁴⁰² Královské důstojenství bylo Mikulášovi I, i jeho potomkům odepřeno již v souvislosti s jeho legitimizací. Viz M. STŘEŠTÍKOVÁ, *Královův syn*, s. 14. Srov. CDB V/1, č. 244, s. 376; CDB V/1, č. 245, s. 377. Na druhé straně v podobné, co se problematického původu týče, situaci se nacházel uherský král Ondřej III. Viz K. MARÁZ, *Václav III.*, s. 31.

⁴⁰³ M. WIHODA, *Mikuláš I*, s. 226–228; J. KONVIČNÁ, *Dynastické počátky*, s. 13; M. STARÝ, *Opavští Přemyslovci*, s. 30–31.

⁴⁰⁴ CDS XVI, č. 3092 a 3093, s. 155.

⁴⁰⁵ RBM II, č. 2090, s. 902–903.

mocenské zájmy, což ještě více vyzdvihuje symboliku výběru jména a místa. Je tedy možné, že primárním záměrem mohlo být vojensko-strategické posílení jihovýchodní hranice v kontextu probíhajících vojenských operací a získání opěrného bodu na Moravě.⁴⁰⁶ Sekundárně mohlo jít o symbolické posílení přemyslovských ambicí ve střední Evropě.

5.2. Koruna v pohybu

Po smrti Václava III. spadlo břímě zodpovědnosti za záležitosti rodu na Annu Přemyslovnu, jejíž pozice ovšem byla výrazně složitější. Předně, její nástupnictví, respektive nástupnictví jejího manžela, nebylo jednoznačné. V první řadě chyběl pevně daný právní rámec, podle kterého by se dalo v případě vymření panovnické dynastie s mnoha dědici posupovat. Jednou z možných cest, kterou se mohli nejvyšší představitelé církve a šlechty vydat, byla možnost uznat za dědičky zbylé legitimní Přemyslovny a jejich případné manžele. Existovaly ale také důvodné obavy, že do výběru nového panovníka zasáhne z moci svého úřadu i římskoněmecký král Albrecht I. Habsburský. Toho omezovala pouze tzv. Zlatá bula sicilská z roku 1212,⁴⁰⁷ která, mimo jiné, udílela výsadu domácí volby panovníka v případě vymření dynastie. Jakým způsobem se tak mělo stát, ale tato listina blíže nespecifikovala.⁴⁰⁸

Další z písemností, která mohla zamíchat kartami celého procesu, mělo být údajně císařské privilegium Richarda Cornwallského, které mělo blíže řešit dědické nároky královských dcer. Obdržet ho měl okolo roku 1265 král Přemysl Otakar II. pro svou nejstarší dceru Kunhutu. Je ale velkou, a díky fyzickému nedochování tohoto dokumentu nezodpověditelnou, otázkou, jak toto privilegium přesně chápat. O jeho případné existenci nás totiž primárně zpravuje Zbraslavská kronika, jejíž interpretace vedla již Františka Palackého k domněnce, že se mohlo jednat o podvrh, jenž měl posílit dědická

⁴⁰⁶ K. MARÁZ, *Václav III.*, s. 61–63.

⁴⁰⁷ CDB II, č. 96, s. 92–94.

⁴⁰⁸ Martin WIHODA, "... *nec petiuimus nec habemus...*" Zlatá bula sicilská v královské volbě roku 1306, in: *Ad vitam et honorem: profesor Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno 2003, s. 261–272; Josef ŽEMLIČKA, *Kdo na český trůn?: Nástupnická otázka po 4. srpnu 1306*, in: *Za zdmi kláštera : cisterciáci v českých dějinách*, České Budějovice 2010, s. 99–109.

práva Jindřicha Korutanského.⁴⁰⁹ Moderní badatelský výzkum se k tomuto fenoménu staví značně rozpolceně.⁴¹⁰

Krátce po Václavově smrti se sešel sněm k volbě nového panovníka.⁴¹¹ Dle názoru Františka Palackého byla tato rychlost způsobena především horlivostí Jindřicha Korutanského, který na tom měl díky svému jedinečnému postavení a původu své a manželky eminentní zájem.⁴¹² Podobné postavení měl i manžel Markéty Přemyslovny, který se ovšem o české dědictví nepřihlásil. Jeho primárním centrem zájmu byl spor o polské dědictví. Již 6. září 1306 v listinách vystupoval jako „*heres regni Polonia*.“⁴¹³

Celkový obrázek nastalé situace pak barvitě dokresluje vyprávění kronikáře Přibíka Pulkavy z Radenína. Ten totiž jako jediný ve své kronice uvádí emocionálně značně vypjatou scénu, kdy měly sestry zesnulého krále – Anna, Eliška a Markéta, pokleknout před české pány a prosit je, aby nebyly zbavovány svého dědictví.⁴¹⁴ Soudobé prameny se ovšem o ničem takovém nezmiňují a je tedy důvodné podezření, že si toto „divadlo“ Přibík jednoduše vymyslel pro zvýšení dramatičnosti celé scény a jako ukázkou vlastních literárních schopností. Navíc, Markéta Přemyslovna se v té době vůbec nenacházela v Čechách, nýbrž u svého manžela ve Slezsku.⁴¹⁵ Na druhou stranu může

⁴⁰⁹ Petra Žitavského *Kronika zbraslavská*, in: FRB IV, s. 110. Srov. František PALACKÝ, *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě Díl 2. od roku 1253 až do roku 1403*. Jubilejní 5. vyd., edd. Josef KALOUSEK – Bohuš RIEGER, Praha 1898, s. 229–230. Dále existenci tohoto privilegia naznačují např. *Ottokars Österreichische Reimchronik* 2, in: MGH (Dt. Chron.) 5,2, s. 1171, verše 89 980 – 89 989; *Iohannis abbatis Victoriensis Liber certrarum*, in: MGH *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi* 36,1, s. 373–374.

⁴¹⁰ Existenci tohoto privilegia obhajovali např. Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje, Kniha první: Poslední Přemyslovci a jejich dědictví*, Praha 2001, s. 477; Václav NOVOTNÝ, *České dějiny: (1253–1271), Dílu I. část 4: Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara*, Praha 1937, s. 140; Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české. Sv. 3., 1250–1310*, Praha 2002, s. 483; K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 263. Skepticky až odmítavé se pak staví např. J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 355; Martin WIHODA, *Zlatá bula sicilská: podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Praha 2005, s. 156–157.

⁴¹¹ *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, in: FRB IV, s. 109.

⁴¹² F. PALACKÝ, *Dějiny národa českého I/2*, s. 229–230.

⁴¹³ Ignacy ZAKRZEWSKI (ed.), *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*. Tom II. 1288–1349, Poznań 1878, č. 905, s. 252; Stanislaw SZCZUR, *Historia Polski Sredniowiecze*, Kraków 2002, s. 338.

⁴¹⁴ *Kronika Přibíka Pulkavy z Radenína*, in: FRB V, s. 188, „... quod tres prefate sorores flexis genibus coram omnibus baronibus regni Boemie supplicaverant in publico, ne hereditate sua, videlicet regno Boemie, privarentur ...“

⁴¹⁵ K. TELNAROVÁ, *Anna, královna česká*, s. 86.

tato fabulace dokládat, jakým způsobem si kronikář o půl století později představoval, jak mohlo být v této době na „přeživší“ Přemyslovny nahlíženo.

Ze složitých jednání vyšel v první fázi vítězně Jindřich Korutanský, jehož pozice byla v danou chvíli nejpevnější, a již v průběhu září byl zvolán českým králem, nicméně se nedočkal korunovace ani řádného udělení země v léno. Naděje na klidné převzetí vlády se rozplynula vzápětí, když do Čech vtrhla vojska Albrechta I., jehož argumentace pro získání české koruny pro svého syna Rudolfa se opírala především o to, že se České království stalo odumřelým lénem, které po smrti Václava III. spadlo na Říši. Zároveň pomínil nárok svého synovce Jana, který ho odvozoval od své matky, Anežky Přemyslovny.⁴¹⁶ Rudolf I. si svou pozici dále snažil upevnit sňatkem s královnou vdovou Eliškou Rejčkou.⁴¹⁷ Čelíc bezvýhodné situaci opustil tajně Jindřich Korutanský i se svou manželkou zemi a zamířil do rodového Tyrolska. Je ovšem jasně patrné, že se Anna rozhodně nehodlala vzdát svých nároků a svého dědictví, což dokládá i její vystupování v listinách v období prvního exilu.⁴¹⁸ Svých titulů se nevzdala ani po druhém nuceném odchodu do Tyrolska po roce 1310 a jako česká královna se označila i ve své závěti.⁴¹⁹ Jako „svou“ českou královnou ji vnímala minimálně i část české šlechty⁴²⁰ a měšťanstva.⁴²¹

Otázkou je, jak na celou tuto situaci nahlížela sama Anna Přemyslovna a její sestry. V zásadě máme dochovaný jeden, navíc „jen“ čistě lidský, pohled pro zhodnocení tohoto vývoje událostí. Zbraslavská kronika na tomto místě popisuje hluboký zármutek Elišky Přemyslovny nad nuceným odchodem starší sestry a zdůrazňuje, že své sestře

⁴¹⁶ Martini *Continuatio Brabantia*, in: MGH *Scriptores* 24, s. 265, „... regno Bohemie, unde proximior exstitit heres ...“

⁴¹⁷ Robert ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a souboj o český trůn v letech 1306-1308*, in: Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308-2008. Historická tradice města. Od chrámu ke katedrále. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 15. a 16. října 2008 v Hradci Králové, Ústí nad Orlicí 2009, s. 20–22.

⁴¹⁸ Ludwig SCHÖNACH, *Eine Urkunde der königin Anna aus dem Jahre 1307*, in: *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 47/2, 1908, s. 283–284, „Wir Anna von gottes genaden erbe des kunigreichs ze Beheim, herczogin ze Kragen, grefin ze Tyrol unde ze Gorize.“

⁴¹⁹ Ludwig SCHÖNACH, *Beiträge zur Geschichte der königin Anna von Böhmen († 1313)*, in: *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 45/1, 1906, s. 130–133. Srov. K. TELNAROVÁ, *Anna, královna česká*, s. 105–108.

⁴²⁰ RBM II. č. 2172, s. 937.

⁴²¹ T. SCHLEY, *Die Bürger und ihr König*, s. 144–150.

a švagrovi korunu upřímně přála. Je ale třeba nezapomínat na jasně vymezenou stranickost Zbraslavské kroniky a, jejího druhého autora, Petra Žitavského. Tato pasáž totiž mohla být od počátku koncipována jako apologie pro ospravedlnění pozdější Eliščiny vzpoury proti starší sestře a legitimní české královně. Vcelku přirozeně, aby mohla být Eliška později vychvalována a vyzdvižovaná jako velká vůdčí osobnost, která následně společně se svým manželem vyvedla zemi z politické krize a navrátila ji zašlou slávu, musel být předchozí královský pár pro zvýraznění kontrastu vykreslen v negativním světle.⁴²²

Opětovný zvrat v událostech přišel během léta roku 1307, kdy nečekaně při obléhání Horažďovic zemřel, pravděpodobně na následky úplavice, Rudolf I., čímž došlo k vytvoření nového prostoru pro prosazení korutanské kandidatury.⁴²³ Zatímco Jindřich se do Čech vypravil již během léta, Anna zůstávala v Tyrolsku. O důvodech lze jen spekulovat. Jako nejpravděpodobnější se zdá být možnost, že šlo o minimalizaci případného rizika spojeného s cestováním v politicky rozbouřeném prostředí. Ještě v srpnu, kdy došlo k nové volbě a „provizorní“ korunovaci Jindřicha Korutanského, se titulovala jako dědička Českého království. Za svým manželem do Prahy odcestovala zřejmě v poslední třetině roku 1307.⁴²⁴

Anna Přemyslovna se jako královna o politické dění v zemi prokazatelně aktivně zajímala, přestože úlohu královny vykonávala v zásadě tradičně a navenek vždy stála při svém manželovi, a to i v případech, kdy tím poškozovala pozici jiných svých příbuzných. Nedá se také říci, do jaké míry mohla působit jako soukromá rádkyně svého muže a do jaké míry se její případný vliv projevil na politickém rozhodování krále. Bohužel, diplomatického materiálu z tohoto období se zachovalo poměrně málo a královna Anna se v něm navíc většinou objevuje spíše okrajově. Za zmínku stojí nedatovaná listina, ve které se královna obrací na nejmenovanou duchovní osobu, jež byla blízká jejímu otci.⁴²⁵

⁴²² Petra Žitavského kronika Zbraslavská, in: FRB IV, s. 110; srov. K. CHARVÁTOVÁ, *Petr Žitavský a mýtus poslední Přemyslovny*, s. 41–53.

⁴²³ Josef ŠUSTA, *Smrt krále Rudolfa*, in: *Úvahy a drobné spisy historické J. Šusty 1*, Praha 1934, s. 293–298.

⁴²⁴ K. TELNAROVÁ, *Anna, královna česká*, s. 90–91.

⁴²⁵ RBM II. č. 2163, s. 933, „... *Wenceslao, Bohemiae et Poloniae rege, amico vestro...*“

Totožnost oné osoby je neznámá, nicméně jako nepravděpodobnější se jeví Jan z Ostrova, který se v královnině blízkosti pohyboval až do její smrti a byl také jedním ze svědků její závěti.⁴²⁶ Mohlo se jednat o pomyslnou první vlašťovku ve snaze navázat, aspoň po personální stránce, na kontinuitu dvora Václava II.

Do širšího historického povědomí se královna Anna dostala hlavně díky konfliktu se svou sestrou Eliškou.⁴²⁷ Díky tomuto sourozeneckému sporu můžeme, byť v omezeném měřítku, sledovat dynamiku uvnitř přemyslovského rodu v tomto období. Na prvním místě je třeba zmínit, že po analýze pramenů nelze jednoznačně usuzovat, že by mezi sestrami existoval dlouhotrvající konfliktní vztah.⁴²⁸ Cesty obou Přemysloven se zřejmě poprvé rozdělily až na počátku roku 1306. V období, které následovalo bezprostředně po olomoucké vraždě, Eliška neváhala svou sestru podpořit a ani po nuceném úprku královského páru nevybočila z role mladšího sourozence. Vážnější spory přišly až po roce 1307, tedy po druhém nástupu Jindřicha Korutanského na trůn.⁴²⁹ Jediným konfliktem, který můžeme v této době doložit, byl spor o financování Eliščina dvora a zabezpečení jejího věna.⁴³⁰

Anna, jak již bylo řečeno, zvolila cestu plné podpory svého manžela, který se navíc v českém politickém prostředí příliš neorientoval. Eliška se naproti tomu postupně přibližovala do tábora protikorutanské opozice.⁴³¹ Problémem zde je, že pramen, který by mohl být považován za nejpodrobnější a nejinformovanější, tedy Zbraslavská kronika, zcela otevřeně stranil Elišce. Petr Žitavský musel ve svém díle dostatečně vysvětlit, proč se „jeho hlavní hrdinka“ postavila proti řádně zvolenému králi a své starší sestře, kterou měla respektovat. Díky tomu můžeme z kroniky nabýt dojmu, že Anna byla veskrz nenávislnou a mstící se osobou bez skrupulí pronásledující hodnou a nevinnou Elišku.⁴³²

⁴²⁶ K. TELNAROVÁ, *Anna, královna česká*, s. 88.

⁴²⁷ Ke vztahu Anny a Elišky Přemyslovny viz K. TELNAROVÁ, *Anna, královna česká*, s. 98–100.

⁴²⁸ Dana DVORÁČKOVÁ–MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, České Budějovice 2011.

⁴²⁹ K. TELNAROVÁ, *Anna, královna česká*, s. 97–98; B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 12 a 24.

⁴³⁰ K. TELNAROVÁ, *Anna, královna česká*, s. 98.

⁴³¹ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 26–27.

⁴³² *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 123.

Ani jiní kronikáři se o Anně příliš laskavě nezmiňovali.⁴³³ V pozitivním světle ji vykresloval především Ottokar Štýrský.⁴³⁴ Na druhé straně, obdobný osud potkal i Jindřicha Korutanského, jehož hodnocení je v českých pramenech rovněž tradičně negativní, byť k tomu není příliš objektivních důvodů.⁴³⁵

Nelze ale neupozornit na to, že forma podpory, kterou Anna svému královskému manželovi poskytovala, mohla být do značné míry shodná s tou, kterou o několik let později udělovala její mladší sestra Janu Lucemburskému. Jindřich Korutanský, stejně jako později král Jan v prvním desetiletí svého panování, byl do značné míry odkázán na svou manželku, která, přestože po formální stránce nedisponovala faktickou panovnickou mocí, měla nezanedbatelný vliv do domácího prostředí a s tím spojený politický vliv. Je samozřejmě diskutabilní, zdali můžeme za krachem Jindřichovy vlády přímo spatřovat vliv Anny Přemyslovny, je ale třeba si uvědomit, že styl vlády posledních Přemyslovců, který Anna důvěrně znala, a který se pokoušela tvrdošijně prosazovat i Eliška Přemyslovna, už české šlechtě jednoduše nevyhovoval.⁴³⁶ Možným důvodem pro obecnou nespokojenost části české šlechty s Jindřichem navíc mohl být i jeho poměrně vysoký věk a nepříliš významné postavení v rámci hierarchie Říše. Mladý Jan Lucemburský mohl být vnímán jako více tvárný a jeho dynastické zázemí spojené především s císařským důstojenstvím jeho otce, Jindřicha VII., slibovalo zlepšení postavení Českého království ve strukturách Říše.⁴³⁷

Vrátíme-li se k Anně Přemyslovně, můžeme tak dojít k dojmu, který bohužel nelze podepřít konkrétními prameny, že se mohla snažit zajistit kontinuitu přemyslovského stylu panování, což se nesetkalo s pochopením ze strany emancipující se šlechty, která se o svá práva hlásila již během druhé poloviny 13. století. Díky tomu,

⁴³³ Např. *Kronika Františka Pražského*, in: FBR IV, s. 375.

⁴³⁴ *Ottokars Österreichische Reimchronik 2*, in: MGH (Dt. Chron.) 5,2, s. 1251, verše 96475–96480.

⁴³⁵ K tomu více viz J. RAZIM, *Jindřich Korutanský – rex tyrannus*, s. 163–171; R. ANTONÍN, *Könige und königliche Macht*, s. 123–144.

⁴³⁶ Ke koncepci a proměnám Eliščinu politiky za vlády Jana Lucemburského viz L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 222–236.

⁴³⁷ Tuto možnost naznačuje L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 20–24.

že na trůnu nevydržela příliš dlouho, nemůžeme jednoznačně říci, jakým způsobem by se postavila k přemyslovskému odkazu.

Z pohledu Anny bylo pravděpodobně přirozené, že považovala svůj způsob řešení problémů jako ten správný, který by měla mladší sestra respektovat. Bohužel, nevíme, jakým způsobem se Anna vztahovala k Anežce Přemyslovně a zda se snažila uplatňovat i vůči ní svou autoritu. Za zmínku rovněž stojí, že podobně autoritativně se v roli královny později chovala i Eliška Přemyslovna, u které to ovšem Petr Žitavský kreativně vyložil jako královninu ctnost. Nicméně Petr Žitavský v případě Anny zřejmě vycházel z upřímného přesvědčení, že Anna kvůli neuspokojivé vládě svého manžela o dědičná práva ke království přišla a logicky by měla své místo přenechat Elišce.

Vztah mezi sestrami se zhoršil až v souvislosti s odhalením existence rozsáhlého spiknutí majícího za cíl prosadit lucemburskou kandidaturu na počátku roku 1310.⁴³⁸ Zde také mohlo dojít k reálnému pronásledování Elišky Přemyslovny, jejíž role v celém spiknutí byla v té době již známá. Podle Petra Žitavského šířila Anna o své sestře očeřující pomluvy. Zároveň měla usilovat o Eliščino zdraví. To se jeví jako nepravděpodobné, protože současně měl být v chodu plán, který měl za cíl vzpurnou Přemyslovnu provdat. Tím by prospěla i zájmům královského páru, byť, s ohledem na možné kandidáty na vhodného manžela, byl potenciál sňatku omezen.⁴³⁹ Ženicem se měl stát nepřiliš významný durynsko-míšeňský baron Ota z Burgau – Lobdaburgu.⁴⁴⁰ Eliška se tomuto morganatickému manželství vzdírala a po složitých peripetiích se jí podařilo opustit zemi. Její kroky zaměřily do Špýru, kde mělo dojít ke sňatku s Janem Lucemburským, což byl výsledek dlouhého jednání protikorutanské opozice.⁴⁴¹

Je ovšem třeba upozornit, že v podobné situaci se později opět nacházela i Eliška Přemyslovna ve vztahu ke své sestře Anežce, která se stala figurkou ve sporu mezi ní a „hradeckou královnou“ Eliškou Rejčkou. Anežka byla roku 1316 provdána za Jindřicha

⁴³⁸ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 26–29; J. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský*, s. 127.

⁴³⁹ *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 129.

⁴⁴⁰ *Kronika Přibíka Pulkavy z Radenína*, in: FRB IV, s. 195.

⁴⁴¹ Původně se manželem Elišky Přemyslovny měl stát Walram Lucemburský. Viz B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 26–27.

Javorského, přičemž tento sňatek byl zorganizován Eliškou Rejčkou, zcela v souladu s politikou Jindřicha staršího z Lipé, se kterým královna vdova tvořila veřejně známý pár. Uzavření tohoto manželství nesla Eliška Přemyslovna velice těžce a vnímala ho jako porušení jejích pravomocí vyplívajících z toho, že byla nejstarší a nejvýše postavenou příslušnicí rodu.⁴⁴² Ve stejném duchu o celé situaci referoval i kronikář Petr Žitavský.⁴⁴³

Jak se zdá, Eliška Přemyslovna na svou starší sestru nikdy zcela nezanevřela. Zřejmě až zpětně pochopila, že se obě vlastně snažily o totéž, aniž by věděly, že je to snaha marná. Zřejmě není náhodou, že krátce po svém nuceném stažení se z domácí politické scény, obdarovala dominikánský klášter u sv. Vavřince s tím, že zde mají být slouženy mše o výročích smrti jejích rodičů, bratra a sestry Anny.⁴⁴⁴ Obdobně silně symbolicky působí výběr jmen, která Eliška zvolila pro své poslední dvě děti, které se narodily v průběhu jejího nuceného exilu v Bavorsku. Eliška a Anna možná byly zhmotněným vyjádřením pochopení vůči starší sestře.⁴⁴⁵

Pokud bychom chtěli hledat možnou spojnicu mezi Janem Volkem a Annou Přemyslovnou, musíme se podívat na jejich spojení s měšťany Starého Města pražského. Jak ve své práci dokázal Theo Schley, pražští měšťané se aktivně zapojili do souboje o český královský trůn.⁴⁴⁶ Jednou z nejaktivnějších v tomto směru byla rodina Velflovců, která již spolupracovala s Václavem II. Po roce 1306 kontinuálně podporovali Jindřicha Korutanského a Annu Přemyslovnu, které dokonce poskytli přístřeší v prostorách domu Mikuláše Velfovice, během krušných letních dnů roku 1310, kdy se Korutancova mocenská pozice prakticky zhroutila.⁴⁴⁷ Jiný příslušník tohoto rodu, Frenclin Jakubův, byl pak zřejmě Volkovým kmotrem, což se ovšem dozvídáme až zpětně z listiny z roku 1331.⁴⁴⁸ Je samozřejmě otázkou, jaký význam přikládali Velflovcům spolupráci

⁴⁴² B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 58–59. Srov. L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny. Sv. 4/a.*, s. 52.

⁴⁴³ *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 242–243.

⁴⁴⁴ RBM III, č. 603, s. 255, „... et domine Anne, olim ducisse Karinthie sororis.“

⁴⁴⁵ K. TELNAROVÁ, *Anna, královna česká*, s. 105; *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 264.

⁴⁴⁶ T. SCHLEY, *Die Bürger und ihr König*, s. 144–150.

⁴⁴⁷ K. TELNAROVÁ, *Anna, královna česká*, s. 98. Srov. *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 158.

⁴⁴⁸ T. JACOBI (ed.), *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae*, č. 137, s. 59.

s Přemyslovci, respektive Janem Volkem, neboť tuto alianci již dále neprohlubovali a navíc to byli oni, kdo stáli za neúspěchem vzpoury Pražanů roku 1319, která byla královnou Eliškou podnícena.⁴⁴⁹

5.3. Královna a abatyše

Takřka okamžitě po svém nástupu na český královský trůn začala Eliška Přemyslovna prosazovat svůj vliv. Je třeba si uvědomit, v jaké pozici se v té době nacházel Jan Lucemburský, který přišel do zcela cizího prostředí, kterému nerozuměl. Spolehnout se na svou manželku pro něj bylo v zásadě logickou volbou.⁴⁵⁰ Eliška sama si za svůj cíl vytyčila navázat na styl politiky svého otce, k čemuž se snažila využít, s poměrně rozporuplnými výsledky, spolupráci s některými rádci Václava II., jako například s Petrem z Aspeltu⁴⁵¹ nebo Bertoldem z Hennebergu.⁴⁵² Je ale otázkou, jak Eliška sama nahlížela na politický systém svého otce, který vnímala jako dítě zcela nekriticky. Budování přemyslovského odkazu ovšem probíhalo vedle politické sféry i v oblasti symbolické. Za zmínku stojí například vyzdvihování anenské zbožnosti,⁴⁵³ nebo podpora svatojiřského kláštera na Pražském hradě a abatyše Kunhuty Přemyslovny.⁴⁵⁴

Eliščin vliv na domácí politickou scénu ovšem získal poměrně záhy četné trhliny. Předně, v důsledku jejího zabřednutí do osobních sporů, které měla s „hradeckou královnou“ Eliškou Rejčkou, došlo k zintenzivnění konfliktu se šlechtickou opozicí hodlající hájit své politické zisky z tzv. inauguračních diplomů.⁴⁵⁵ V duchu politiky

⁴⁴⁹ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 50.

⁴⁵⁰ To je patrné z jejího oslovení v listinách. Viz RBM III, č. 109, s. 46, „... *et consilium inclite domine Elizabeth, Boemie regine ...*“

⁴⁵¹ K jeho angažmá na přemyslovském a lucemburském dvoře viz Dana DVOŘÁČKOVÁ–MALÁ, *Petr z Aspeltu mezi Přemyslovci a Lucemburky*, in: *Ve znamení země Koruny české: sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.*, Praha 2006, s. 27–34; David KIRT, *Peter von Aspelt (1240/45–1320) – Ein spätmittelalterlicher Kirchenfürst zwischen Luxemburg, Böhmen und dem Reich*, Luxembourg 2013.

⁴⁵² B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 39–42.

⁴⁵³ I. HLOBIL, *Poslední Přemyslovci a počátky kultu sv. Anny*, s. 28.

⁴⁵⁴ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 18–23.

⁴⁵⁵ L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 75–80.

posledních přemyslovských panovníků, že moc státu je odvozena výhradně od moci krále, se snažila se vypořádat s opozicí vedenou Jindřichem st. z Lipé, hlásajícím nutnost duálního podílu na moci mezi králem a šlechtou.⁴⁵⁶ Královna, která v celém sporu od začátku táhla za kratší provaz, svůj boj definitivně prohrála v únoru roku 1319, kdy byla Janem Lucemburským, který se již v české politice dostatečně zorientoval, a který si uvědomil beznadějnost manželčiny politické vize, fakticky odstavena od moci. Navíc jí byly odebrány její tři děti, včetně královny Václava, kterého již nikdy nespatriila.⁴⁵⁷

V kontextu politického pádu Elišky Přemyslovny se také poprvé na scéně objevil Jan Volek. Je poměrně obtížně doložitelné, kdy a jak začala spolupráce mezi ním a jeho sestrou.⁴⁵⁸ K prvnímu navázání vzájemných vztahů mohlo sice teoreticky dojít již v průběhu jejich dětství a dospívání, bohužel to ale nejsme schopni doložit prameny. Přestože se v minulosti někteří levobočci nacházeli přímo u dvora, kde rovněž získali výchovu a vzdělání,⁴⁵⁹ musíme na základě nepřímých svědectví předpokládat, že to ve Volkově případě neplatilo.⁴⁶⁰ Navíc, výchova chlapců a dívek ve středověkých panovnických rodinách probíhala z větší části odděleně, takže vzájemný kontakt mezi nimi by byl omezen i v tomto případě.⁴⁶¹ Matoucí také je, že Eliška zřejmě nepodporovala svého bratra v době zápasu o obsazení postu vyšehradského probošta mezi lety 1316 a 1319⁴⁶² a ani se nepřimluvila za Volkův druhý dispenz.⁴⁶³

Prvním případem, který jasně dokládá vzájemnou spolupráci mezi oběma sourozenci, bylo vydání listiny 23. května roku 1321, ve které Eliška věnovala Janu Volkovi, kterého nazývá svým nejdražším bratrem, za nespécifikované věrné služby plat

⁴⁵⁶ Tuto myšlenku navíc velmi oddaně hájil ve své kronice Petr Žitavský. Viz K. CHARVÁTOVÁ, *Petr Žitavský a mýtus poslední Přemyslovny*, passim.

⁴⁵⁷ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 42–52; L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 222–227.

⁴⁵⁸ Ke spolupráci mezi sourozenci obecně Na toto téma se obecně zamýšlí Klaus von EICKELS, *Der Bruder als Freund und Gefährte. Fraternitas als Konzept personaler Bindung im Mittelalter*, in: *Die Familie in der Gesellschaft des Mittelalters*, ed. Jan Thorbecke VERLAG, Ostfildern 2009, s. 195–222.

⁴⁵⁹ Markéta STŘEŠŤÍKOVÁ, *Králov syn.: Dětsví a jinošství Mikuláše I. Opavského*, in: *Opava: sborník k dějinám města 3*, Opava 2003, s. 15.

⁴⁶⁰ I. HLOBIL, *Přemyslovec Jan Volek*, s. 478–479.

⁴⁶¹ D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – M. HOLÝ – T. STERNECK (edd.), *Děti a dětství*, s. 30, s. 35–36.

⁴⁶² Z. HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské probošství a české kancléřství*, s. 78.

⁴⁶³ MBV Prodr, č. 155, s. 134–135; Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 125–127.

z 15 lánů u věnného města Mělníka.⁴⁶⁴ Nedlouho poté, 19. listopadu téhož roku, společně svědčili na listině abatyše Kunhuty Přemyslovny k darování tří vesnic ve prospěch svatojiřského kláštera.⁴⁶⁵ Stalo se tak pouhých osm dní, před smrtí této významné Přemyslovny.

Kunhuta Přemyslovna, dcera krále Přemysla Otakara II. a teta výše zmíněné sourozenecké dvojice, představuje významný dílek na mozaice Přemyslovců ve 14. století. Sama si během svého raného života prošla několika zvraty. Díky postupnému krachu „rakouské politiky“ Přemysla Otakara II. se stala předmětem jednání mezi svým otcem a habsburskou stranou. Přestože pro ni byl dohodnut sňatek s Hartmanem Habsburským, synem římskoněmeckého krále Rudolfa I., dala raději přednost životu jeptišky a vstoupila do kláštera klarisek Na Františku. Není zcela jasné, učinila-li tak čistě ze své vůle nebo na příkaz krále Přemysla.⁴⁶⁶ Po smrti abatyše Anežky Přemyslovny na jaře roku 1282 stanula v čele tohoto kláštera. Roku 1291 byla na příkaz Václava II. nucena tento post opustit a byla provdána za Boleslava II., knížete plockého, sandoměřského a mazovského, čímž Václav II. získal opěrný bod pro svou další expanzi do Polska. Manželství samotné bylo ale neradostné, byť o jeho průběhu a konci máme jen mlhavé správy. Víme, že se před rokem 1300 vrátila do Čech, přičemž své děti zanechala v Mazovsku. Následně 22. července roku 1302 vstoupila do kláštera benediktinek sv. Jiří na Pražském hradě, a ještě v tom roce se stala zdejší abatyší.⁴⁶⁷

Za zmínku stojí, že příbuzenství mezi mazovskými Piastovci a Přemyslovci aktivně využíval Jan Lucemburský, když roku 1329 přijal od Václava Plockého, nejmladšího syna výše zmíněného páru, v léno část Plocka, čímž zde vytvořil jakousi českou exklávu. Král Jan, díky kreativnímu využití posledních výhonků přemyslovské

⁴⁶⁴ RBM III, č. 685, s. 285, „... quod venerabili Johanni ... fratri nostro charissimo, propter sua fidelia servittia nobis indefesse exhibita ac specialem affectum, quem ad ipsum gerimus et habemus ...“

⁴⁶⁵ RBM III, č. 736, s. 299–301.

⁴⁶⁶ Hana HANZLÍČKOVÁ, „...žena zrozená z královské krve ode mne požaduje dílo sestavené z citátů Písma, aby mohla studovat...“ Abatyše Kunhuta, Kolda z Koldic a tzv. Pasionál abatyše Kunhuty, in: Studie o rukopisech = Studien über Handschriften = Etudes codicologiques 48/1, Praha 2018, s. 5.

⁴⁶⁷ H. HANZLÍČKOVÁ, „...žena zrozená, s. 6–8; K. CHARVÁTOVÁ, Václav II., s. 272–273.

dynastické politiky, získal páku jak na Vladislava Lokýtku, tak na řád německých rytířů, který byl v tomto regionu rovněž zásadním hráčem.⁴⁶⁸

Kunhuta Přemyslovna se svou výchovou značnou měrou podílela na formování názorů a postojů Elišky Přemyslovny.⁴⁶⁹ Dále se věnovala i literárním a uměleckým aktivitám. Lze usuzovat, že blízkost, ze které Kunhuta pozorovala dění v zemi po vymření mužské linie jejího rodu, v ní silně rezonovala a svým způsobem ji přirozeně pasovala do role ochránkyně přemyslovské tradice. Byla nejstarší žijící Přemyslovnou a, na rozdíl od princezen, disponovala mnohem víc nezávislým postavením. V průběhu jejího působení v čele svatojiřského kláštera, tedy mezi lety 1302 a 1321, bylo vytvořeno nebo rozpracováno celkem 31 rukopisů, z nichž je patrně za nejvýznamnější považován tzv. Pasionál abatyše Kunhuty.⁴⁷⁰ Tyto rukopisy jsou dokladem dozvuku vyspělé literární kultury doby krále Václava II.⁴⁷¹

Kunhuta zároveň sdílela vášně posledních Přemyslovců pro cenné klenotnické přemety. Pro svůj klášter opatřila velké množství řemeslně mistrovsky vyhotovených zlatnických děl, z nichž dva zlatem a drahými kameny zdobené relikviáře se poději dostaly do majetku strahovského kláštera.⁴⁷² Dalším významným zlatnickým dílem, které s Kunhutou Přemyslovnou spojujeme, je její abatyšská berle, kterou pro ni nechal přímo zhotovit její bratr, Václav II.⁴⁷³

⁴⁶⁸ L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 204; L. BOBKOVÁ, *Die Verhandlungen in Trentschin und Visegrád*, s. 99. Srov. RBM III, č. 1536–1537, s. 602.

⁴⁶⁹ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 9–23; *Kronika Beneše Krabice z Veitmile*, in: FRB IV, s. 464.

⁴⁷⁰ NK ČR, sign. XIV A 17. Dostupné online z: https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR_XIV_A_17_2GWPZB8-cs. Citováno 29.1. 2024.

⁴⁷¹ R. MODRÁKOVÁ, *Přemyslovský kult*, s. 45; J. VILIKOVSKÝ, *Abatyše Kunhuta*, 148–163; H. HANZLÍČKOVÁ, *"...žena zrozená*, 3–21; Edita Miriam MENDELOVÁ, *Kolda z Koldic a abatyše Kunhuta*, in: *Teologické texty 9/6*, Praha 1998, 198–201; Emma URBÁNKOVÁ – Karel STEJSKAL, *Pasionál Přemyslovny Kunhuty: Passionale abbatissae Cunegundis*, Praha 1975, passim.

⁴⁷² Renáta SÁDLOVÁ, *Svatojiřský klášter ve světle jeho nekrologických přípisků. Jeden z méně užívaných pramenů ke klášterním dějinám*, diplomová práce, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2004, s. 26.

⁴⁷³ D. STEHLÍKOVÁ, *Berla abatyše Kunhuty*, s. 474–475; STEHLÍKOVÁ, *Poklad vyšehradské kapituly*, s. 196–197.

Je mimořádně obtížné říci, jaký vztah si Jan Volek stihl vybudovat se svou tetou, se kterou se pravděpodobně osobně setkal až na sklonku jejího života. Jistě si ale byl velmi dobře vědom dědictví, které představoval svatojiřský klášter a jeho tradice, jak ostatně dokládá jeho spolupráce s touto institucí při zakládání klášterů v Pustiměři a na Starém Městě pražském. Zároveň je možné jen spekulovat, jestli, a případně zdali vůbec, Kunhuta Přemyslovna ovlivnila svého synovce v nahlížení na význam umění a kultury.

5.4. Královnin kancléř

Spojenectví mezi Janem Volkem a královnou Eliškou prošlo zatěžkávací zkouškou již v průběhu léta roku 1322, kdy se Jan volek zapletl do spletité sítě intrik, která ve svém důsledku vedla k tomu, že královna Eliška byla zbavena posledního zbytku politické moci a k jejímu útěku do exilu do Bavorska, kde zůstala až do počátku roku 1325. Nebudu zde rozebírat všechny peripetie a otázky, které se k tomuto tématu váží, neboť jsem se tomu detailně věnoval již ve své bakalářské práci.⁴⁷⁴ Nejzásadnějším následkem bylo, že došlo k faktickému ukončení politického působení královny Elišky, která se z větší části stáhla z veřejného života a své aktivity přeorientovala na budování přemyslovského odkazu na symbolicko-kulturní úrovni, s čímž jí do značné míry pomáhal právě Jan Volek.⁴⁷⁵

S Eliškou Přemyslovnou předně spojujeme první pokus o svatořečení někdejší zakladatelky kláštera klarisek Na Františku, Anežky Přemyslovny. Pomyslný kontakt mezi touto ženou a královnou zprostředkovala Kunhuta Přemyslovna, která s odkazem své největší učitelky rovněž pracovala.⁴⁷⁶ Navíc, Eliška zažila několik zázraků spojené s Anežkou. Na jejím hrobě mělo dojít k uzdravení její sestry Markéty a sama si obdobnou zkušeností prošla, když stejným způsobem mělo dojít k uzdravení malého Václava,

⁴⁷⁴ J. RAIS, *Jan Volek*, s. 52–67.

⁴⁷⁵ Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 120–139.

⁴⁷⁶ R. MODRÁKOVÁ, *Přemyslovský kult*, s. 48; Helena SOUKUPOVÁ, *Svatá Anežka Česká. Život a legenda*, Praha 2015, s. 228–235.

budoucího Karla IV. Anežka měla královně rovněž pomoci vyrovnat se s následky těžkého porodu Přemysla Otakara roku 1318.⁴⁷⁷

Přímý úmysl zahájit proces kanonizace datujeme do roku 1328.⁴⁷⁸ Královniným poslem s úkolem vyřídit u kurie příslušné formality se s největší pravděpodobností stal Jan Volek, jehož osobní účast díky nedostatku přímých důkazů ovšem jen předpokládáme.⁴⁷⁹ Volek rovněž již roku 1327 předal jménem královny Elišky darem papeži ostatkovou desku. Tento dar měl zřejmě kanonizační žádost podpořit. Jde ovšem o hypotézu, neboť z pramenů přesný důvod tohoto aktu neznáme.⁴⁸⁰ Naneštěstí, doba nebyla příznivá pro kanonizaci Anežky Přemyslovny, a to i z důvodu vleklého konfliktu mezi papežem a minority, který se odehrával na pozadí sporu mezi kurií a Ludvíkem Bavorskem.⁴⁸¹ Za jediný hmatatelný doklad Eliščinu snahy může posloužit legenda *Candor lucis eterne*, která byla sepsána v průběhu Eliščina života, a která byla Eliškou zřejmě inspirována.⁴⁸²

Do souvislosti snahy o svatořečení Anežky Přemyslovny je také třeba klást královninu snahu hromadit ostatky svatých, včetně těch, které byly rozchváčeny z přemyslovského ostatkového pokladu bezprostředně po olomoucké vraždě Václava III.⁴⁸³ Díky Volkově intervenci u papežské kurie se Elišce podařilo získat zpět od olomoucké kapituly předloktí sv. Anny a od mohučského arcibiskupa a jeho kapituly

⁴⁷⁷ Jaroslav Václav POLC, *Svěťice Anežka Přemyslovna*, Praha 1988, s. 138–139.

⁴⁷⁸ *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 291.

⁴⁷⁹ Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 132–133.

⁴⁸⁰ MBV Prodr, č. 695, s. 396–397; Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 130; B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 99.

⁴⁸¹ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 100–104; P. KUBÍN, *Anežka a Eliška Přemyslovny*, s. 186–197.

⁴⁸² Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000, s. 122–123; Zdirad J. K. ČECH – Lukáš LIPENSKÝ, *Legenda svaté Anežky: candor lucis eterne*, Černošice 2019.

⁴⁸³ *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 286.

hlavu sv. Markéty.⁴⁸⁴ Ono předloktí si později našlo cestu zpět do Olomouce, kde bylo umístěno v nově Volkem přestavěném kostele sv. Anny.⁴⁸⁵

Dalším z projektů, kterému se Eliška intenzivně začala věnovat, bylo dotvoření přemyslovské nekropole, která byla od konce 13. století budována králem Václavem II. v rámci jím založeného cisterciáckého kláštera na Zbraslavi.⁴⁸⁶ V době Eliščiny vlády zde byl jako první pohřben roku 1320 její druhorozený syn Přemysl Otakar. Již dva roky nato byly na Zbraslavi uloženy i ostatky Eliščiny sestry Markéty, společně s jejím novorozeným synem Mikulášem.⁴⁸⁷ Krátce po návratu z již zmíněného exilu královna zajistila převoz ostatků svého bratra Václava III., který byl dočasně pochován v olomoucké katedrále sv. Václava, na Zbraslav, kde byl slavnostně 3. října roku 1326 pohřben po boku svého otce.⁴⁸⁸ Ještě v průběhu Eliščina exilu, konkrétně roku 1324, zde byla pohřbena její stejnojmenná dcera, dvojče již zmíněné Anny.⁴⁸⁹ Místo svého posledního odpočinku v prostorách kláštera nakonec roku 1341 našla i druhá Eliščina dcera, Markéta Lucemburská.⁴⁹⁰ Sama Eliška byla v souladu se svým přáním po své smrti 28. září roku 1330 pochována na Zbraslavi po boku svého bratra a otce.⁴⁹¹

S ohledem na výčet velkých jmen, která jsou tímto způsobem spojena se Zbraslavským klášteřem a Přemyslovci, nepřekvapí, že po svém návratu do Čech roku 1333 kralevic Karel jako jedno z prvních míst navštívil právě tento klášter, kde uctil

⁴⁸⁴ MBV Prodr, č. 690, s. 393–394; MBV Prodr, č. 691, s. 394; Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 129.

⁴⁸⁵ Jiří FIALA, *Chrám, kostel, svatyně a kaple v Olomouci*, Olomouc 2008, s. 22–25; I. HLOBIL – D. RYWIKOVÁ, *Jan Lucemburský: kultura, umění a zbožnost*, s. 241.

⁴⁸⁶ K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 133–136; B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 121–122; B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 160, pozn. 17; Jiří KUTHAN – Aleš MUDRA (edd.), *Splendor et Gloria Regni Bohemiae: umělecké dílo jako projev vladařské reprezentace a symbol státní identity*, Praha 2008, s. 22–25.

⁴⁸⁷ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 82; J. KUTHAN – A. MUDRA (edd.), *Splendor et Gloria*, s. 22–23; *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 260–261.

⁴⁸⁸ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 100; J. KUTHAN – A. MUDRA (edd.), *Splendor et Gloria*, s. 23; *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 280.

⁴⁸⁹ J. KUTHAN – A. MUDRA (edd.), *Splendor et Gloria*, s. 23; *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 272.

⁴⁹⁰ J. KUTHAN – A. MUDRA (edd.), *Splendor et Gloria*, s. 23; *Kronika Františka Pražského*, in: FRB IV, s. 430.

⁴⁹¹ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 123; *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 306.

památku své matky a nepřímo i svého děda a dalších příbuzných z matčiny strany. Nanejvýš symbolické bylo to, že po boku mu v té době stál právě Jan Volek.⁴⁹² Je ovšem třeba poznamenat a zdůraznit, že tuto, téměř až barvotiskovou, příhodu zmiňuje ve své kronice pouze Petr Žitavský.⁴⁹³ Jiné soudobé kroniky i Karlův vlastní životopis o této epizodě totiž zcela mlčí.⁴⁹⁴ Samostatnou interakci mezi Zbraslavským klášteřem a Janem Volkem je možné spatřovat roku 1343, kdy mu tato instituce zastavila hrad Landšperk,⁴⁹⁵ což markrabě Karel obratem potvrdil.⁴⁹⁶

Ke zvratu ve spolupráci mezi Janem Volkem a Eliškou Přemyslovnou došlo v souvislosti se zhoršujícím se královniným zdravotním stavem.⁴⁹⁷ Eliška, která nechtěla své poslední dny strávit v okruhu své mělnické rezidence, se přesunula i se svým dvorem do Prahy, kde ale záměrně nevyužila svých pražských dvorů, a naopak požádala svého bratra, aby jí poskytl prostory k bydlení.⁴⁹⁸ Jan Volek své sestře přenechal svůj dům č.p. 450/III, který stál v prostoru dnešního Újezdu, a který je možné lokalizovat přibližně do míst, kde se dnes nachází zadní trakt Tyršova domu. Nelze, bohužel, díky absenci pramenů přesně určit kdy a jakým způsobem tento dům přešel do Volkova vlastnictví. Jasně je jen to, že jej do roku 1313 spravovaly dominikánky z přilehlého kláštera, které se později přesunuly ke sv. Vavřincovi.⁴⁹⁹ Eliška Přemyslovna se na samém sklonku svého života rozhodla onen dominikánský klášter z časů Václava II. obnovit.⁵⁰⁰ Zbraslavská kronika nás informuje, že 7. června roku 1330 Eliška přivedla z Olomouce na Újezd šest jeptišek dominikánského řádu.⁵⁰¹ Svého rozhodnutí později z ne úplně

⁴⁹² J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 104.

⁴⁹³ *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 318.

⁴⁹⁴ Např. *Život císaře Karla IV.*, in: FRB III, s. 355–356.

⁴⁹⁵ RBM IV, č. 1279, s. 508–510; CDM VII, č. 483, s. 350–352.

⁴⁹⁶ RBM IV, č. 1313, s. 528; CDM VII, č. 499, s. 365–366.

⁴⁹⁷ *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 292–293.

⁴⁹⁸ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 115.

⁴⁹⁹ P. VLČEK, *Umělecké památky Prahy: Malá Strana*, s. 515. Zde ale nesedí datace. Vlček uvádí, že sem dominikánky přivedl vyšehradský probošt Jan roku 1298, což neodpovídá realitě. Jan Vyšehradský byl již po smrti a Jan Volek byl na Vyšehradě doložen až po roce 1319. Srov. Z. HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské proboštví a české kancléřství*, s. 82.

⁵⁰⁰ I. HLOBIL, *Poslední Přemyslovci a počátky kultu sv. Anny*, s. 27.

⁵⁰¹ *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 303.

jasných důvodů litovala a snažila se původní založení změnit ve prospěch cisterciáček. Listina z 11. září naznačuje královninu rozkolísanost a jednoznačné přání předat budoucí klášter cisterciáčkám. Jak se ale zdá, nikdy k tomu nedošlo.⁵⁰²

Těsně před svou smrtí, patrně někdy v průběhu srpna roku 1330, se Eliška přesunula do Volkova proboštského sídla na Vyšehradě, zřejmě kvůli blízké duchovní, a možná i lékařské, pomoci.⁵⁰³ Zde také vytvořila svůj ústně podaný testament.⁵⁰⁴ Prostřednictvím něj, mimo jiné, pomohla myšlence obnovit na Vyšehradě baziliku sv. Petra a Pavla, která byla tradičně spojována právě s Přemyslovci, a která ležela od roku 1249 v ruinách.⁵⁰⁵ Nicméně, již se nenacházela po materiální stránce v takové pozici, aby mohla opravy financovat ze svého, a byla tak spíše přímluvkyní toho, aby byl tento starobylý symbol zachován,⁵⁰⁶ byť ještě roku 1328 věnovala vyšehradskému chrámu majetky kostela v Lysé nad Labem a Volkovi pak zvlášť jedenáct lánů u Mělníka.⁵⁰⁷ V rámci své poslední vůle Eliška darovala navíc vyšehradskému kostelu své statky v Podolí.⁵⁰⁸ Karel IV. se později přáním své matky řídil a důsledně se staral o to, aby se vyšehradské bazilice sv. Petra a Pavla dostalo náležité péče.⁵⁰⁹ Přímo u královnina smrtelného lože se Jan Volek nenacházel, neboť byl vytížen jinde.⁵¹⁰ Eliška Přemyslovna vydechla naposledy v den svátku sv. Václava roku 1330.

⁵⁰² RBM III, č. 1688, s. 658. Srov. B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 108–109.

⁵⁰³ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 115; Z. HLEDÍKOVÁ, *Závěť Elišky Přemyslovny*, s. 128.

⁵⁰⁴ Z. HLEDÍKOVÁ, *Závěť*, s. 128–143.

⁵⁰⁵ Bořivoj NECHVÁTAL, *Vyšehrad*, Praha 1976, s. 86.

⁵⁰⁶ K. BENEŠOVSKÁ, *Eliška Přemyslovna a Vyšehrad*, s. 220.

⁵⁰⁷ Jan Florián HAMMERSCHMIDT (ed.), *Gloria et Majestas Sacro-Sanctae, Regiae, Exemptae ... Wissehradensis Ecclesiae SS. Apostolorum Petri, et Pauli: proposita, conscripta, in lucem publicam exposita*, Praha 1700, s. 261.

⁵⁰⁸ RBM III, č. 1689, s. 659.

⁵⁰⁹ Václav Vladivoj TOMEK, *Základy starého místopisu Pražského.: Oddíl III, IV, V Malá strana, Hrad Pražský a Hradčany, Vyšehrad*, Praha 1872, s. 182; K. BENEŠOVSKÁ, *Eliška Přemyslovna a Vyšehrad*, s. 214.

⁵¹⁰ Z. HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství*, s. 133.

5.5. Poslední syn krále z rodu Přemyslovců

Je velkou otázkou, jak na svou nově nabytou pozici de facto hlavy rodu nahlížel sám Jan Volek. Jeho nemanželský původ, byť prostřednictvím dispenzů zbavený právních omezení, ve spojení s církevní kariérou, ho do značné míry omezoval. Navíc již prakticky nezbyl nikdo, vůči komu by se mohl jako Přemyslovec vymezit. Anežka, jediná v této době žijící dcera Václava II., byla již několik let provdána za Jindřicha Javorského a do vysoké politiky prakticky nezasahovala. Navíc, zemřela bezdětná někdy mezi lety 1336 a 1337.⁵¹¹ Opavští Přemyslovci se v této době považovali za přemyslovskou sekundogenituru a ke své mateřské dynastii se, až na výjimky, nehlásili. Ostatně, nepodřizovali se ani autoritě zbylých příslušnic mateřského rodu.⁵¹² Zbývala v zásadě jen jedna nevyřízená záležitost, a to postavení Alžběty, nemanželské dcery Václava III., o které jsem se již zmiňoval v souvislosti se založením kláštera v Pustiměři.⁵¹³

Jan Volek pro sebe ovšem dokázal zužitkovat některé rodinné vazby, jako například sňatek mezi svou neteří Markétou Lucemburskou a Jindřichem XIV. Dolnobavorským, který sice byl uzavřen již roku 1322, nicméně z důvodu nízkého věku nevěsty došlo k jeho naplnění až roku 1328. Tato aliance měla za cíl neutralizovat hrozbu, kterou představoval Fridrich I. Habsburský, jenž ostře vystupoval proti Ludvíku Bavorovi, v této chvíli spojenci Jana Lucemburského. Navíc, landshutská větev Wittelsbachů v době boje o český trůn otevřeně podporovala stranu Jindřicha Korutanského a usilovala i o získání svatoštěpánské koruny, byť to bylo způsobeno především snahou omezení rozpínání Habsburků.⁵¹⁴ Věnem dostala Markéta 6000 marek stříbra.⁵¹⁵ Tato částka byla zaplácena zřejmě formou zástavy města Domažlice⁵¹⁶ a právě správnou Domažlic byl na jaře 1331 pověřen Jan Volek.⁵¹⁷ Do jaké míry zde rozhodly rodinné vazby a do jaké to, že

⁵¹¹ Kazimierz JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich. T. 2, Piastowie świdniccy, ziębiccy, głogowscy, żagańscy i oleśniccy*, Wrocław 1975, s. 24–25.

⁵¹² M. STARÝ, *Opavští Přemyslovci*, s. 8.

⁵¹³ MBV Prodr, č. 965, s. 529–530; Z. HLEDÍKOVÁ, *Alžběta, dcera Václava III.*, passim.

⁵¹⁴ L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 251–252.

⁵¹⁵ RBM III, č. 666, s. 280.

⁵¹⁶ L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 252, pozn. 90.

⁵¹⁷ RBM IV, č. 2043, s. 799. Srov. CIM II, č. 157, s. 269–271.

Volek v této době představoval významného hráče na české politické scéně, nevíme. S Markétou mohl teoreticky navázat osobní vazby v průběhu nuceného exilu královny Elišky mezi lety 1322 a 1325.⁵¹⁸

Jako hlava rodu měl Jan Volek možnost vystoupit roku 1333 v souvislosti s vysláním diplomatické mise do severoitalského Merána. Jan Lucemburský se tímto krokem snažil dosáhnout konečného smíru s někdejším českým králem Jindřichem Korutanským a zároveň urovnat spory ohledně odložení splatnosti věna, které král Jan slíbil svému synu Janu Jindřichovi při jeho svatbě s Jindřichovou jedinou dcerou Markétou Tyrolskou.⁵¹⁹

V minulosti bylo častokrát zdůrazňováno, že Jan Volek byl, jako hlava delegace, jediným zástupcem kléru v celém poselstvu, které se dále skládalo z Petra z Rožmberka, Viléma z Landštejna, Jindřicha ml. z Lipé, Těmy z Koldic a Oty z Bergova,⁵²⁰ což nepřímo dokládalo, že v té době byl nejvlivnějším církevním činitelem v zemi. Také tím nahradil olomouckého biskupa Hynka z Lipé, který byl, vedle výše zmíněných šlechticů, jedním z garantů původní smlouvy o věnu z roku 1327.⁵²¹ Jan Volek byl ale i zároveň Korutancovým švagrem a strýcem Jana Jindřicha a královny Karla, který do Merána se souhlasem svého otce rovněž dorazil. Ostatně, nedořešená zůstávala i otázka nevyplaceného věna královny Anny.⁵²² Je otázkou, jestli toto svoje jedinečné postavení využil při vyjednávání. Je třeba si uvědomit, že příbuzenské vztahy představovaly ve středověku veličinu, se kterou bylo zapotřebí počítat, byť ne vždy byly zárukou vstřícného jednání.

V průběhu meránského jednání navázal Volek rovněž vztah s královcem Karlem, se kterým se pravděpodobně do té doby neměl možnost osobně setkat. Podobně se tak stalo i v případě dalších členů delegace.⁵²³ Celkové vyjednávání bylo nakonec úspěšné

⁵¹⁸ L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 252.

⁵¹⁹ L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 174. Srov. J. SPĚVÁČEK, *Meránské úmluvy*, s. 154.

⁵²⁰ J. SPĚVÁČEK, *Meránské úmluvy*, s. 157–165. Tito šlechtici navíc byli ručiteli původní dohody z roku 1327. Viz RBM III, č. 1393, s. 544–545.

⁵²¹ RBM III, č. 1393, s. 544–545.

⁵²² K. TELNAROVÁ, *Anna, královna česká*, s. 105.

⁵²³ J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 100.

a završily ho nové záruky z 6. října roku 1333.⁵²⁴ Kralevic se posléze i s doprovodem vydal do Čech, kde se, se svolením a s tichým souhlasem krále Jana, ujal faktické vlády země v hodnosti moravského markraběte.⁵²⁵

Na Moravu se rovněž o půl roku později přesunul i Jan Volek. Spolu s biskupskou mitrou získal i nového souseda v podobě Mikuláše II. Opavského. O případné spolupráci mezi oběma Přemyslovci před rokem 1334 nemáme žádné zprávy. Není ani jasné, jestli mezi nimi před tímto datem došlo k nějakému kontaktu. V průběhu prvního roku vlády Jana Lucemburského nacházíme Mikuláše II. ve skupině moravských šlechticů, jejichž hlavní aktivita spočívala v loupežných nájezdech a narušování zemského míru. O tom, jestli měl tento odboj i politický podtext, lze jen spekulovat.⁵²⁶ V každém případě, králi se podařilo buřiče záhy zpacifikovat.⁵²⁷ To vedlo ke změně Mikulášovy politické orientace, který posléze s králem spolupracoval a zřejmě mu také pomohl roku 1318 v boji proti vzbouřené šlechtě,⁵²⁸ v kontextu kterého dosáhl zisku udělení Opavska v léno jako vévodství. Je také možné, že krátce vykonával úřad nejvyššího komorníka.⁵²⁹ Jan Lucemburský navíc v opavském vévodovi získal oporu v oblasti Horního Slezska, které bylo důležité jak z důvodu dlouhodobé české expanze do Slezska, tak pro vztahy s Polskem, které byly dlouhodobě napjaté. Není bez náhody, že Opavsko hrálo zásadní roli roku 1327, kdy zde Jan Lucemburský přijal lení sliby čtyř hornoslezských knížat, a kdy také mohl využít sentiment na někdejší spolupráci hornoslezských knížat s Václavem II., kteří obdobným způsobem složili lení hold v rozmezí let 1289 a 1291.⁵³⁰

⁵²⁴ J. SPĚVÁČEK, *Meránské úmluvy*, s. 170, s. 172–174.

⁵²⁵ Ve starší literatuře se pracovalo s tezí, se kralevic Karel do Čech vyrazil bez svolení svého otce. Viz J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 97–102. Srov. L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 175–176.

⁵²⁶ J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 18–19; J. KONVIČNÁ, *Dynastické počátky*, s. 14–15.

⁵²⁷ CDM VI, č. 19, s. 383; RBM III, č. 83, s. 37; CDS XVI, č. 3298, s. 227.

⁵²⁸ Někteří autoři se spíše klaní k myšlence, že Mikuláš II. stál roku 1318 spíše na straně vzbouřenců. Např. Pavel KOUŘIL – Dalibor PRIX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno 2000, s. 465–466. Tento problém blíže rozebírá M. STARÝ, *Opavští Přemyslovci*, s. 32, pozn. 186.

⁵²⁹ Tuto skutečnost uvádí *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, in: FRB IV, s. 250; František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Dílo Františka Palackého. Svazek I. ed. Jaroslav CHARVÁT, Praha 1941, s. 341 ho jako nejvyššího komorníka vůbec nezmiňuje.

⁵³⁰ L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 308. Srov. K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 104 a 127.

Co se týče dvou sourozenců Mikuláše II., Václava a Jana, je možné konstatovat, že do lucemburské politiky prakticky nezasáhli. Václav žil stranou politického dění jako kanovník v Praze a v listinách ho nacházíme zcela ojediněle, většinou po boku svého staršího bratra. Naposledy v pramenech byl doložen roku 1367.⁵³¹ O druhém jmenovaném víme prakticky jen to, že zemřel někdy před rokem 1325.⁵³²

K vůbec prvnímu doloženému kontaktu mezi Mikulášem II. a Janem Volkem došlo v mezidobí tohoto sporu, konkrétně v květnu roku 1334, když byl, v té době novopečený, olomoucký biskup uveden jako svědek na listině, v níž opavský vévoda udělil patronátní právo ke kostelu sv. Martina v Krnově řádu německých rytířů.⁵³³ Od tohoto data můžeme již sledovat rozvíjející se spolupráci mezi oběma vnuky krále Přemysla. Bohužel, není možné určit, jaký vztah si mezi sebou oba Přemyslovci utvořili.

Znovu se Mikuláš II. ocitl na výsluní vysoké politiky, byť v negativní rovině, roku 1339, kdy se dostal do sporu s královskou mocí. Přesný důvod sporu není znám. Tradičně bývá dáván do kontextu sporu mezi Janem Lucemburským a jeho synem,⁵³⁴ nicméně jako pravděpodobnější důvod se dnes zdá nejasné vymezení Mikulášových vladařských kompetencí a práv českého krále jako lenního pána, a tedy hlavním bodem sváru ležel v oblasti berní.⁵³⁵ Celý spor se nakonec podařilo za přispění markraběte Karla, jak nás o tom kralevic sám informoval, urovnat na jednání v Olomouci.⁵³⁶ Cenou za tento spor bylo pro Mikuláše městečko Cukmantl, ves Heřměnice a Arnoltovice, hrad Edelštejn společně s přílehlými zlatými doly, které musel odevzdat králi,⁵³⁷ a které získal zpět až roku 1361.⁵³⁸ Jak, a zdali vůbec, se do celého sporu zapojil Jan Volek, není jasné, respektive Volkovo jméno se na listině z roku 1339 vůbec neobjevuje. Svoji věrnost

⁵³¹ CDS VI, č. 41, s. 9; M. STARÝ, *Opavští Přemyslovci*, s. 37.

⁵³² M. STARÝ, *Opavští Přemyslovci*, s. 38.

⁵³³ RBM IV, č. 49, s. 18; CDS IXXX, č. 5335, s. 13; CDM VII, č. 16, s. 12–13.

⁵³⁴ J. KONVIČNÁ, *Dynastické počátky*, s. 24–25; P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 470–471; J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 42.

⁵³⁵ Martin ČAPSKÝ, *Markrabě Jošt a opavští Přemyslovci mezi spojenectvím a rivalitou*, in: *Morava v časech markraběte Jošta*, Brno 2012, s. 115–117.

⁵³⁶ *Život císaře Karla IV.*, in: FRB III, s. 361.

⁵³⁷ CDM VII, č. 244, s. 177–178.

⁵³⁸ CDM IX, č. 256, s. 189.

koruně měl možnost Mikuláš projevit roku 1345, v souvislosti s vojenským vpádem polského krále Kazimíra III. Během tohoto tažení Mikuláš dokázal obranou města Žary,⁵³⁹ které získal díky ratibořskému dědictví, zpomalit postup polského krále, který byl následně donucen s králem Janem uzavřít příměří.⁵⁴⁰

Mikuláš II. nebyl příliš aktivním fundátorem. Snažil se ale upevnit své postavení na Opavsku i v nově získaném Ratibořsku a zároveň chtěl posílit legitimitu svého rodu, jako například vybudováním rodové nekropole v prostorách opavského kláštera sv. Ducha v Opavě.⁵⁴¹ S Janem Volkem v tomto směru spolupracoval v případě dominikánského konventu u sv. Václava. Přestože za založením této instituce stál již Mikuláš I., Volek považoval za opravdového fundátora spíše jeho syna.⁵⁴²

Další oblastí, ve které Jan Volek spolupracoval s Mikulášem II., bylo zahlazení problémů, které vyvstaly v souvislosti se sňatkem Mikulášovy dcery Markéty Opavské a markraběte Jana Jindřicha, ke kterému došlo na přelomu let 1349 a 1350.⁵⁴³ Problém tkvěl především v tom, že mladší bratr Karla IV. byl, stejně jako jeho nevěsta, pravnukem krále Přemysla Otakara II. V důsledku toho, byla na oba novomanžele uvalena klatba. Ve snaze vyřešit tento problém pověřil papež Kliment VI. 19. srpna roku 1351 Jana Volka, aby z nich klatbu sňal a stanovil podmínky, za kterých bude sňatek umožněn.⁵⁴⁴ Je třeba rovněž vzpomenout účast vnuků krále Přemysla na české královské korunovaci Karla IV. dne 1. září roku 1347, byť v obou případech byla jejich účast v zásadě garantována již jejich postavením v rámci mocenské struktury království.⁵⁴⁵

⁵³⁹ Dnes město Žory, ležící ve Slezském vojvodství.

⁵⁴⁰ L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 435–436; J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 49.

⁵⁴¹ Dalibor PRIX, *První opavští Přemyslovci jako zakladatelé*, in: *Slezský sborník = Acta Silesiaca* 111/2, Opava 2013, s. 185–190; Dalibor PRIX, *Kostel sv. Ducha kláštera minoritů*, in: *Od gotiky k renesanci: výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*, IV., Opava 1999, s. 48.

⁵⁴² RBM IV, č. 348, s. 139; CDM VII, č. 145, s. 99.

⁵⁴³ J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 166; Lenka NEMRAVOVÁ, *Moravský markrabě Jan Jindřich a jeho manželka Markéta Opavská*, bakalářská práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin vedoucí, Praha 2012, s. 25–29.

⁵⁴⁴ CDM VIII, č. 110, s. 77–78.

⁵⁴⁵ J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 335; Václav ŽŮREK, *Korunovace a český korunovační řád Karla IV.*, in: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 203–207; Martina JAMBOROVÁ (ed.), *Korunovační řád Karla IV.*, Dolní Břežany 2019, s. 85–125.

Po Volkově smrti zůstával Mikuláš jedním z čelních dvořanů Karla IV., který se k příbuzenství s ním aktivně hlásil, jak dokládá jeho oslovování v panovníkových listinách. Byl přítomen i na Karlově císařské korunovační jízdě v roce 1355. Zemřel na sklonku roku 1365, přičemž po sobě zanechal 9 potomků, kteří zajistili přežití dynastie Přemysla Oráče až na práh 16. století.⁵⁴⁶

Podíváme-li se na život Jana Volka v kontextu ostatních Přemyslovců, kteří se na české politické scéně objevili v průběhu první poloviny 14. století, můžeme konstatovat několik obecně platných skutečností. Předně, po většinu sledovaného období zůstával Jan Volek v pozadí a příliš do celkového chodu rodiny nezasahoval, což bylo z části způsobeno jeho problematickým původem, z části nemožností přímo zasahovat do vysoké politiky, tak jak to mohla činit jeho sestra Eliška Přemyslovna. Jana Volka především spatřujeme jako vykonavatele Eliščiných ambicí v oblasti zachování přemyslovské tradice, jako například při snaze kanonizovat Anežku Přemyslovnu. Po Eliščině smrti se, především díky zisku olomouckého biskupského úřadu, dostal mezi přední politické činitele v zemi. Bohužel, zde se nám poněkud nedostává pramenů, takže u mnoha projektů, které s Přemyslovci přímo souviseli, jako například při zisku Ratibořska Mikulášem II. Opavským nebo při zařízení sňatku Jana Jindřicha s Markétou Opavskou, můžeme Volkovu úlohu jen odhadovat. Stěžejním v tomto smyslu tedy zůstává založení kláštera v Pustiměři.

⁵⁴⁶ M. STARÝ, *Opavští Přemyslovci*, s. 34.

Závěr

V předložené diplomové práci jsem se pokusil nastínit osudy Jana Volka, posledního žijícího syna krále z rodu Přemyslovců v období, kdy vykonával úřad olomouckého biskupa, tedy mezi lety 1334 a 1351. Snažil jsem se zaměřit především na rozklíčování, objasnění a upřesnění významu jeho působení v této funkci, a to jak v prostoru vlastní Moravy, tak ve službách diplomacie v zahraničí. Zároveň jsem si všiml, jakým způsobem pracoval s kulturními a reprezentačními prvky, a to především na příkladu jím založeného benediktinského kláštera v Pustiměři. Neopomenul jsem však ani biskupské hrady ani jím objednané umělecké předměty. V neposlední řadě jsem Jana Volka zasadil do kontextu ostatních Přemyslovců, kteří působili v první polovině 14. století.

Tento Přemyslovec, jak jsem se pokusil doložit, představuje významný dílek do skládačky období vlády Jana Lucemburského a Karla IV. Přestože je období jeho episkopátu častokrát opomíjeno, je třeba vnímat jeho celkový význam. Jan Volek zřejmě nepředstavoval archetyp biskupa reformátora. Za jeho působení nedošlo z jeho strany k významným úpravám fungování vlastního olomouckého biskupství. Zásadní změny však přicházely zvenčí a Volek na ně musel reagovat. V tomto směru je třeba jeho přínos ocenit nejvíce. Jako příslušník kdysi vládnoucího rodu byl schopen dohlédnout, jaký význam představovalo zřízení nezávislé české církevní provincie. Proto také nekladl překážky při založení zřízení litomyšlského biskupství, které s povýšením pražského biskupství na arcibiskupství souviselo, přestože tímto aktem došlo k umenšení jeho vlastní diecéze. Zároveň byl ale silnou osobností, která se o svěřený úřad svědomitě starala. Můžeme to doložit jak na příkladu hospodářské politiky, tak na reprezentačních aktivitách. Zároveň je třeba v souvislosti s Janem Volkem pozitivně ocenit, že dokázal přispět k udržení klidu, který byl zásadní pro úspěšné naplňování politických cílů jak Jana Lucemburského, tak Karla IV.

Významným faktorem v činnosti Jana Volka byl i jeho původ, který mu často pomáhal otevírat zavřené dveře, a díky kterému si patrně snadněji dokázal vybudovat korektní vztahy jak s Janem Lucemburským, tak s kralevicem Karlem, se kterým se

nejednou ve svých aktivitách vzájemně podpořili. Ve srovnání se svým známějším „kolegou“ působil Jan Volek mnohem více odměřeně. Zatímco Arnošt z Pardubic zažil poměrně prudký kariérní vzestup, který navíc podpořilo jeho vysokoškolské vzdělání, představoval Jan Volek spíše ještě archetyp biskupa přemyslovského věku.

Mnohem aktivnější byl Jan Volek na poli diplomacie, kdy jeho jméno můžeme najít na mnoha dokumentech, které provázely významná diplomatické jednání v první polovině 14. století, jako například kongres v uherském Visegrádu roku 1335. Přestože mnohdy nedokážeme určit přesné Volkovo angažmá, už jeho osobní přítomnost dokládala váhu jeho osobnosti. Patrné to může být zvláště na příkladě jednání o dědictví po Lešku Ratibořském, které dopadlo ve prospěch Volkova příbuzného, Mikuláše II. Opavského. Zajímavé je i Volkovo napojení na řád německých rytířů, se kterým nejednou jednal, byť přesné kořeny tohoto „vztahu“ jsou nejasné.

Kromě značeného vytížení v oblasti diplomacie zaměstnávala Jana Volka starost o jím založený klášter v Pustiměři. Svým způsobem šlo o velmi neobvyklou fundaci. S ohledem na to, že se jednalo o vůbec první klášter benediktinek na Moravě, si nelze nevšimnout podobnosti, jakou klášter sdílel s pražským svatojiřským klášterem, ze kterého rovněž pocházely první řádové sestry i abatyše, jež byla navíc Volkovou příbuznou. Klášteru jako takovému se dostávalo ze strany biskupa zvláštní péče i z toho důvodu, že představoval jakési symbolické vyrovnání se s odkazem Elišky Přemyslovny, se kterou měl Volek zřejmě velmi blízký vztah. Zároveň důrazem na anenskou zbožnost při založení kláštera navazoval na trendy, které byly patrné již na dvoře posledních Přemyslovců. Okolí Pustiměře ovšem bylo Volkovi zřejmě blízké i po čistě osobní stránce, neboť nedaleko nově založeného kláštera začal v Melicích stavět nový luxusní biskupský hrad, jehož dokončení se však již nedočkal. Zasadil se rovněž o stavební úpravy některých významných kostelů v Olomouci i Kroměříži. S Volkem rovněž spojujeme některé umělecky cenné zlatnické předměty.

V kontextu Přemyslovců aktivních ve 14. století se Jan Volek jeví jako postava, která působila spíše v zákulisí. Jeho vliv byl však neméně významný. Jako vykonavatel ambicí Elišky Přemyslovny a ochránce přemyslovských tradic, usiloval například o kanonizaci Anežky České, a zastával v této roli jedinečné postavení. Ostatně, jako

poslední žijící příslušník královské linie Přemyslovců prožil aktivně značně turbulentní období v dějinných českého království mezi lety 1310 a 1351. Zároveň na Volkovi, i na dalších sledovaných osobách, je jasně patrné, jak výrazně rod Přemyslovců promlouval do dějin českého, respektive středoevropského, 14. století.

I přes veškeré úsilí se tato práce nedokázala dotknout všech dimenzí života Jana Volka. Existuje mnoho témat, která by zasloužila další výzkum. V první řadě je to zasazení Volkovy vnitrodiecézní politiky do širších dějin celého olomouckého biskupství. Dále pak je to zpracování jeho možného, respektive předpokládaného, napojení na řád německých rytířů. Předně však, jak se domnívám, by bylo dobré se zaměřit na hlubší zhodnocení významu Přemyslovců pro 14. století. Příběh Jana Volka názorně dokazuje, jak rod Přemysla Oráče zasahoval do české historie ještě dlouho po vraždě Václava III. Ostatně, s osobou Valentina Hrbatého tento rod z českých, respektive slezských, dějin definitivně odchází až na počátku 16. století.

Jedním z hlavních cílů této diplomové práce bylo poukázat na význam osobnosti Jana Volka a dokázat, že je neopomenutelnou postavou českých dějin, která si zaslouží širší pozornost odborné i laické veřejnosti. Doufám a věřím, že jsem touto prací k naplnění tohoto nelehkého cíle alespoň částečně přispěl a inspiroval směr případného dalšího výzkumu.

Seznam zkratek

- CDB I – Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I.
CDB IV/1 - Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae IV/1.
CDB V/1 - Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1.
CDM II – Codex diplomaticus Moraviae II.
CDM IX – Codex diplomaticus Moraviae IX.
CDM V – Codex diplomaticus Moraviae V.
CDM VI – Codex diplomaticus Moraviae VI.
CDM VII – Codex diplomaticus Moraviae VII.
CDM VIII – Codex diplomaticus Moraviae VIII.
CDS XVI – Codex diplomaticus Silesiae. Bd. 16.
CDS IXXX – Codex diplomaticus Silesiae. Bd. 29.
CIM II – Codex iuris municipalis regni Bohemiae II.
FRB III – Fontes rerum Bohemicarum III.
FRB IV – Fontes rerum Bohemicarum IV.
FRB V – Fontes rerum Bohemicarum V.
MBV I – Acta Clementis VI: pontificis romani, 1342–1352.
MBV prod. - Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia tomus prodromus.
Acta pontificum Romanorum Clementis V., Johannis XXII. et Benedicti XII.
MGH – Monumenta germaniae historica
RBM II – Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II.
RBM III – Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III.
SRP II – Scriptores rerum Prussicarum II.
ČČH – Český časopis historický
ČsČH – Československý časopis historický
MHB – Mediaevalia Historica Bohemica
HOP – Historie – Otázky – Problémy

Seznam pramenů a literatury

Prameny a edice

Marie BLÁHOVÁ – Jakub PAVEL – Jana ZACHOVÁ (edd.), *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987.

Antonín BOČEK – Josef CHYTIL (edd.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. Tomus V, 1294–1306, Brno 1850.

Antonín BOČEK (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. Tomus secundus. Ab annis 1200–1240, Olomouc 1839.

Vincenc BRANDL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens im Auftrage des mährischen Landes-Ausschusses*. Neunter Band, vom Jahre 1356–1366, Brno 1875.

Vincenc BRANDL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens*. Achter Band, Vom Jahre 1350–1355, Brno 1874.

Vincenc BRANDL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens*. Siebenten Bandes, (1334–1349), Brno 1864.

Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *Codex iuris municipalis regni Bohemiae II, privilegia královských měst venkovských z let 1225–1419*, Praha 1895.

Josef EMLER (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Pars III, 1311–1333, Praha 1890.

Josef EMLER (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Pars IV, 1333–1346, Praha 1892.

Josef EMLER (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Pars II, 1253–1310, Praha 1882.

Kosmův letopis český, edd. Josef EMLER – Václav Vladivoj Tomek, in: *Fontes rerum Bohemicarum*, Tom. II. = *Prameny dějin českých*. Svazek II, Praha 1874.

Kronika Beneše Krabice z Veitmile, ed. Josef EMLER, in: *Fontes rerum Bohemicarum*, Tom. IV. = *Prameny dějin českých*. Svazek IV, Praha 1884.

Kronika Františka Pražského, ed. Josef EMLER, in: *Fontes rerum Bohemicarum*, Tom. IV. = *Prameny dějin českých*. Svazek IV, Praha 1884.

Kronika Přibíka Pulkavy z Radenína, edd. Josef EMLER – Jan Gebauer, in: *Fontes rerum Bohemicarum*, Tom. V. = *Prameny dějin českých*. Svazek V, Praha 1893.

Petra Žitavského kronika Zbraslavská, ed. Josef EMLER, in: *Fontes rerum Bohemicarum*, Tom. IV. = *Prameny dějin českých*. Svazek IV, Praha 1884.

Život císaře Karla IV, ed. Josef EMLER, in: *Fontes rerum Bohemicarum*, Tom. III. = *Prameny dějin českých*. Svazek III, Praha 1882.

Julius FICKER (ed.), *Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens*. Vierter band, Innsbruck 1874.

Chronicon Dubnicense, ed. Mátyás Flórián, in: *Historiae Hungaricae fontes domestici III, Quinque-Ecclesiis* 1884.

- Gustav FRIEDRICH (ed.), *Codex Diplomaticus et Epistolaris Regni Bohemiae*. Tomus I, inde ab a. DCCCXV. usque ad a. MCXCVII, Praha 1904.
- Gustav FRIEDRICH (ed.), *Codex Diplomaticus et Epistolaris Regni Bohemiae*, Tomus II, inde ab a. MCXCVIII ad a. MCCXXX, Praha 1912.
- Colmar GRÜNHAGEN – Konrad WUTKE (edd.), *Codex diplomaticus Silesiae*. Bd. 16, Regesten zur Schlesischen Geschichte: 1301–1315, Wrocław 1892.
- Jan Florián HAMMERSCHMIDT (ed.), *Gloria et Majestas Sacro-Sanctae, Regiae, Exemptae ... Wissehradensis Ecclesiae SS. Apostolorum Petri, et Pauli: proposita, conscripta, in lucem publicam exposita*, Praha 1700.
- Pii II Commentarii rerum memorabilium que temporibus suis contigerunt, I.*, ed. Adriano von HECK, Città del Vaticano 1984.
- František HEŘMANSKÝ (ed.), *Kronika Zbraslavská*, překlad, Praha 1952.
- Die Chronik Wigands von Marburg. Originalfragmente*, ed. Theodor HIRSCH, in: *Scriptores rerum Prussicarum II*, Leipzig 1863.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ (ed.), *Acta pontificum Romanorum: Clementis V. 1305–1314, Johannis XXII. 1316–1334, Benedicti XII 1335–1342*, Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia tomus prodromus, Praha 2003.
- Petr CHLUMECKÝ – Josef CHYTIL – Karel DEMUTH – Adolf WOLFSKRON (edd.), *Moravské zemské desky (Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren). I. sv. řady olomoucké 1348–1466*, Brno 1856.
- Petr CHLUMECKÝ – Josef CHYTIL – Karl DEMUTH – Adolf WOLFSKRON (edd.), *Moravské zemské desky (Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren). I. sv. řady brněnské 1348–1466*, Brno 1856.
- Petr Jiří CHLUMECKÝ – Josef CHYTIL (edd.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae: Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens*. Sechster Band., Vom Jahre 1307–1333, Brno 1854.
- Theodor JACOBI (ed.), *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae. Briefe des Königs Johann von Böhmen, seiner Verwandten und anderer Zeitgenossen, nebst Auszügen aus Urkunden desselben Königs, als einer Ergänzung zu Friedrich Boehmer's Regesten*, Berlin 1841.
- Bartoloměj Paprocký z HLOHOL, *Zrcadlo slavného markrabství moravského*, edd. Vladimír KEJLA – Karel MÜLLER, Ostrava 1993.
- Ladislav KLICMAN (ed.), *Acta Clementis VI: pontificis romani, 1342–1352*, Praha 1903.
- Franz KOPETZKY (ed.), *Regesten zur Geschichte des Herzogthums Troppau (1061–1464)*, Wien 1871.
- Johann LOSERTH (ed.), *Das Granum catalogi praesulum Moraviae: nach der Handschriften des Olmützer Domcapitelarchivs*, Wien 1892.
- Ottokars Österreichische Reimchronik. Teil 2*, ed. Joseph SEEMÜLLER, in: *Monumenta Germaniae Historica. Deutsche Chroniken 5,2*. Hannover 1890.
- Johannis abbatis Victoriensis Liber certrarum*, ed. Fedorus SCHNEIDER, in: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi 36,1*, Hannover – Leipzig 1909.
- Caspar SCHÜTZ, *Historia rerum Prussicarum*, Lipsko 1599.

Kronika uhorských kráľov zvaná Dubnická: historické rozprávanie neznámeho autora o minulosti Uhorského kráľovstva od výbojov Hunov do Európy až po sobáš Mateja Korvína s Beatricou, ed. Július SOPKO, Budmerice 2004.

Vladimír SPÁČIL – Adolf JANKOVSKÝ (edd.), *Nejstarší městská kniha olomoucká (Liber actuum notabilium) z let 1343–1420*, Olomouc 1982.

Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ (edd.), *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae*. Tomi IV, fasciculus primus, Inde ab a. MCCXLI usque ad a. MCCLIII, Praha 1962.

Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ (edd.), *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae*. Tomi V, fasciculus primus, Inde ab a. MCCLIII usque ad a. MCCLXVI, Praha 1974.

Martini Continuatio Brabantia, ed. Georg WAITZ, in: Monumenta Germaniae Historica. Scriptores 24, Hannover 1879.

Konrad WUTKE – Erich RANDT – Hans BELLÉE (edd.), *Codex Diplomaticus Silesiae*. Bd. 29, Regesten zur schlesischen Geschichte: 1334–1337, Wrocław 1923.

Ignacy ZAKRZEWSKI (ed.), *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*. Tom II. 1288–1349, Poznań 1878.

Literatura

Emil ANDĚL, *Kronika rodu Andělů z Ronovce*, Praha 2008.

Robert ANTONÍN a kol., *Čtvrtý lateránský koncil a české země ve 13. a 14. století*, Praha 2020.

Robert ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a souboj o český trůn v letech 1306–1308*, in: Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008. Historická tradice města. Od chrámu ke katedrále. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 15. a 16. října 2008 v Hradci Králové, Ústí nad Orlicí 2009, s. 17–31.

Robert ANTONÍN, *Könige und königliche Macht in der Königsaal Chronik*, in: Chronicon Aulae regiae – Die Königsaal Chronik. Eine Bestandsaufnahme Forschungen zu Geschichte und Kultur der böhmischen Länder, Mnichov 2013, s. 123–144.

Jaroslav BAKALA, *K lenním listinám Bruna ze Schaumburka*, in: Folia diplomatica: studijní příručka 2/7–8, Brno 1953–1954, s. 229–247.

Jaroslav BAKALA, *Problematická integrace Opavska s Ratibořskem ve světle listin Jana Lucemburského*, in: Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka: sborník příspěvků, Brno 2000, s. 69–77.

Stanislav BÁRTA, *Bruno von Schaumburg: Olmützer Bischof, Kolonisateur und Staatsman*, in: Die mittelalterliche Kolonisation: vergleichende Untersuchungen: studentische Arbeiten aus dem internationalen Seminar, veranstaltet in Prag, vom 7. bis 11. März 2005, Praha 2009, s. 101–109.

Stanislav BÁRTA, *Bruno ze Schaumburka a jeho role v politice Přemysla Otakara II.*, in: Pocta králi. K 730. výročí smrti českého krále, rakouského vévody a moravského markraběte Přemysla Otakara II., Brno – Znojmo 2010, s. 73–79.

Růžena BAŤKOVÁ a kol., *Umělecké památky Prahy: Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha I)*, Praha 1998.

Otakar BAUER, *Poznámky k mírovým smlouvám československým z roku 1335*, in: Sborník prací věnovaných prof. dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám 1871–1931, Praha 1931, s. 9–22.

- Gisela BEINHOFF, *Die Italiener am Hof Kaiser Sigismunds (1410–1437)*, Frankfurt am Main 1995.
- Klára BENEŠOVSKÁ, *Eliška Přemyslovna a Vyšehrad*, in: *Umění* 39/3, Praha 1991, s. 214–222.
- Lenka BOBKOVÁ, *7. 4. 1348 – ustavení Koruny království českého: český stát Karla IV.*, Praha 2006.
- Lenka BOBKOVÁ, *Die Verhandlungen in Trentschin und Visegrád zwischen Böhmen, Polen, Deutschen Orden und Ungarn im Jahre 1335*, in: *Akteure mittelalterlicher Außenpolitik. Das Beispiel Ostmitteleuropas* edd. Norbert KERSKEN – Stephan FLEMMIG, Marburg 2017, s. 93–112.
- Lenka BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský: otec slavného syna*, Praha 2018.
- Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 4/a., 1310–1402*, Praha 2003.
- Pavel BOLINA, *Pustiměř – průsečík několika problémů moravské historie*, in: *Sborník Společnosti přátel starožitností*, Praha 1996, s. 91–98.
- Tomáš BOROVSÝ, *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*, Brno 2005.
- Tomáš BOROVSÝ, *Markrabě Karel a moravské kláštery*, in: *Ve stopách sv. Benedikta. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané ve dnech 24. – 25. května 2001 v Třebíči*, Brno 2002.
- Milan BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000.
- Neithard BULST, *Illegitime Kinder – viele oder wenige? Quantitative Aspekte der Illegitimität im spätmittelalterlichen Europa*, in: *Illegitimität im Spätmittelalter*, München 1994, s. 21–40.
- Jacob Christoph BURCKHARDT, *Kultura renesance v Itálii*, Praha 2013.
- Martin ČAPSKÝ, *Markrabě Jošt a opavští Přemyslovci mezi spojenectvím a rivalitou*, in: *Morava v časech markraběte Jošta*, Brno 2012, s. 111–122.
- Zdirad J. K. ČECH – Lukáš LIPENSKÝ, *Legenda svaté Anežky: candor lucis eterne*, Černošice 2019.
- Jaromír ČELAKOVSKÝ, *Úřad podkomořský v Čechách: Příspěvek k dějinám stavu městského v zemích českých*, Praha 1881.
- Miloslav ČERMÁK, *Karel IV. a Olomouc*, in: *Střední Morava: vlastivědná revue* 22/41, Olomouc 2016, s. 72–75.
- Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002.
- Dana DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ – Martin HOLÝ – Tomáš STERNECK (edd.), *Děti a dětství: od středověku na práh osvícenství*, Praha 2019.
- Dana DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, *Manželství ve středověku*, in: *Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 163–172.
- Dana DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, České Budějovice 2011.
- Dana DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, *Petr z Aspeltu mezi Přemyslovci a Lucemburky*, in: *Ve znamení zemí Koruny české: sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSC.*, Praha 2006, s. 27–34.
- Klaus von EICKELS, *Der Bruder als Freund und Gefährte. Fraternitas als Konzept personaler Bindung im Mittelalter*, in: *Die Familie in der Gesellschaft des Mittelalters*, ed. Jan Thorbecke VERLAG, Ostfildern 2009, s. 195–222.

František EKERT, *Posvátná místa král. hl. města Prahy: Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého*, Praha 1883.

Petr ELBEL, *Dějiny neúspěchu aneb úsilí Přemyslovců o zřízení arcibiskupství v českých zemích*, in: *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku: mocenské souvislosti a paralely*, Brno 2010, s. 238–306.

Petr ELBEL, *Oficialát v olomoucké diecézi ve středověku (po počátku v 50. letech 13. století do 50. let 15. století)*, in: *Sacri canones servandi sunt : ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV: kolektivní monografie = collective treatise*, Praha 2008, s. 324–342.

Jiří FIALA, *Chrám, kostel, svatyně a kaple v Olomouci*, Olomouc 2008.

Zdeněk FIALA a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I. Jižní Morava*, Praha 1981.

Zdeněk FIALA a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. Severní Morava*, Praha 1983.

Dušan FOLTÝN a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005.

Jaroslav GOLL, *Čechy a Prusy ve středověku*, Praha 1897.

Hana HANZLÍČKOVÁ, *"...žena zrozená z královské krve ode mne požaduje dílo sestavené z citátů Písma, aby mohla studovat..." Abatyše Kunhuta, Kolda z Koldic a tzv. Pasionál abatyše Kunhuty*, in: *Studie o rukopisech = Studien über Handschriften = Etudes codicologiques 48/1*, Praha 2018, s. 3–21.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Alžběta, dcera Václava III.*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica 8*, 2001, s. 43–50.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic: arcibiskup, zakladatel, rádce*, Praha 2008.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Benediktini v českých zemích ve středověku*, in: *Břevnov v českých dějinách: sborník z konference pořádané ve dnech 14. a 15. září 1993 Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy u příležitosti milénia břevnovského kláštera*, Praha 1997, s. 7–24.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic (1301–1343)*, Praha 1991.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství a české země*, Praha 2013.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Statuta vyšehradské kapituly z roku 1317*, in: *Královský Vyšehrad 4.: sborník příspěvků ze semináře 940 let Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*, ed. Bořivoj NECHVÁTAL, Praha 2012, s. 134–165.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské proboštství a české kancléřství v první polovině 14. století*, in: *Královský Vyšehrad 2.: sborník příspěvků ke křesťanskému miléniumu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla*, ed. Bořivoj NECHVÁTAL, Kostelní Vydří 2001, s. 126–127.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Závěť Elišky Přemyslovny*, in: *Královský Vyšehrad 3.: sborník příspěvků ze semináře Vyšehrad a Přemyslovci*, ed. Bořivoj NECHVÁTAL, Kostelní Vydří 2007, s. 128–143.

Ivo HLOBIL – Daniela RYWIKOVÁ, *Jan Lucemburský: kultura, umění a zbožnost na Moravě a ve Slezsku v době vlády prvního Lucemburka*, Ostrava 2012.

Ivo HLOBIL, *Nový příspěvek k dějinám moravské gotické architektury*, in: *Vlastivědný věstník moravský 31/3*, Brno 1979.

- Ivo HLOBIL, *Poslední Přemyslovci a počátky kultu sv. Anny v Českých zemích. Nejstarší příklady ikonografie sv. Anny Samětretí*, in: Časopis Národního muzea v Praze. Řada historická 152/1–2, Praha 1983, s. 27–34.
- Ivo HLOBIL, *Přemyslovec Jan Volek (zemřel 1351): rodopisné, heraldické a sfragistické otázky*, in: Umění 35/6, 1987, s. 478–482.
- Ivo HLOBIL, *"Šostýnská Venuše" – moralizující soška z majetku olomouckého biskupa Jana Volka († 1351)?*, in: Ars videndi: professori Jaromír Homolka ad honorem, Praha – České Budějovice 2006, s. 195–204.
- Ivo HLOBIL – Pavel MICHNA – Milan TOGNER – Prokop PAUL, *Olomouc*, Praha 1984.
- Jörg Konrad HOENSCH, *Lucemburkové: pozdně středověká dynastie celoevropského významu 1308–1437*, Praha 2003.
- Záboj HORÁK – Rajmund Jiří TRETERA, *Slovník církevního práva*, Praha 2011.
- Ladislav HOSÁK – Rudolf ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku. Sv. 1. A–L*, Praha 1970.
- Ladislav HOSÁK – Rudolf ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku. Sv. 2. M–Ž*, Praha 1980.
- Libuše HRABOVÁ, *K problému německé kolonizace ve střední Evropě*, in: Sborník historický 9, Praha 1962, s. 67–94.
- Jana HRBÁČOVÁ – Josef BLÁHA, *Jindřich Zdík (1126–1150): olomoucký biskup uprostřed Evropy*, Olomouc 2009
- Judith J. HURWICH, *Bastards in the German Nobility in the Fifteenth and Early Sixteenth Centuries: Evidence of the Zimmerische Chronik*, in: The Sixteenth Century Journal 34/3, Chicago 2003, s. 701–727.
- Rudolf CHADRABA, *Dějiny českého výtvarného umění. I/1-2, Od počátku do konce středověku*, Praha 1984.
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Petr Žitavský a mýtus poslední Přemyslovny*, in: Historie – Otázky – Problémy 3/2, Praha 2011, s. 41–53.
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Václav II.: král český a polský*, Praha 2007.
- Martina JAMBOŘOVÁ (ed.), *Korunovační řád Karla IV.*, Dolní Břežany 2019.
- Libor JAN – Rudolf PROCHÁZKA – Bohumil SAMEK, *Sedm set let brněnské kapituly*, Brno 1996.
- Jan JANÁK – Miroslava JAKEŠOVÁ – Jan MUSÍLEK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989.
- Dalibor JANIŠ, *"Marchionatum Moravie in feudum donamus": Morava v lenních vztazích ve 13. a 14. století*, in: Ad vitam et honorem: profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, Brno 2003, s. 273–289.
- Dalibor JANIŠ, *Ke skladbě dvora olomouckých biskupů ve 13. století*, in: Dvory a rezidence ve středověku. II, Skladba a kultura dvorské společnosti, Praha 2008, s. 347–362.
- Dalibor JANIŠ, *Lenní systém olomouckého biskupství za episkopátu Dětricha z Hradce (1281–1302). K problematice lenních a lokačních listin*, in: Časopis Matice moravské 116/2, Brno 1997, s. 325–346.
- Kazimierz JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich. T. 2, Piastowie świdniccy, ziębiccy, głogowscy, zagańscy i oleśniccy*, Wrocław 1975.

Jaroslav KADLEC, *Bischof Tobias und die Prager Diözese während seiner Regierungszeit (1278–1296)*, in: Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg 6, Regensburg 1972, s. 119–172.

David KALHOUS – Petr KOPAL – Irena MORAVCOVÁ – Luboš POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu*, in: Přemyslovci. Budování českého státu, edd. Petr SOMMER – Dušan TŘEŠTÍK – Josef ŽEMLIČKA, Praha 2009, s. 541–573.

David KALHOUS, *Granum catalogi praesulum Moraviae jako pramen k dějinám Moravy v 10. století?*, in: Mediaevalia Historica Bohemica 11, Praha 2007, s. 23–38.

Julius KIRSHNER – Anthony MOLHO, *The Dowry Fund and the Marriage Market in Early Quattrocento Florence*, in: Journal of Modern History 50/3, Chicago 1978, s. 403–438.

David KIRT, *Peter von Aspelt (1240/45–1320) – Ein spätmittelalterlicher Kirchenfürst zwischen Luxemburg, Böhmen und dem Reich*, Luxembourg 2013.

Ladislav KLICMAN, *Mikuláš z Brna, pozdější biskup Tridentický a Mikuláš Luckův z Brna jsou osoby od sebe rozdílné: a oba byli kancléři Karla IV.*, in: Český časopis historický 5/4, Praha 1899, s. 251–255.

Lucie KODIŠOVÁ, *Materiály ke zlatnictví na dvoře Karla IV.: zlatnické práce v zahraničí*, dizertační práce, Ústav dějin křesťanského umění, Katolická teologická fakulta Univerzity Karlova, Praha 2019.

Ferdinand KOGLER, *Die Legitimatío Per Rescriptum Von Justinian Bis Zum Tode Karls IV.*, Weimar 1904.

Martin KOLÁŘ – August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika. Část 2*, Praha 1925.

Kolektiv, *Pustiměř v proměnách času*, Brno 2011.

Lubomír Jan KONEČNÝ, *Výsledky stavebně-historického a archeologického průzkumu rotundy sv. Pantaleona v Pustiměři 1977–78*, in: Archaeologia historica: sborník příspěvků přednesených na XVII. celostátní konferenci k problematice historické archeologie s hlavním zaměřením na památky středověké architektury ve světle archeologických výzkumů, Olomouc 30. září–4. října 1985, Brno 1986, s. 329–358.

Jana KONVIČNÁ, *Dynastické počátky opavských Přemyslovců a jejich vazby na politiku českých králů*, in: Paginae historiae: sborník Státního ústředního archivu v Praze 4, Sv. 4, Praha 1996, s. 5–38.

Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna: královna česká 1292–1330*, Praha 2008.

Michaela KOSAŘOVÁ, *Založení kláštera v Pustiměři*, bakalářská práce, Historický ústav, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2011.

Simona KOTLÁROVÁ, *Bavorové erbu střely*, České Budějovice 2004.

Jan KOTOUS, *K historickoprávnímu vývoji postavení vyšehradské kolegiální kapituly*, in: Královský Vyšehrad 4.: sborník příspěvků ze semináře 940 let Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, ed. Bořivoj NECHVÁTAL, Praha 2012, s. 28–48.

Pavel KOUŘIL – Dalibor PRIX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno 2000.

Pavel KRAFL, *Církevní právo ve středověké olomoucké diecézi*, in: Średniowiecze polskie i powszechne, Katowice 1999, s. 118–133.

Pavel KRAFL, *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku, 2., dopl. vyd.*, Praha 2014.

Petr KUBÍN, *Anežka a Eliška Přemyslovny. Pokus o svatořečení v královské rodině*, in: *Ve znamení zemí Koruny české: sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.*, Praha 2006, s. 186–197.

Thomas KUEHN, *Illegitimacy in Renaissance Florence*, Ann Arbor 2002.

Jiří KUTHAN – Aleš MUDRA (edd.), *Splendor et Gloria Regni Bohemiae: umělecké dílo jako projev vladařské reprezentace a symbol státní identity*, Praha 2008.

Jiří KUTHAN, *Královna Alžběta Rejčka († 1335)*, in: *Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008. Historická tradice města. Od chrámu ke katedrále. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 15. a 16. října 2008 v Hradci Králové, Ústí nad Orlicí 2009*, s. 113–128.

Peter LANDAU, *Das Weihehindernis der Illegitimität in der Geschichte des kanonischen Rechts*, in: *Illegitimität im Spätmittelalter*, München 1994, s. 41–54.

Karel Boromejský MÁDL, *O nálezu na Bojišti a jiných pracích zlatnických*, in: *Památky archeologické a místopisné 14/11*, Praha 1889, s. 547–558.

Běla MARANI-MORAVOVÁ, *Peter von Zittau: Abt, Diplomat und Chronist der Luxemburger*, Ostfildern 2019.

Karel MARÁZ, *Václav III. (1289–1306). Poslední Přemyslovec na českém trůně*, České Budějovice 2007.

Václav MEDEK, *Osudy moravské církve do konce 14. věku. Dějiny olomoucké arcidiecéze. 1. díl*, Praha 1971.

Franz MELTZER, *Die Ostraumpolitik König Johanss von Böhmen: Ein Beitrag zur Ostraumfrage im 14. Jahrhundert*, Jena 1940.

Edita Miriam MENDELOVÁ, *Kolda z Koldic a abatyše Kunhuta*, in: *Teologické texty 9/6*, Praha 1998, 198–201

Zdeněk MĚŘÍNSKÝ, *Církevní instituce na Moravě a jejich úloha ve vývoji hospodářství a osídlení od 10. století do předhusitského období*, in: *Archaeologia historica 10. Sborník příspěvků přednesených na XVI. celostátní konferenci k problematice historické archeologie s hlavním zaměřením na "Hospodárske dejiny na území Československa v stredoveku na základe výsledkov archeologického bádania a interdisciplinárnych expertíz"*, Nitra 8.–12. října 1984, Brno 1985, s. 375–393.

Klára MEZIHORÁKOVÁ, *Architektura kostela dominikánek sv. Kateřiny v Olomouci*, in: *Pro arte: sborník k počtě Ivo Hlobila*, Praha 2002, s. 73–84.

Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava: 1310–1423*, Praha 1999.

Norbert MIKA, *Przejęcie księstwa raciborskiego przez władcę opawskiego Mikołaja II.*, in: *Opava: sborník k dějinám města 2*, Kravaře 2000, s. 11–13.

David MIKEŠ, *Přemyslovští levobočci*, diplomová práce, Katedra dějin a didaktiky dějepisu, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2021.

Renáta MODRÁKOVÁ, *Přemyslovský kult v rukopisech Kunhuty, abatyše svatojiřského kláštera*, in: *Panovnická reprezentace v písemné kultuře ve středověku: sborník prací k životnímu jubileu profesora Ivana Hlaváčka*, Praha 2021, s. 40–50.

Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000.

Bořivoj NECHVÁTAL, *Vyšehrad*, Praha 1976.

Vladimír NEKUDA, *Vyškovsko*, Brno 1965.

Lenka NEMRAVOVÁ, *Moravský markrabě Jan Jindřich a jeho manželka Markéta Opavská*, bakalářská práce, Ústav českých dějin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2012.

Zdeněk R. NEŠPOR – Jan HORSKÝ, *Historická antropologie? Metodické problémy a paradoxy na pomezí dějepiscetví, sociologie a sociální antropologie*, in: Kuděj: časopis pro kulturní dějiny 6, Dolní Břežany 2004, s. 61–81.

Václav NOVOTNÝ, *České dějiny: (1253–1271), Dílu I. část 4: Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara*, Praha 1937.

Karel OTAVSKÝ, *Relikviářová statueta Bolesného Krista s nástroji a symboly jeho umučení*, in: Karel IV., Císař z Boží milosti: Kultura a umění za vlády Lucemburků 1310–1437, ed. Jiří FAJT, Praha 2006, s. 152–153.

František PALACKÝ, *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě. Díl 2. od roku 1253 až do roku 1403*. Jubilejní 5. vyd., edd. Josef KALOUSEK – Bohuš RIEGER, Praha 1898.

František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Dílo Františka Palackého. Svazek I. ed. Jaroslav CHARVÁT, Praha 1941, s. 321–417.

Viktor PALIVEC – Václav ELZNIC, *Latinsko-český slovník genealogický*, Praha 1976.

David PAPAJÍK, *Páni z Holštejna. Významný, ale zapomenutý panský rod*, České Budějovice 2007.

David PAPAJÍK, *Švábenicové. Velcí kolonizátoři a jejich následovníci*, Praha 2009.

František Václav PEŘINKA, *Dějiny města Kroměříže, Díl 1: Obsahující dobu po rok 1620*, Kroměříž 1913.

František Václav PEŘINKA, *Zrušení kláštera panen benediktinek v Pustiměři*, in: Sborník historického kroužku 6/4, 1905, s. 34–40, 102–109, 246–249.

František Václav PEŘINKA, *Zrušení kláštera panen benediktinek v Pustiměři (Dokončení)*, in: Sborník historického kroužku 7/1–2, 1906, s. 32–38.

Jaroslav PEŠINA – Jaromír HOMOLKA, *K problematice evropského umění kolem roku 1400*, in: Umění: časopis Ústavu pro teorii a dějiny umění Československé akademie věd 11/3, 1963, s. 161–206.

Tomasz PIETRAS, *„Krwawy wilk z pastorałem” Biskup krakowski Jan zwany Muskatą*, Warszawa 2001.

Miloslav POJSL, *Počátky církevní správy na Moravě, biskupství a arcibiskupství v Olomouci*, Uherské Hradiště 2015.

Jaroslav Václav POLC, *Svěťice Anežka Přemyslovna*, Praha 1988.

Dalibor PRIX, *Kostel sv. Ducha kláštera minoritů*, in: Od gotiky k renesanci: výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550, IV., Opava 1999, s. 48–49.

Dalibor PRIX, *První opavští Přemyslovci jako zakladatelé*, in: *Slezský sborník = Acta Silesiaca* 111/2, Opava 2013, s. 165–192.

Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2, CH–L*, Praha 1949.

Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3, M–Ř*, Praha 1951.

Alois PROCHÁZKA, *Vlastivědný sborník okresu vyškovského. Díl 2., Soupis památek pravěkých a historických. část 10. Erby*, Slavkov 1933.

Vojtěch PROCHÁZKA, *Románská rotunda v Pustiměři*, Vyškov 1933.

- Eva PROCHÁZKOVÁ, *Pustiměř. Od úsvitu dějin po současnost*, Pustiměř 1995.
- György RÁCZ (ed.), *Visegrád 1335*, Bratislava 2009.
- György RÁCZ, *The Congress of Visegrad in 1335*, in: *Central European Papers* 3/2, Opava 2015, s. 8–19.
- György RÁCZ, *The Congress of Visegrád in 1335: Diplomacy and Representation*, in: *The Hungarian Historical Review* 2/2, Budapest 2013, s. 261–287.
- Josef RAIS, *Jan Volek. Přemyslovec v lucemburských službách*, bakalářská práce, Ústav českých dějin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2021.
- Jakub RAZIM, *Jindřich Korutanský – rex tyrannus: realita a fikce na stránkách Zbraslavské kroniky*, in: *Drugie polsko-czeskie forum młodych mediewistów. Materiały z konferencji naukowej Gniezno 25-28 września 2007 roku*, Poznań 2009, s. 163–171.
- Renáta SÁDLOVÁ, *Svatojiřský klášter ve světle jeho nekrologických přípisků. Jeden z méně užívaných pramenů ke klášterním dějinám*, diplomová práce, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2004.
- Shulamith SHAHAR, *Childhood in the Middle Ages*, New York 1990.
- Theo SCHLEY, *Die Bürger und ihr König. Aufstiegschancen und Partizipation der Prager Stadtelite im Dienst Johanns des Blinden (1310–1346)*, Inauguraldissertation zur Erlangung des Doktorgrades, vorgelegt an der Philosophischen Fakultät der Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf, Düsseldorf 2023.
- Eva SCHLOTHEUBER, *Familienpolitik und geistliche Aufgaben*, in: *Die Familie in der Gesellschaft des Mittelalters*, ed. Jan Thorbecke VERLAG, Ostfildern 2009, s. 223–247.
- Ondřej SCHMIDT, *Jan z Moravy: zapomenutý Lucemburk na aquilejském stolci*, Praha 2016.
- Ludwig SCHMUGGE, *Kirche, Kinder, Karrieren. Päpstliche Dispense von der unehelichen Geburt im Spätmittelalter*, Zürich 1995.
- Ludwig SCHÖNACH, *Beiträge zur Geschichte der königin Anna von Böhmen († 1313)*, in: *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 45/1, 1906, s. 121–133.
- Ludwig SCHÖNACH, *Eine Urkunde der königin Anna aus dem Jahre 1307*, in: *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 47/2, 1908, s. 283–284.
- Jindřich SCHULZ (ed.), *Dějiny Olomouce. 1. svazek*, Olomouc 2009.
- Helena SOUKUPOVÁ, *Svatá Anežka Česká. Život a legenda*, Praha 2015.
- Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé. I. První muž království: Dokončení*, in: *Časopis Matice moravské* 121/1, 2002, s. 3–36.
- Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba (1296-1346): k prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha 1994.
- Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Zrod diplomata evropského formátu*, in: *Vlastivědný věstník moravský* 31/1, Brno 1979, s. 3–15.
- Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV: život a dílo: (1316-1378)*, Praha 1980.
- Jiří SPĚVÁČEK, *Lucemburské koncepce českého státu a jejich přemyslovské kořeny*, in: *Sborník historický* 24, Praha 1976, s. 5–51.
- Jiří SPĚVÁČEK, *Meránské úmluvy z r. 1333 a jejich předpoklady: cesta Karla IV. k moci*, in: *ČsČH* 16, 1968, s. 153–176.

- Jiří SPĚVÁČEK, *Papežové a kardinálové v politice předních Lucemburků*, in: Muzejní a vlastivědná práce: Časopis Společnosti přátel starožitností 34/1, Praha 1996, s. 53–55.
- Karl-Heinz SPIEB, *Familie und Verwandtschaft im deutschen Hochadel des Spätmittelalters*, Stuttgart 2015.
- Karl-Heinz SPIEB, *Die Familie in der Gesellschaft des Mittelalters*, Ostfildern 2009.
- Stanisław SROKA Andrzej, *Nieślubne potomstwo władców Europy Środkowej w XIX wieku*, in: Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne 135, Kraków 2008, s. 21–28.
- Čeněk STAŇA, *Archeologický výzkum pohřebiště při románské rotundě v Pustiměři*, in: Přehled výzkumů 1977, Brno 1980, s. 83–85.
- Čeněk STAŇA, *Pustiměřský hrad*, in: Archaeologia historica 18/1, Brno 1993, s. 181–197.
- Marek STARÝ, *Opavští Přemyslovci: genealogie posledních generací českého královského rodu*, Opava 2021.
- Marek STARÝ, *Zemský písař Štěpán z Tetína, jeho původ a potomstvo*, in: Genealogické a heraldické listy 19/3–4, 1999, s. 27–37.
- Dana STEHLÍKOVÁ, *Berla abatyšské Kunhuty Přemyslovny*, in: Královský sňatek: Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310, Praha 2010, s. 474–475.
- Dana STEHLÍKOVÁ, *Jan Volek a Ornamenta Ecclesiae*, in: Královský sňatek: Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310, Praha 2010, s. 504–509.
- Dana STEHLÍKOVÁ, *Poklad vyšehradské kapituly a klenoty vyšehradských prelátů*, in: Královský Vyšehrad 2. Sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla, Kostelní Vydří 2001, s. 193–208.
- Karel STEJSKAL, *Kláster na Slovanéch*, Praha 1974.
- Heinz STOOB, *Bruno von Olmütz, das mährische Städtenetz und die europäische Politik von 1245 bis 1281*, in: Die mittelalterliche Städtebildung im südöstlichen Europa, Köln – Wien 1977, s. 90–133.
- Markéta STŘEŠŤÍKOVÁ, *Králov syn.: Dětství a jinošství Mikuláše I. Opavského*, in: Opava: sborník k dějinám města 3, Opava 2003, s. 12–16.
- David SYCHRA, *The Role Played by Bishop Bruno of Olomouc in the Prussian Crusades of the Bohemian King Ottokar II Premislav*, in: The expansion of the faith. Crusading on the frontiers of Latin Christendom in the High Middle Ages, Turnhout 2022, s. 147–163.
- Stanisław SZCZUR, *Historia Polski Sredniowiecze*, Kraków 2002.
- Václav ŠTĚPÁN, *K otázce vraždy krále Václava III. v Olomouci roku 1306*, in: Časopis slezského muzea, série B, vědy historická 25/2, 1976, s. 115–133.
- Josef ŠUSTA, *České dějiny, Dílu II. část 3: Karel IV. Otec a syn: 1333–1346*, Praha 1946.
- Josef ŠUSTA, *České dějiny: Dílu II. část 1, Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha 1935.
- Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha druhá, počátky lucemburské. 1308–1320*, Praha 1919.
- Josef ŠUSTA, *Smrt krále Rudolfa*, in: Úvahy a drobné spisy historické J. Šusty 1, Praha 1934, s. 293–298.
- Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje, Kniha první: Poslední Přemyslovci a jejich dědictví*, Praha 2001.

- Ferdinand TADRA, *Kanceláře a písaři v zemích Českých: za králů z rodu Lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1310–1420)*, in: Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze. Třída 1. 1/2, Praha 1892, s. 73–364.
- Filippo TAMBURINI, *Apostolische Pönitentiarie und die Dispense "super defectu natalium,"* in: Illegitimität im Spätmittelalter, München 1994, s. 123–132.
- Kateřina TELNAROVÁ, *"Anna, královna česká": nejstarší dcera Václava II. a její osudy*, in: Mediaevalia Historica Bohemica 13/1, 2010, s. 77–110.
- Jiří TICHÁNEK, *Hrad a panství Šostýn*, Ostrava 2008.
- Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy I*, Praha 1855.
- Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy V*, Praha 1905.
- Václav Vladivoj TOMEK, *Základy starého místopisu Pražského.: Oddíl III, IV, V Malá strana, Hrad Pražský a Hradčany*, Vyšehrad, Praha 1872.
- David TROJAN, *Tobiáš z Benešova: biskup – hospodář – politik*, Praha 2023.
- Markéta TYMONOVÁ, *Středověký hrad Tepenec u Jívové a jeho fortifikační systém*, in: Archaeologia historica 27/1, Brno 2002, s. 215–228.
- Emma URBÁNKOVÁ – Karel STEJSKAL, *Pasionál Přemyslovny Kunhuty: Passionale abbatissae Cunegundis*, Praha 1975.
- Václav VANĚČEK, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě: (12. – 15. stol.): [zakladatelská práva: pozemková vrchnost: imunita], Část první: Zakladatelská práva*, Praha 1933.
- Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 3., 1250–1310*, Praha 2002.
- Tomáš VELÍMSKÝ, *Sv. Anna, ochránkyně středověkých manželství. Z pohledu jednoho drobného archeologického nálezu*, in: Ve znamení zemí Koruny české: sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc., Praha 2006, s. 452–462.
- Jan VILIKOVSKÝ, *Abatyše Kunhuta*, in: Řád: revue pro kulturu a život 5/3, Praha 1939, s. 148–163.
- Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN – Lubomír ZEMAN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997.
- Pavel VLČEK a kol., *Umělecké památky Prahy: Staré Město, Josefov*, Praha 1996.
- Pavel VLČEK, *Umělecké památky Prahy: Malá Strana*, Praha 1999.
- Martin VOJTAS, *Sakrální stavby olomouckého biskupa Jana Volka v kontextu vrcholně gotické architektury na Moravě*, bakalářská práce, Historický ústav, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2011.
- Lucie VOJTÍŠKOVÁ, *Jan Lucemburský a rakouské země: diplomatické postupy a cíle českého krále*, in: Paginae historiae: sborník Národního archivu 26/1, Praha 2018, s. 9–35.
- Petr VOREL, *Česká léna olomouckého biskupství ve 12.-16. století*, in: Východočeský sborník historický 1, Pardubice 1991, s. 49–106.
- Martin WIHODA, *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, in: ČČH 99/2, 2001, s. 209–230.
- Martin WIHODA, *Zlatá bula sicilská: podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Praha 2005.

Martin WIHODA, "... *nec petiuimus nec habemus...*" Zlatá bula sicilská v královské volbě roku 1306, in: *Ad vitam et honorem: profesor Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno 2003, s. 261–272.

Hermann WINTERER, *Die rechtliche Stellung der Bastarde in Italien von 800 bis 1500*, Mnichov 1978.

Metoděj ZEMEK, *Posloupnost kanovníků metropolitní kapituly u sv. Václava v Olomouci (pokračování ze IV. ročníku)*, in: *Vlastivědný věstník moravský* 5/2, Brno 1950, s. 53–64.

Jan ZHÁNĚL, *Biskupský hrad Melice. 1. Část*, in: *Zprávy Vlastivědného muzea ve Vyškově* 1967/71, Vyškov 1967.

Jan ZHÁNĚL, *Biskupský hrad Melice. 2. Část*, in: *Zprávy Vlastivědného muzea ve Vyškově* 1967/72, Vyškov 1967.

Josef ŽEMLIČKA, *Kdo na český trůn?: Nástupnická otázka po 4. srpnu 1306*, in: *Za zdmi kláštera : cisterciáci v českých dějinách*, České Budějovice 2010, s. 99–109.

Josef ŽEMLIČKA, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali*, Praha 2005.

Václav ŽŮREK, *Korunovace a český korunovační řád Karla IV.*, in: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 203–207.

Online databáze

Diplomová práce využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2023062).

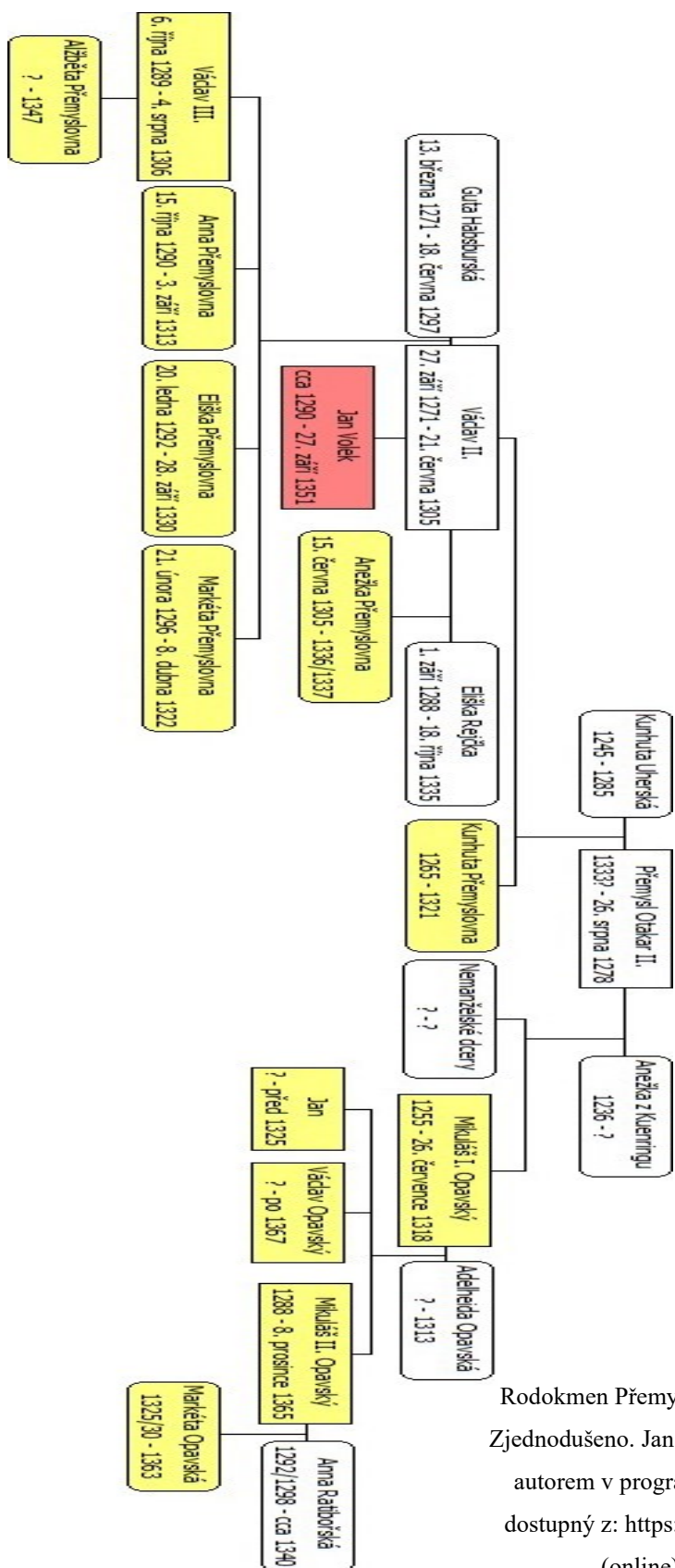
Přílohy

Příloha I.

Jan Volek. Zdroj: Bartoloměj Paprocký z HLOHOL, *Zrcadlo slavného markrabství moravského*, edd. Vladimír KEJLA – Karel MÜLLER, Ostrava 1993, s. CLXXVa. Výstřížek.

Příloha II.

Rodokmen Přemyslovců 14. století (označení žlutě). Zjednodušenou. Jan Volek označen červeně. Vytvořeno autorem v programu Ancestry. Program Ancestry dostupný z: <https://ancestry.nethar.cz/kestazeni.php> (online), (citováno 19. 4. 2024).

Příloha III.

Památník Jana Volka. Pustiměř. Zdroj: Vlastní archiv autora.

Příloha IV.

Zbytky rotundy sv. Pantaleona. Pustiměř. Zdroj: Vlastní archiv autora.

Příloha V.

Rukojet' biskupské berly Jana VII. Volka z litého stříbra se zbytky zlacení. Národní muzeum – Historické muzeum. Historická sbírka. Liturgické předměty, inv. Č. H2–1991. Fotografie dostupná z: <https://www.esbirky.cz/predmet/3743346> (citováno 19. 4. 2024)

Příloha VI.

Relikviářová statueta Bolestného Krista. Walters Art Gallery. Baltimore. Fotografie dostupná z: <https://art.thewalters.org/detail/29555/reliquary-with-the-man-of-sorrows/> (citováno 19. 4. 2024)

Příloha VII.

Kostel sv. Mořice v Kroměříži – klenba hlavní lodi. Detail. Autor fotografie Petr Veber. Dostupná z: <https://olomouc.rozhlas.cz/primo-z-mista-kostel-sv-morice-v-kromerizi-6412875> (citováno 10. 4. 2024)

Příloha VIII.

Mosazné pečetidlo řeholnice Alžběty z rodu Přemyslovců. Národní muzeum – Historické muzeum. Archiv Národního muzea. Staré a jiné sbírky, inv. Č. ANM A484. Fotografie dostupná z: <https://www.esbirky.cz/predmet/14278023?searchParams=%7B%22filter%22%3A%7B%22collection%22%3A%5B%2214258475%22%5D%7D%2C%22order%22%3A%22name%22%2C%22itemsPerPage%22%3A24%2C%22path%22%3A%22eJyLr1bKS8xNVbJSCsssKimNKTUwSDXMyQPTKQplIDotpbgksaxSSUcpJzMvG6gyRr8MpDYxJy9Tt6wSLBmjb1%2BQmJ5qa6RUqwM30TulEqjf0DxVIRliXnEiiG9qqVCaCxEogthHwOiczOIS%2B8wUVVMnA1VTF1tDEyNTCxNzUzWYjbEAk4ZAig%3D%3D%22%7D&sequencePointer=32> (citováno 20. 4. 2024)